Gino Doria

*.... Me, poor man,
my library is dukedom
large enough*

The Tempest I. 2

VINCENTII MARIÆ SANTOLI

V. J. DOCTORIS ET ARCHIPRESBYTERI

ROCCÆ SANCTI FELICIS

DE MEPHITI ET VALLIBUS ANXANTI

LIBRI TRES.

CUM OBSERVATIONIBUS SUPER NONNULLIS URBIBUS HIRPINORUM, QUORUM LAPIDES ET ANTIQUITATUM RELLIQUIÆ ILLUSTRANTUR.

NEAPOLI MDCCLXXXIII.

EXCELLEMTISSIMO . DOMINO :

IOSEPHO . BECCATELLI . DE . BONONIA .

SAMBVCÆ . MARCHIONI . OPTIMO .

SCIENTIARVM . ET . REIPVBLICÆ . BONO . NATO

IN . SVPREMO . VTRIVSQVE . SICILIÆ . REGIS .

CONSILIO . A . SECRETIS .

SPLENDIDO . DIVI . IANVARII . EQVITI .

INTIMÆ . ADMISSIONIS . CVBICVLARIO . ec. ec. ec.

HAS . SVPER . MEPHITI . ET . VALLIBVS .

ANXANTI .

LVCVBRATIONES .

VINCENTIVS . Mª. SANTOLI :

ARCHIPRESBYTER . ROCCÆ . S. FELICIS .

OFFICII . ADMIRATIONIS .

ET . VENERATIONIS . ERGO .

D. D. D.

EXCELLENTISSIME DOMINE.

RAra illa, & certe singularis Comitas, qua præ reliquis omnibus Virtutibus, in summo Dignitatis fastigio splendescis, MARCHIO EXCELLENTISSIME, dubitare non sinit, quin libenter patiaris, ut hoc quoque Opusculum meum, Clarissimo tuo decoratum Nomine, in lucem prodeat, non secus alterum, super Insigni Sar-

Sardachate insculpto Lapide Regis Nostri, ex Farnesianis gazzis, Musei, quod duobus abhinc annis, faustissimis iisdem sub auspiciis publici juris feci. Ab eo igitur Tibi offerendo, vovendo, consecrando deterrere me non valuit, tenue admodum, rude, & inconcinnum ipsum esse; maxime quia non video, quid tam magnum, perfectumque esse possit, quod Tuo digne inscribi possit Nomini; a quo, si veritas in prætio est, vel elucubratissima, doctissimaque opera, quæ Tibi dicantur, maxinum mutuantur decus, & ornamentum. Quæ igitur Opusculo meo deest gloria, & lux, omnis nancifcetur insigni Tuo ex Numine, quo divina quadam benignitate & summos, & humiliores literarum, bonarumque artium Studiosos complecteris, eorumque qualescumque sint, labores, conatusque foves. Quamobrem nec dissertatio mea labem amplius reformidat, neque ipse Invidorum, atque Obtrectatorum aculeos timeo; sed securus, acceptique honoris jugiter memor, id unum enitar, ne DEUM O. M. precari desinam, ut langævos, incolumesque annos pro Scientiarum, Artiumque omnium, & Universæ Reip. bono Tibi impertiatur. Vale.

Addictissimus & Obsequentissimus Famulus
Vincentius Maria Santoli.

AMICIS LECTORIBUS.

PRomissa sunt complenda, Virique boni promissio est obligatio: Amicis jam promiseram, de Mephiti Anxanti disserturum; dicam igitur de Ea: Carmen certe novum non recitabo; quamplures enim, clarique nominis Scriptores de Loco isto disseruerunt: *Quid enim non videmus* (ait Cicero) *quam sint diversa Terrarum genera, ex quibus, & mortifera quædam pars est, ut, & Anxanti in Hirpinis, & in Asia Plutonia, quæ vidimus* (1): Et Poætarum Princeps;

Est Locus Italiæ in medio, sub montibus altis,
Nobilis, & fama multis memoratus in oris,
Anxanti Valles (2) . . . . ;

Plinius secundus -- *Terræ miracula dicamus : Spiritus Lætales alibi, aut ipso Loci situ mortiferi : alibi volucribus tantum, ut Soracte, vicino Urbis tractu : alibi præter Hominem, cæteris animantibus : alibi Charoneas Scrobes Mortiferum Spiritum exalantes : item in Hirpinis Anxanti, ad Mephitis ædem, Locum, quem qui intravere moriuntur* (3); & Claudianus de Loco eodem cantabat;

Tunc, & pestiferi pacatum limen Averni
Innocuæ transistis aves, flatumque repressit
Anxantus; Tacuit foxo Torrente Varago (4);

Et Vibius Sequester: *Ampsanctus Lucaniæ, cujus alitus volucres necat* (5); & Persius;

Turgidus hic Epulis, atque albo ventre levatur,
Gutture sulfureas lente exalante Mephitim (6);

Et

(1) *Cic. de Divinat. Lib. 1.*
(2) *Virg. Æneid. Lib. 7. verf. 576.*
(3) *Plin. Lib. 2. cap. 93.*
(4) *Claud. de Rapt. Proserp. Lib. 2. verf. 348.*
(5) *Vib. de Lac.*
(6) *Perf. Satyr.*

Et Silius Italicus;

Hinc vicina palus, fama est, Acherontis ad undas
Pandere iter, cæcas stagnante voragine fauces
Laxat, & horrendos aperit Telluris hyatus,
Interdumque novo perturbat lumine Manes (1).

Locum eundem meminerunt Seneca, Servius Grammaticus, Ludovicus Cerda, Donatus Virgilium exponentes, Cluerius, & nuper Leonardus de Capua, aliique, de quibus inferius, prout res expostulabit dicemus. Quidquid isti reticuerunt subnectam, quid vero edixerint, apis ad instar colligam, æternumque in unum redigam volumen, ut quod sparsim alii adnotaverint, uno codice complectantur: Collecta tamen, sive nuper a nobis reperta, atque in Loco observata ita disponam, ut rerum, sive antiquarum, sive naturalium inquisitores, præter Topographiam, Loci quoque naturam præ oculis habeant; inanes de Loco eodem olim jactatas fabellas referam, ut de multitudinis simplicitate Amici rideant, & de Religioso cultu huic efficto Numini tributo, quod non injucundum ipsis fore sum arbitratus: nonnulla circum adjacentium Locorum ad rem pertinentia attingam; quæ omnia, ut præmisi, amicis ut placeam scripsi: qui legitis igitur Amici estote; si quid forte erraverim, corrigite, ac Scriptori Amico, gravioribus certe curis distento, grato animo condonate; nihil enim aliud,

Quam veniam pro laude peto: Laudatus abunde,
Non fastiditus si tibi Lector ero (2).

LI-

(1) *Sil. Ital. Lib. 2., & Lib. 12.*
(2) *Ovid. L. 1. Trist. Eleg. 6.*

LIBER I.

De Mefitis Anxanti situ.

§. I. AMsancti, Ansancti, Anxanti, Ampsancti, sive etiam Anfracti Valles, prout diversimode inscribuntur (1), & de quibus sermonem instituimus, sitæ sunt in districtu Terræ Roccæ S. Felicis, quæ adnumeratur in mediterranea Provincia Principatus Ulterioris, juxta præsentem divisionem Regni Neapolitani; ipsaque olim fuit Italiæ medium, sive Umbilicus, ut Scriptores loquuntur (2). Valles istas Hirpini tenuere (3); *& ipsi Samniticæ gentis*, ut ait Strabo (4); & a Samnitibus nomine tenus distincti (5). Jacent Valles inter Apuliam, ad orientem æstivum, & Campaniam, ad occidentem: altos ex Appenninis, Syrinates respiciunt Montes, ad sud ovest, a quibus M. P. XVIII. fere distant.

§. II. Duorum Nemorum latera Valles urgent utrinque: Nemoris scilicet Civitatis Frequenti, ad Septemtrionem, quod vulgo dicunt *Migliano*; & nemoris Roccæ S. Felcis ad meridiem, vulgo nuncupati *Le Macchie della Mefite*: sicut & Loca, de quibus disserimus le *Valli* appellitantur: A Septemtrione ad Orientem, usque ad Meridiem, continui extenduntur Colles, qui Valles istas efformant, & intercludunt; ex quo perspicuum est, loca ista diserte Valles nuncupata, quia a collibus antedictis vallata (6). A §. III.

(1) *In Cod. Vatic. Virg.: Cic. de divinat.: Claudian. in Menagian.: Plin. L. 2. Cap. 93.*

(2) *Virgil. Æneid. Lib. 7. Vers. 560.*

(3) *Cic. de divinat. Lib. 1.: Plin. Lib. 3. Cap. 2.*

(4) *Strab. Lib. 5.*

(5) *Sigon. de Ant. Jure Ital. Lib. 1. Cap. 20.*

(6) *Vid. Ambros. Calep. in Verb. Valles.*

§. III. Duæ ad Valles ducunt Viæ, Appia scilicet, quam vulgo dicunt la *Strada Beneventana*; & Via Domitia, quæ vulgo appellatur la *Strada Napolitana*: distant autem Valles ab Urbe Neapoli M. P. L. circiter, & a Benevento M. P. XXV.: Quod intelligas, dum per vias istas iter instituitur.

§. IV. Hisce in Vallibus celebres Mephites Anxanti contemplantur; in ipsarum enim declivio ad Meridiem, modica extenditur planities, cui ad Septemtrionem quatuor imminent Colliculi, sive supercilia, in unum altiorem Colliculum desinentes, Orientem versus: ad Colliculorum istorum radices, Lacus exurgit perennes continens aquas, ebullientes continuo, etsi frigidæ vere sint: Lacum istum, *Mephitim* appellant vulgo; quo quidem vocabulo ad Lacum indicandum non raro Scriptores usi sunt.

§. V. Colliculi isti, concretio sunt ex Terra Sulphurea, cum Alumine, Vitriolo, Bitumine, non sine partibus ferreis immixtis, necnon & gypseis, ut infra dicemus; ex quibus coagmentationibus, variegatis apparent coloribus: albicantes scilicet Colliculi Lacui superimpositi; Colliculi altioris latera, viridi nigra; cacumen vero ipsius, nigri coloris, ad instar carbonum fuliginis, quin imo terra ipsa nigra est, ac tactui ita rudis, ut de recenti veluti si arsisset videatur.

§. VI. Visibiles evapurationes Colliculi isti emittunt continuo, prout inferius dicemus. Nec præteriri debent aquæ dulces in toto fere Vallium ambitu scatentes, quæ tot perennes fontes constituunt, ipsique ad septem usque dinumerantur: præter quos, tres aquarum sulphurearum Fonticuli ibi exurgunt: nec non & stagnantes inter palustres herbas, sive jungos, delitescunt aquæ aliæ, quæ per brevem terræ tractum leviter fluunt, ac cito veluti si deficerent, a terris adjacentibus absorbentur: Quæ quidem omnes Colliculis jam dictis supereminent, ideoque recte

recte judicatur, quod per declives subterraneos meatus, ad illorum radices confluunt, & partem Lacus, de quo loquimur, efformant.

§. VII. Ab Oriente Lacus, ad ipsius Meridiem, tortuosus excurrit Torrens; & de quo inferius: At aquæ Lacus limpidæ certe sunt: verum in Lacu ipso, tamquam lixiviæ, coloris plumbei observantur; alveus enim ejus ex creta saponacea est, coloris plumbei, iisdem aggregatibus concreta, ac colliculi, de quibus diximus, sulphure videlicet, alumine, gypso, bitumine, cum vitriolo, quorum sales, suapte natura, tempore æstivo expressi contemplantur in Lacus tunc sicco margine: cæterum aquæ a Lacu haustæ, & in vase detentæ, partes cretaceas cito in fundo deponentes, ipsæ limpidæ evadunt: at puncentem saporem aluminis, cum vitriolo, etsi ad ignem applicatæ, deponunt nunquam: Æstivo soli expositæ, salium aluminis, & vitrioli concretionem relinquunt, & partem crassam bituminis, non sine sulphure: creta enim in fundo vasis deposita, igni admota, postquam paulisper incaluerit, cæruleam sulphuris flammam emittit.

§. VIII. Duobus in alveis Lacus aquæ continentur, quod in siccitatibus æstivis contemplatur, ut in Figura I. videre est. Hanc Ego delineavi in Mense Maji Anni 1779., in illa septem mensium, & ultra siccitate: Tunc enim temporis latus Orientale Lacus, pene in totum exiccatum cernebatur; ac proinde interna alvei structura recte potuit definiri: & talis quippe erat, ut duo veluti vortices, prægrandis ab Occidente unus, minoris circumferentiæ, ad Orientem alter, duos alveos Lacus constituerent: quæ tamen forma immutata nunc est, ut inferius dicemus: At pluviis supervenientibus, in unum coëunt aquæ, & velut si in uno consisterent alveo conspiciuntur, unumque continuum vere Lacum efformant, prout in Tabula II. exibetur contemplandus.

§. IX. Colliculi Lacui supereminentes, ut diximus, effervescunt continuo, ac visibiles evapurationes emittunt, quod & in Lacus ambitu quoque evenit: ideoque ejus aquæ jugiter agitantur, ac veluti si violento igni essent admotæ, mirum in modum ebulliunt; undique per Lacum tot ambullæ, tanquam ex sapone expressæ, discurrunt: quin imo ex immodicis exufflationibus, excitatis ab aëre intercluso, & ad libertatem contendente, sive etiam a continua tot mineralium fermentatione, aut ab igne in vasto, ut infra dicemus, Mephitis cratere agente, aquæ despumatæ, cum fragore sensibili in altum verberantur, diversas sortientes figuras, velut scilicet annosi scopuli, temporis injuria, aut maris salsedine inæqualiter corrosi: Aquæ frigescunt quidem, at in vicino Territorio Oppidi Villæmaniæ, ubi per meatus subterraneos scatent; ut mox dicemus; sensibilem calorem emittunt ad gradum XXIX. Termometri de Reaumur.

§. X. In Lacus margine, septemtrionem versus, & ad Colliculorum radices, observatur Foramen, seu Rima inæqualis figuræ, ex qua immodicus flatus orientem versus exufflat, cui cum Lacus sit inclinatus, aquæ ex continua ebullitione agitatæ, in ipsam incidunt, at ab exufflatione illa in aërem rejiciuntur, sicque per vim anfractæ despumantur, ac veluti in vapores rediguntur: Rima vero isthæc, veluti si crassum bituminis, dum aduritur, fumum emitteret, non injucundo spectaculo, contemplatur.

§. XI. Rima, de qua loquimur, ex meatibus unus est, qui excipit Lacus aquas, quæ naturaliter per subterraneos flexus ductæ, alicubi deportantur, quod Cluerium minime animadvertisse dicendum est: Vir enim Clarissimus de Lacu nostro differens, hæc habet: *At id in Lacu maxime mirandum, quod cum aqua tanta vi in tantam altitudinem eructetur, nunquam tamen Lacus excrescat, sed aqua perpendiculariter in voraginem*

suam

ſuam recidat (1); Et licet Leonardus de Capua Cluerii verba relata perpendens, recte judicaſſet, quod aquæ illæ per ſubterraneos naturales meatus alicubi deponuntur; attamen nec quales eſſent meatus recipientes, nec locum, ubi aquæ confluunt, deſignavit (2): Nos igitur ne quid indiſcuſſum de Loco remaneat; etiam minima adnotabimus.

§. XII. Meatuum certe aquarum recipientium unus eſt Rima iſthæc, non autem Scaturigo, prout perperam laudatus de Capua ſcripſit (3): Ipſa enim, ut diximus, Lacus aquas, quas excipit, flatu violento ad ſeptem, & ultra palmorum altitudinem, in minutiſſimas guttulas redactas eructatur; ſed ex ipſa aquæ nunquam ſcatent perennes, prout ſedulo in loco obſervavimus, quodque experientia diuturna compertum eſt: in ſiccitatibus quidem æſtivis, Lacus aquis decreſcentibus, velut ſi quieſceret Rima iſthæc contemplatur; nam etſi continuo exufflet, aquarum tamen nec unam guttulam emittit. Cæterum quot vortices, ſive ebullitiones in Lacu obſervantur, tot ſcaturigines, & aquarum earundem recipientes meatus dicendi ſunt; quod ſi in ipſis aquæ non deſpumentur in guttulas, prout in laudata Rima fieri diximus; id tribuendum eſt aquarum frequentiæ, & gravitati, qua exufflationes illæ comprimuntur: ideoque licet magna vi, uſque ad quartum, & quintum palmum in aerem reijciantur, in guttulas tamen non abeunt; at tot inæquales in ebulliendo præſeferunt figuras; quod in Lacu vere mirandum eſt.

§. XIII. Porro per ſubterraneos naturales meatus, Lacus excipit aquas a Collibus hinc inde Vallibus ſupereminentibus, & a fontibus, in ambitu Vallium, ut diximus, ſcatentibus, quas per ſinuoſos ſubterraneos flexus

(1) *Cluer. Ital. Antiq. Lib.* 4.
(2) *Leonard. de Capua in Tract. de Meſ. Lection.* 1.
(3) *Idem ibid.*

xus alicubi deponit ; Et hoc aperte evincitur ex eo , quod Lacus nunquam exiccatur , nec excrescit , prout necessario evenire deberet in siccitatibus diuturnis , & in pluviis hiemalibus , quæ his in locis assiduæ sunt , & prægrandes; ex quo quantas Lacus noster excipiat aquas, tum maxime intelligitur , cum colles ei circumimpositos, & totum Vallium ambitum contemplemus . Colles namque isti usque ad quartum milliarium , & ultra serpentes , Vallium ambitum , majorem in partem , intercludunt , omnesque , quas recipiunt aquas pluvias , in Lacum ducunt , ubi & fontes perennes , quos supra notavimus , scatent quoque ; ex quo crescunt quidem aquæ in Lacu , at ex eo nunquam decrescunt , sive extrinsecus defluunt : quod luculentius , non multis abhinc retroactis annis , apparuit , cum quidam concives mei , prope occiduum Lacus alvei marginem , canalem effoderunt , quem habes figura II. N. 3. , autumantes , sed perperam , posse illo ab ipsis ductu sic artefacto , Lacum exiccari , quod nec factum est , nec ullo pacto fieri poterat : surgunt enim ex Lacus fundo aquæ , at alveus suis voraginibus est inclinatus , & supereminet , ut notavimus . Sed ubi aquæ istæ ex Lacu confluant , dicemus modo .

§. XIV. Quatuor, ut diximus , supercilia , seu colliculi , quorum ultimus , qui ad orientem vergit , altior est , Lacui supereminent : una eademque ipsorum est basis , figuræ semicircularis , qua Lacus medietas continetur , ita ut ad modum amphitheatri prospectum cernentibus exibeant : Hos inter colliculos ; obtortum canalem aqua pluvia efformavit , ex quo ipsa adveniens in Lacum confluit: ibi concavus loculus admiratur , Lacui supereminens , ad septem palmorum distantiam , ubi raro deficiunt aquæ , quæ & ipsæ ebulliunt : hunc pone Rimula ex terra nigerrima , seu bituminosa ; quæ continuas evaporationes emittit , ut Tab II. N. 4.

§. XV. Colliculi isti continua sunt in evaporatione , ipsa-

ipſaque, ut diximus, ſenſibili, non ſecus, ac terræ aquis madidæ, ad ſolem evapurantes: at collis altior, ſive altius ſupercilium, quod a medietate ipſius ad verticem uſque diximus nigreſcere, præter denſiores evapurationes, per varias, quas oſtentat Rimulas, ſibilat, atque exufflat: nec non ſenſibilem emittit calorem, uſque ad gradum XXV. Termometri de Reaumur, tempore hiemali, ipſoque pluvio, & nive rigido; tempore veris, ad eundem gradum XXV.; tempore æſtivo, uſque ad gradum XXX.; & tempore autumnali, uſque ad gradum XXIX., prout ſtatis temporibus obſervavimus; at ad ejus radices, ficut & in Lacus margine, Mercurius non aſcendit. Præterea ſupercilium iſtud non pauca, & in declivio, & in ſuis ſemiplanulis, exibet contemplanda foraminula, non ſecus, ac illa, quæ a formicis excavantur, quæ filo tenui & ipſa ſibilant: Nives ibi dum cadunt, cito liqueſcunt, nec in loco conſiſtunt, quod ſecus eſt in reliquo Vallium ambitu, excepto tamen Lacu, cujus aquæ nec nives retinent, nec glacie indureſcunt. Porro Terra, ex qua ſupercilium iſtud componitur, bitumine præſertim abundat, ideoque nigerrima eſt, ut diximus; & quoniam aſſiduis agitatur exufflationibus, atque ex jugi illo calore exiccatur, ita rudis tactui evadit, ut veluti ſi diu excocta eſſet fuligo contemplatur, quin imo ejus aſperitas in dies augetur ab acidis tot mineralium, & ferri ſignanter, qui non deeſt in loco, quique citius ab accidis vitriolicis roditur, atque reſolvitur, obſervante Imm. Memoriæ Viro Clariſſimo D. Johanne Maria de Turre (1).

§. XVI. Ad ſuperciliorum iſtorum partem ſiniſtram, incipiendo a Vertice ad radices, velut iſtmus, ut ita dicam, terræ naturalis extenditur, ubi cannes paluſtres, ſuap-

(1) *Joh. Mariæ de Turr. Element. Phyſic. Tom. VIII. Tract. V. Sect. 1. Cap. IV.* §. 57.

ſuapte natura oriuntur; cui occidentem verſus, adjacet rupis abundans ſulphure, & bitumine, quæ velut ſi eſſet ambuſta contemplatur: Ibi duæ inter ſe inverſæ, prægrandes obſervantur rimæ, quæ mirum in modum exufflant, & ſignanter dum aquæ in ipſas incidunt, ebulliunt, taliquе immurmurant fragore, ac ſi præceps torrentis aqua ipſas inter excurreret: Rupem hanc ex tali, quem dat, fragore, vulgo *Caccabo* appellant; ipſamque habes Figura II. N. 5. Huic loco pars Nemoris copulatur, quod *VICOLI* vulgo dicunt: ut in figura II. N. 6.

§. XVII. Ad colliculorum deſcriptorum radices, Lacus exurgit, quem Mephitim appellamus, cui adjacet modicæ extentionis planities, de qua inferius: Hunc circum Lacum, ab Oriente ad meridiem, tortuoſus excurrit Torrens, qui tempore æſtivo raras, in quibuſdam ſuis loculis, continens aquas, in reliquo exiccatur omnino. Alveus ejus abundat ſaxis, quæ modo in una, modo in alia Torrentis parte conſiſtunt, pro ut aquarum ſupervenientium impetu hinc vel inde agitantur.

§. XVIII. Ad dexteram partem hujus Torrentis, & in ejus Margine immediate, alter elevatur colliculus, obliquus reſpiciens latus orientale Lacus: ſulphure, & bitumine, præ cæteris abundat, ac proinde illius Terra coloris nigerrimi apparet, quæ & ipſa jugiter evaporat: ad ejus radices, in fundo Torrentis, jacet Vorago obliqua interſecans alveum Torrentis, longa palm. XII., lata palm. VII. cum dimidio, & profunda palm. IX, quæ ſic diſpoſita, alvei Torrentis & pars ipſa eſt: In ejus fundo, tribus præſertim in loculis quamplurima admirantur ſimul concreta foramina, quæ ſibilos continuos edunt, & aquæ in iis ſtrepent, velut dum infunduntur in oleum ferventem ad ignem: ex quo loci accolæ Voraginem iſtam vulgo appellant. *Le Freſſole*: Hic aquæ nunquam in totum exiccantur; at tempore æſtivo, cum in partem deficiunt, lente per Torrentem fluentes, ni-

gro

gro bituminis velo obteguntur, peſtiferoſque emittunt fetores, animantibus infeſtos, ad necem uſque; ſicque immutatæ, per non leve alvei Torrentis tractum, partim ducuntur, & partim ſtagnantes, velo pallidorubro cooperiuntur: Uno verbo dicam: Locorum iſtorum facies, velut Myſia, aut Melonia; de qua Strabo; *Cinerulenta eſt, Montana, Petroſa, & Nigra, tamquam ex aduſtione quadam* (1).

§. XIX. Torrentis hujus alveus, a voragine jam dicta incipiendo, uſque ad centum paſſus, & ultra, juges, graveſque exalat Mephites, ſive ſuffocantes evaporationes, & ſignanter in loco parum diſſito a Voragine iſta, ubi fluens ſub rupe imminenti, tortum verticem afformat: ibi volatiles, aut quatrupedes ſi confidant, cito moriuntur: nec hominibus parcit, ut mox dicemus: ex quo Locus iſte vulgo appellatur *Vado Mortale*: & de quo Poæta cecinit

. . . . Medioque fragoſus
Dat ſonitum ſaxis, & torto Vortice Torrens:
Hic Specus orrendum, & ſævi ſpiracula Ditis
Monſtrantur, ruptoque ingens Acheronte Vorago
Peſtiferas aperit Fauces . . . . (2)

Et idem ipſe Locus eſt a Plinio deſignatus: *Ad Mephitis Ædem; Locum, quem qui intravere moriuntur* (3); quæ verba Cluerius perpendens, ridet Plinium: *Ridiculum hoc ſane*, ait; *quis enim reperiatur, niſi mente tota captus homo, qui aquas intrare velit, quæ aterrimo colore, odoreque teterrimo in medio Lacus . . . . ebulliunt* (4). Cluerium vero perperam riſiſſe Plinium, ait Leonardus de Capua; aſſerens, vere potuiſſe aliquem in *Lacum* introire, ibi

(1) *Strab. Lib.* 13.
(2) *Virgil. Æneid. Lib.* 7. *Verſ.* 570.
(3) *Plin. Lib.* 2. *Cap.* 93.
(4) *Cluer. Ital. Antiq. Lib.* 4.

ibi vel condemnatum, aut casu, sive vi appulsum (1): At Viri Clarissimi ita scripserunt, uterque legentes in Textu Pliniano *Lacum*; sed Plinius ibi scripsit *Locum*, prout recte legunt Joannes Camers, & Gelenius (2); nempe Vorticosum, & Letalem Locum istum designans, ut notavimus: alioquin vere esset Plinius ridendus, & mente deberet carere, qui ultro vellet Lacum Mephiticum penetrare, cum ad nullos humanos usus pateat.

§. XX. In Locis istis igitur diutius immorari, nec hominibus tutum est, & tunc temporis præcipue, dum venti minime spirant: Crassi enim, ac visibiles undique, ut diximus, assurgunt vapores, Mephiti Vesuvianæ haud dissimiles, qui paulatim animalis imminuunt vires; crurium juncturas musculares offendunt; sensibili amarore oculos feriunt, respirationem impediunt, anhelitus promovent, ac veluti celeri ex itinere defaticatos, anxantes faciunt; vertigines inducunt, & suffocatos, si diu absque auxilio in loco manserint, occidunt. Eosdem effectus operatur Crypta illa, vulgo dicta Canis, sive Mephitis prope Puteulos, juxta Lacum Anianum, quæ crassiores, & ad labellas dispositos emittit vapores; qui licet infestiores nostris deberent esse, utpote in concavo antro exhalantes; attamen isti vere sunt noxiores, & lætales, etsi sub Jove frigido, & aperto ducantur: Sat enim est ex Crypta illa extractum canem evapurationibus illius affectum, cœlo meliori linire, ut statim resipiscat, & bene se habeat; quod in Locis istis secus est; oppressus enim si cito non sublevetur, sero adjutus, etsi reviviscere videatur, non multos post dies, sive etiam horas, vere moritur, quod experientia duce, compertum est, ut mox dicemus.

§. XXI. Quod si ventus spiret aliquis; tunc loca ista tute explorari utique possunt: Ego enim per dies, & men-

(1) *Leonard. de Cap. Tract. de Mefit. Lect.* 1.
(2) *Camers, & Gelen. super Plin. Lib.* 2. *Cap.* 93.

menses integros ibi non semel sum immoratus, seduloque & minimas Locorum partes *contemplavi*, nec mihi unquam aliquid accidit triste; exceptis quorundam dierum horis, dum ibi accedens, tempore sat tranquillo, & quieto, cruribus tamquam si deficerem videbar: tunc confestim ab ulterioribus observationibus abstinens, in loca sublimiora aufugiebam: Cæterum, Reip. Literariæ benemerentissimus D. Dominicus Cirillo, non multis abhinc annis, Lacum mephiticum vidit; meque duce Placidus Imperiale, S. Angeli Princeps Excellentissimus; Abbas Fortis, Philosophorum ornamentum; Eques Clarke, Anglicanus eruditissimus, & Lacum eundem inviserunt. Quin imo, relictis viris aliis Clarissimis; die quarta mensis Septembris, proximi elapsi Anni 1782., mecum etiam D. Marianna Pacca, Carisii, Roccæq. Marchionissa, atque inter Beneventi Optimatum Matronas, venustate, & sapientia Excellentissima, nec satis robusta, sed gracilis potius, ac nimis delicata, absque ullo nocumento, Mephitim vidimus, ac partes illius singillatim perlustravimus.

§. XXII. Quadrupedibus signanter Loca ista sunt infestiora, utpote qui carpentes deambulando, os terræ appropiant, citoque halitus evapurantes hauriunt, qui respirationi ob eorum jugem crassitudinem omnino sunt inepti: Enecat quoque volatiles, ut diximus, & in siccitatibus præcipue diuturnis, dum ibi ad aquas convolant, & tempore hiemali, dum nives cadunt, quæ ibi semper deficiunt: si enim trium, plus, minusve spatio minutarum in loco considant, & signanter in Loco illo Torrentis Vorticoso, quem diximus vulgo appellari *Vado mortale*, procul dubio moriuntur: Et quod in Canibus non semel experti sumus; dum in Loca ista incidunt, tamquam in sole caniculari anhelant; sternutant; salivam spumosam evoment; contorquentur; ejulatus emittunt; ac demum lingua demissa, in terram cadunt, ac veluti laqueo suffocati deficiunt: quod si diutius in lo-

co, ubi ceciderunt, relinquantur, ſpatio ſcilicet decem minutarum, vere ſuffocati intereunt: Carnes ipſorum albeſcunt, corpus tumet, & velut utris inflatur, piloſque faciliter, tamquam abſorpto veneno, deponit: Quod vero inter volandum extincti ibi volucres cadant, ut ait Seneca (1); in locis iſtis non ſubſiſtit: halitus mephitici volucres necant certe, quod & Vibius Sequeſter animadvertit (2); ſed neceſſe eſt, ut in Loco conſidant, ad hoc ut deficiant, nec moriuntur ſtatim, ut diximus; veluti ſuffocati apparent extincti, quod ſi meliori cælo leniantur, reſipiſcunt, prout repetitis experimentis, comprobavimus.

§. XXIII. Caponem applicui uni ex illis Rimis, ſpirantibus in Colliculo altiori, qui Lacui ad orientem ſupereminet: ad fugam ipſe contendebat: at detentus, ſpatio unius minutæ cum dimidio, flebiles garritus mittens, ac ſe contorquens, aperta bucca, rimam verſus defecit: Tunc per me cito aëri aperto expoſitus, ad ſemi minutæ ſpatium revixit: Alterum Caponem in medietate Colliculi ejuſdem, ubi & aliæ ſunt rimæ ſpirantes, detinui, qui ſpatio minutæ unius, & ſemis, iiſdem editis garritu, & motibus, vere ſuffocatus interiit, fauceſque ejus tumeſcentes factæ ſunt, nec cælo meliori expoſitus revixit: Alterum Caponem prope Lacus marginem admovi, qui unius minutæ intervallo interiit: Altius hic a terra retentus, vivebat: at reliqui, quorum unum voragini applicui, quam diximus vulgo appellari *Le Freſſole*, & alterum, tortuoſo Torrentis tractui, vulgo dicto *Vado Mortale*, confeſtim perierunt.

§. XXIV. Non injucundum ſpectaculum nuper fuit vulpecula, prope Lacum, a quodam villico reperta, quam ipſe extinctam crediderat: Homo iſte, nomine Nicolaus Muſcillo, alias *Frecchione*, aſſiduus per Loca iſta diſcurrit,

(1) *Seneca Natural. Quæſt. Lib. 6. Cap. 28.*
(2) *Vib. ſequeſt. de Lac.*

rit, animalia ibi quærens interempta, vel post alluviones, inter maceries illas, antiquitatis reliquias, quarum non paucas, ejus opera adeptus sum Ego, & quarum de nonnullis aliqua inferius dicemus: Credidit itaque Vir bonus mortuam vulpeculam, quam invenerat: ipsam suo pallio involutam, non longe a Lacu, sed in loco eminenti reliquit, ut sic expeditior reliquum Locorum ambitum, ad prædas inquirendas posset perlustrare: At aliquantulum ad opus immoratus, dum revertitur, dolens redivivam vidit vulpeculam aufugere, secumque retrotrahentem pallium, a quo non dum erat in totum extricata, quod postea inter rudera reliquit: & sic homo ille, licet præda viduus, pallio tamen potitus, & ipse risit, & alii ibi circumstantes.

§. XXV. Plerosque viros in locis istis periisse, in Libris Archipresbyteralibus hujus Terræ memoriæ commendatum inveni: quorum hic mentionem facere non abs re censui: Sic in Anno 1623. duo Equites juxta Lacum Mephiticum cum suis equis fuerunt reperti extinti: In Anno 1705. die 11. Mensis Septembris, Joseph quidam Albentius, Terræ Laviani, de Lucania, ibi periit: In Anno 1730. eundem fatum expertus fuit Blasius Forgione, concivis meus; & in Anno 1737. Antonius de Gianni, quem pene extinctum e Torrente extulere; non multos post dies, & ipse interiit: Ambo hi cum essent Pastores, oves inter pascendum, in Torrentem lapsas, ad humeros appositas, semivivas extrahebant, ex quo diu in loco immorati, & ipsi suffocati ceciderunt; primus, cui non fuit adjutor, in loco vere periit: alter sero e Torrente extractus, licet respirationem recuperaverit, undecim tamen post dies, & ipse interiit.

§. XXVI. At quod dolendum: dum hæc scribebam; die 27. Mensis Aprilis, Anni 1781., Tres adolescentes in verticosam illam Torrentis partem inciderunt, quam vulgo diximus nuncupari *Vado Mortale*; Donatus scilicet de

Leo,

Leo, Civitatis Frequenti; Josephus Cozza, & Johannes de Apolito, concives mei: diu in Loco absque auxilio semivivi jacuere: Johannes, quem primum e Torrente extulerunt, duodecim supravixit dies; tandem cum mira respirationis difficultate, collo sinistrorsum obtorto, buccaque aperta, convulsus expiravit: Joseph extractus sero; revixit quidem; at post horas decem, & ipse pari modo convulsus interiit: Frequentinus vero in Loco, ubi inciderat, misertime periit. Istius cadaver sedulo contemplatus, facto expertus sum, vera Scriptores de extinctis in locis hujusmodi nunciasse: Carnes enim illius albæ videbantur; spuma sanguine intermixta exibat ex ejus ore; lingua demissa; faucesque tumescentes; quod jampridem Seneca adnotaverat (1).

§. XXVII. Animalium igitur in Locis istis demortuorum, quasi per vim elisæ fauces tument; spumas sanguineas evoment, carnes mirum in modum albescunt. & hoc ex eo, quia illorum sanguis in dextra cordis auricula, signanter congeritur coagulatus; quod in volatilibus continuo experti sumus, & cum Abbate Fortis, Viro Clarissimo, in Loco observavimus, accipitre interfecto, ac passere, ibi extinctis per nos repertis, sub die prima Septembris Anno 1780.; cum ad Lacum Mefiticum invisendum Ipsum hospitem nostrum, & commensalem læti lubentesque habuimus. Jam ex dictis apparet, ex impedita respiratione, aer prius inspiratus in statum fixum redactus, observante Hales in Hæmastatica, efficit ut corpus intumescat, & ex violenta dilatatione, machinæ organa infranguntur, ideoque cum spuma, sanguis immixtus evomitur: Idem evenit animantibus in Machina Pneumatica, ob aëris deficientiam: at in Locis istis iidem operantur effectus, ob aërem, non obductum, sed condensatum, & abundantem multiplici particularum mineralium genere, quarum animal, inspirando, multiplices

(1) *Senec. Natural. Quæst. L. VI. Cap. 28.*

ces partes abſorbet ; & ſignanter acidum vitriolicum, aluminoſum, ſulphureumque, cum bitumine, quæ ſuapte natura, non reſpirationem tantum, ſed & inſenſibilem perſpirationem impediunt, obducendo in animantis corpore interius, exteriuſque repagulum, ſive craſſum velum, quod augetur, dum diu animal in Loco immoratur: ideoque tamquam ex celere itinere defatigatum anhelat, ut diximus; convellitur; dextra ejus cordis auricula obſtringitur, nec ab ipſa excipitur ſanguis reductus a ramis venæ cavæ, propterea ibi coagulatus congeritur, nec diffunditur in ventriculum dextrum cordis, & ab ipſo in arteriam pulmonarem, & in pulmones; nec in auriculam, & ventriculum cordis ſiniſtrum; ſicque perturbata circulatione, pulmones conſtricti, arteriam pulmonarem, & ejus ramos comprimunt, ex quo, vehementiore motu urgente, Arteria Aorta, deferendo ſuſceptum ſanguinem in ramos venæ cavæ, ab his augetur affluxus, & congeſtio ſanguinis in auriculam cordis dextram, ideoque vaſa ſanguinea infranguntur; tunc ex aëre condenſato, & etiam ex preſſione inter pulmones reſtrictos, & claviculas, venæ jugulares, fauceſque quaſi per vim eliſæ intumeſcunt, ac proinde ita oppreſſi morbo letali, ac prorſus inſanabili afficiuntur (1).

§. XXVII. Nec præteriri debet, quod Metallis evenit in Locis iſtis: Argentum; etſi pannis involutum, ſive in crumena; inter tranſeundum, ibi nigreſcit, quod & in reliquis metallis obſervatur quoque, excepto auro puro, cujus nulla fit immutatio, & ex quo recte deducitur, ſales marinos in loco deſiderari, notiſſima ad aurum reſolvendum menſtrua (2); dixique puro, nam ſi alio immixtum ſit metallo, rami ſcilicet, hæc cito pallide rubet: Hoc idem in Sulphataria Puteulorum accidit, ſed neceſſe ibi eſt, ut argentum rimis illic ſpirantibus admovea-

(1) *Vid. Turr. in Anatom.* §. 414.

(2) *Joh. Maria de Turre Sect. 9. Oper. Chymic. Cap.* 1. §. 1060.

veatur, ad hoc ut pallefcat : quod hic fecus eft; acida enim mineralia, quæ abundant, utpote quæ in Locis vallofis operantur, craffa & in majori copia diffunduntur, ita ut confeftim metalla iis obtecta nigrefcant, five etiam lapides, qui corrofi in arenam abeunt, ut inferius dicemus.

§. XXVIII. Duobus antidotis, mephitica Labe oppreffis, Locorum Accolæ occurrunt; fi quem enim ibi delapfum, atque affectum invenerint; cito in aërem apertum reductum, ipfum arbori fufpendunt pedibus, capite deorfum revoluto; ficq. affectus fpumas evomet, & fi mortuus non fuerit, recuperata refpiratione refipifcit, quod non folum in brutis continuo obfervavimus: fed, & in hominibus etiam. Non multis abhinc retroactis annis, Puella quædam femiviva in Loco reperta fuit, ipfam arbori fufpenderunt, capite, ut dixi deorfum revolutam; tunc poft procuratam per evomitionem, refpirationem, oleum olivarum frequenter bibendum, me edicente ei dederunt; qua ex potione, partibus craffis bituminis, infpirando jam abforptis, cum fulphure, & acidis aliis mineralibus, quæ in Loco abundant, folutis, bene fe habuit Puella, & ad præfens jam mulier bene valet: ipfamque mecum adlocutus fuit Eques Clarke Anglicanus fub die 28. menfis Novembris, hujus anni, dum hofpes meus nobiliffimus ad mephiticum lacum invifendum acceffimus. Methodo eadem, ut fubvenirent nuper in loco oppreffis, quos §. 26. retuli, Medicis fuadebam: At ifti fanguinis emiffione, & aceto propinato illis fubvenîri poffe crediderunt, fed perperam; Jofeph enim Cozza, ut dixi, decem poft horas interiit; Tunc Johanni adhuc fuperftiti appofuerunt ftimulos ad pectus, & brachia; ut evomitionem provocarent, radicem Ipecuacanam ei dederunt, adhibitis poftmodum purgantibus: at undecimum poft diem difficultas refpirationis ingravefcere in eo vifa eft: tunc Ego accitus, ut SS. Viaticum cum Extrema Unctione infirmo mi-

ni-

nistrarem: His rite peractis; anxantem adolescentem misertus, convenientibus Medicis proposui, ut balneis, vel saltem pedum ablutionibus infirmo præsto essent, nec non & oleum olivarum, quatenus ipsis videretur, ebibendum ei darent: Pediluviis, approbantibus Medicis, adhibitis, infirmus convalescere videbatur, quippe qui, cum antea sedendo tantum super lectulo, ac curvatus in faciem, respirationem ducebat pauperrimam, ibi postea cubatus, somno vacare, veluti sanus, videbatur: At Medici olei ebibitionem improbantes continuo, ut febri, qua infirmus tenebatur, quoque occurrerent, corticem peruvianam ipsi propinarunt, qua hausta, veluti absorpto veneno, paucas post horas, convulsus, ut dixi, expiravit: nonnullis contendentibus, radicem ipecuacanam mortis istius concaussam fuisse, utpote quæ violentam promovens in patiente evomitionem, vasa sanguinea, mephitica labe dilatata, motu violento percrescente, disrupit: quod cæteroquin Medici peritiores dijudicent.

§. XXIX. Sed priusquam ad alia gradum faciamus, hic adnotandum censui quod nuper in Lacu vidimus factum: Jam supra §. 9. diximus, duobus in alveis Lacum contineri, qui aquis percrescentibus æque adimplentur, unumque continuum efformant Lacum. Alveus orientalis, qui exiccatus cernebatur aquis, quibus abundabat alveus occidentalis, sub die 19 Mensis Septembris, Anni 1780., velut si tumesceret, aliquantulum relevari visus est, terramque illam cretaceam in aerem eructare cum fragore non modico, veluti aquæ in concava cisterna detentæ, dum saxo immisso, ab alto percutiuntur: Ex hac continua cretacea eructatione, alveus iste in voraginem versus est: Qua jugi in actione alveum vidimus, usque ad diem vigesimam, & secundam Mensis Octobris, Anni ejusdem, antequam supervenirent illæ prægrandes, & parum intermissæ pluviæ per quatraginta dies, & ultra, quæ brutis non minus, sed & hominibus in ipsa etiam Civi-

C tate

tate Neapoli, ad necem usque infestæ fuerunt; ex quibus Lacus repletus, velut in uno alveo si consisteret, in suam pristinam formam redactus est. Istius novæ voraginis forma circularis erat, lata hinc inde palmis viginti, profunda vero palmis sexdecim, prout exacta dimentione, antequam plueret, experti fuimus.

§. XXX. Autumabam, aliquam in loco igneam tunc explosionem imminere, ob aquas, ut dixi, imminutas in Alveo isto orientali, cui immediate supereminet altior ille Colliculus, sive supercilium, sulphure, & bitumine, præ cæteris abundans, non sine partibus ferreis, quæ juxta vulgatam observationem de Lemeri, inter se concreta, & subtus terra confossa, post fermentationem, suapte natura accenduntur: Porro prœminentiam illam sedulo contemplabam *fumare calentem*, ut Ciceronis verbis utar (1), quod evidentissimum inditium est ignis in ejus visceribus, sive etiam radicibus ardentis, qui si non eructetur, id aquis tribuendum est, a quibus partim extinguitur, & partim earum gravitate comprimitur; Cæterum aliquando in supercilio isto, flammæ ignitæ discurrere visæ sunt, non vero in Lacu, ut Leonardus de Capua scripsit (2) a Pratillo sequutus (3).

§. XXXI. Porro non secus ac Anaximander Milesius, & Pherecides a turbolentis putei aquis, teste Plinio (4), imminentem terræ motum conjectarunt, pertimescebam ego, grave ne rediret locorum nostrorum, sive adjacentium funestum, ex motibus terræ imminentibus, excidium, prout evenit sub die 29. Mensis Novembris Anno 1732. Tunc enim temporis Lacus Mephiticus fere in totum aquis exiccatus fuit visus: prout seniores concives mei testantur: Ingentes, inter colliculos illos, & in Lacus visceribus

(1) *Cic. de Nat. Deor. L. 2. Cap. 9.*
(2) *Leonard. de Cap. Lect. 1. de Mefit.*
(3) *Pratill. Via App. Lib. 4. Cap. 4.*
(4) *Plin. Hist. Natur. L. 2 Cap. 81.*

bus audiebantur clançores, velut buccinarum ſtrepentium, cum timpanis, fragoreſque immodici, velut ex tonitribus, ita ſenſibiles, ut ad viginti milliaria, & ultra in girum audirentur: Terræ de hinc motus ſubſequutus, quot Urbes, & Oppida ſolo æquaverit, quot animantes oppreſſerit, recens adhuc, & infauſta memoria eſt: Civitates enim quamplurimæ, oppidaque inter Tirrenum, & Adriaticum mare vel labefactata, vel prorſus deleta, hominum autem capita decemmillia, & amplius interempta (1): Sola Patria mea a communi excidio tutata, numine certe, & auſpiciis Mariæ ſemper Virginis, quæ ſub Titulo de Conſtantinopoli, peculiari relligione ibi veneratur, ſicut & a Peſte olim defenſam, quæ undique per Regnum craſſabatur, in Anno 1625., Templum in Ejus honorem a fundamentis erectum luculentiſſime teſtatur, majoreſque noſtri, & Templi dedicationem, & cauſſam nobiliſſimam, in publicis codicibus tranſcriptam memoriæ conſignarunt; quæ ne unquam depereat, in ipſius aditu Templi Laudabile Titulum inſcribendum curavimus: OB. CIVES. A. PESTE. SERVATOS.

§. XXXII. Sed ut in viam redeamus: poſt Terræ jam dictum motum, antequam aquæ Lacus in priſtinum alveum reſtituerentur; ex alveo eodem tales, & tam vehementes flatus exorti, ſpumas lapideas, cretaceas, lapideſque prægrandes, pondo librarum triginta, plus minus, in aërem eructarunt, & in girum, ad diſtantiam centum & ultra paſſuum, continuo immurmurantes, atque inuſitatos emittentes fragores: Et tunc temporis in Lacus ſuperciliis, ignitæ flammæ non raro diſcurrere viſæ fuerunt, ut ſupra monuimus.

§. XXXIII. Cæterum nec mea me feſellit opinatio: nam ſub die duodecima Menſis Januarii, ejuſdem Anni 1781., motu violento in Locis iſtis, & per Loca finitima, Terra concuſſa eſt: licet Deo Optimo Maximo, &

C 2 Ma-

(1) *Vid. Magnat. de Terræmot.*

Matre ejus Magna Maria faventibus, nullibi detrimentum, nec minimum, cuique attulerit: Et anno insequenti 1782. per loca diversa Terra tremuit, & Urbs Beneventum signanter sub die 11. Januarii per duas vices concussa, imminentem civibus suis subversionem portendebat: At ob Ipsam servatam, Eminentissimus Cardinalis Banditi Archiepiscopus, omni vere laude dignissimus, Omnipotenti Deo supplicationes indixit: Ipseque, & frequens Beneventanus Populus peregerunt. Et quod dolendum, dum hæc in lucem prodibant, sub die 5. Februarii hujus Anni, Messana, Regium, & Numero tercentum inter Civitates, & Oppida in Calabria Ultra, Terræ motibus concussa, cum ingenti populo deleta.

§. XXXIV. Aquis igitur pluviis superventis, Lacus unus & continuus in suis duobus, ut diximus, alveis, effectus est: At notandum, quod in alveo orientali, sive in nova, quam modo diximus voragine, aquæ abundant, & vi majori ebulliunt, quam in cæteris locis ebullientibus in Lacu, quod recens quidem, & novum omnino est: idque ideo evenire censerem, vel quia anteactis explosionibus, meatus recipientes creta extricati, liberam actionem sortiti sunt; vel quia vorago isthæc, cum propior accedat supercilio, quod diximus igne abundare, motu vehementiore aquæ in ipsa detentæ, urgente igne, agitantur.

§. XXXV. Altitudo aquarum Lacum componentium, exceptis iis quæ continentur in nova, quam modo diximus voragine, quinque palmorum est: at in margine ipsius quinque, aut sex digitorum, non autem palmorum quinquaginta, & ultra, ut scripsit Leonardus de Capua (1), & Pratillus (2); nisi suspicari velimus, immutatam Lacus formam, ex non rara cretarum concessione, quas ibi aquæ pluviæ, & ex eodem Lacus fundo scatentes aliæ ducunt.

§. XXXVI. In parva illa planitie, quam diximus Lacui

(1) *Leonard. de Cap. Lect. 1. de Mef.*
(2) *Pratill. Via App. L. 4. C. 4.*

cui adjacere, velut ibi enatæ tot lapidum maceries contemplantur disjectæ: antiquorum ædificiorum ruinæ certe sunt; sepulcrorum videlicet, prout ego sum arbitratus: loca ista Majores nostri portas inferi crediderunt; ideoque ut sancta, & relligiosa coluere: quod ex Claudiano, ex Plinio, ex Silio Italico, supra relatis evinci fas est: Ædes Sacras memoratur Plinius: *ad Mephitis ædes*; *Averni limen*, Lacum nostrum dicit Claudianus; & Silius Italicus *locus ait a quo iter panditur Acherontis ad undas* (1), ideoque Virgilius ibi cecinit *conditam Erymnim*, ex Furiis Infernalibus unam, *quæ cœlum terramq. levabat* (2); ut igitur Majores nostri propitios sibi redderent Deos Infernales, & sacra ipsis faciebant, & in Locis istis contumulari consueverunt, ut inferius dicemus, quod cæteroquin conjici quoque potest ex nummis, qui non raro inter maceries illas inveniuntur, quatrantes scilicet, quosque Greci dicebant Δανακης (3), solvendi Inferorum portitori Charonti, ibi cum mortuis contumulati: Nummi isti ænei sunt, & prorsus deleti: duo tantummodo in meo Museulo asservantur; ex ratitis unus, cum solito Jani bicipitis tipo, ac navis parte dimidia, qui Romanus certe est; alter cum capite galeato, & cristato in parte antica, in altera, gallo, cum inscriptione *Caleno*; nummi quidem obvii; id tantummodo in ipsis mirandum, quod in terram redacti vere observantur; acida enim aluminosa, sulphurea, & vitrioli, quæ in loco abundant, ut diximus, notissima metallorum menstrua, sic eos imminuerunt; sicut & reliqui lapides, sive calcarii, sive etiam vitrescentes, ex iisdem acidis in scorias ruvidas, sive arenosas redacti conspiciuntur.

§. XXXVII. In Superciliis Lacui supereminentibus, nonnulli circumcirciter exurgunt lapides & ipsi collisi pariter,

(1) *Vide supra pag. 1. & 2.*
(2) *Virg. Æneid. L. 7. Vers. 576.*
(3) *Nieupoort. Sect. 6. Cap. §. 1.*

riter, ac pene in ruvidas scorias redacti, super quibus tot aggregata adhærent conchiliarum, & maritimorum insectorum spolia: ex quo haud perperam dijudicatur, aquas maris per loca ista fluxisse aliquando, quæ postea in Oceanum redeuntes, spolia illa insectorum ibi disjecta reliquerunt: Quod certe in diluvio universali factum necessario dicendum est:

Omne cum Proteus pecus egit altos visere montes,
Piscium & summa genus hæsit ulmo,
Nota quæ sedes fuerat columbis,
Et superjecto pavidæ natarunt æquore damæ (1).

Et licet sciam, aliquas *factas ex æquore terras*, ut Ovidius cantabat; quod cæteris relictis, sinus Neapolitanus, Bajas, Puteoli aperte testantur, ubi loca quædam, quæ prius aquis Maris abluebantur, modo sive Urbis, sive agrorum partem constituunt; attamen cum aggregata ista conchiliarum, ubique terram inveniantur, eodem Ovidio edicente, &

Procul a ponto conghæ jacuere marinæ,
Et vetus inventa est in montibus angora summis (2),

idcirco dicendum est, aquas Maris aliquando ubique terrarum excurrisse: Nullus quippe est in toto Terrarum orbe situs, ubi in effodiendo, aggregata conghiliarum non inveniuntur; & ut cæteros prætermittam relatos a Viris Clarissimis, in reliquis Mundi partibus (3); quod ad Loca nobis contermina spectat, congeries isthæc conghiliarum abundant in vicino Teritorio Castri, & S. Nicolai La Baronia, & Ostrearum signanter, nec non & in Trivici Villa, ubi Horatius *lacrimoso non sine fumo*, in suo ab Urbe ad Brundusium itinere, fuit receptus (4), distantium a Lacu nostro M. P., ad Nort est, decem plus minus: In Territo-

(1) *Horat. Odar. Lib.* 1. *Od.* 2.
(2) *Ovid. Metamorph. Lib.* 15. *Vers.* 164.
(3) *Vid. Turr. Observat. Circa Terr. Tract.* 2. *Sect. unic. Cap.* 6.
(4) *Horat. Sermon. Lib.* 1. *Satyr.* 5. *Vers.* 80.

ritorio S. Angeli Lombardorum, distantis a Lacu, adsud sud est, M. P. quatuor: in Territorio Beneventano: in Territorio Asculano Appulo continuo excavantur quoque, nec dissitæ inter se tantum, sed conglomeratæ simul, & quædam in lapides immutatæ: nec istiusmodi aggregata desiderantur in Territorio Melphitano; & in tota Lucania.

§. XXXVIII. Cum igitur in omnibus Mundi partibus, & signanter ubi sunt Vulcani, sive extincti, sive adhuc ignivomi, ab aquis diluvii, ibi deducta, conghiliarum maritimarum spolia inveniantur; hic meam inserere opinationem duxi, quo pacto aquæ diluvianæ a terræ superficie recesserint. Communiter existimatur, aquas diluvii a Ventis agitatas in Oceanum restitutas; Quibus adderem, & vi potissimum ignis a Vulcanis ubique Terrarum spirantibus: Nec aliud sibi volunt Genesis verba illa: *Et adduxit, Deus, spiritum super Terram* (1), nempe ignem spirantem ex visceribus Valcanorum, cujus vi aquarum superjectarum alias depressit, rejecit in Oceanum alias, & alias effervescendo per celeriorem evaporationem dissipavit: Scio ego non paucos edixisse, per verba relata Genesis pro *Spiritu* intelligi voluisse *Ventum Spirantem* (2), quibus non assentior: Solus enim ventus suapte natura aquas agitare, conturbare, agere quidem potest, non autem imminuere: *jam enim hoc pacto etiam rapacissimi sinus effcnt exausti*; ut bene Theodoretus animadvertit (3); & cum venti continuo spirent, omnis Terra necessario deberet aliquando, absorptis aquis omnibus, arida apparere, ut Celsus, & Linnæus, aliique, adjectis aliis rationibus contendunt (4): quosque, & Linnæum signanter, refellit Brovvallius (5), & immortalis memoriæ Vir Clar.

(1) *Genes. Cap. VIII.*
(2) *Vide Alcuinum super Genes. Cap. 8.*
(3) *Theodoret. In Genes. Cap. eod.*
(4) *Cels. & Linn. in Orat. de incremento Telluris.*
(5) *Brovvall. in Explorat. deminution. Aquæ.*

Clar. P. Joh. de Turre (1): Et si mea hæc me non fallit opinatio, etiam de igne, in Genesi Cap. 1. locutum suspicarem verbis illis: *Et Spiritus Domini ferebatur super aquas*: Quidquid Theodoretus, D. Augustinus, Liranus, aliique Expositores expresserint (2). Existimarem igitur, initio Mundi Deum Optipum Maximum Vulcanos creasse, ut Terram, & aquas foverent igne: aquæ autem cum undique essent super Terram disjectæ, minori gravitate Vulcanos premebant, ac proinde in majori, & tali erant actione, ut continuo & aquas, & Terram agitantes, evapurationes promovebant, sive juges illas tenebras, quæ erant super faciem abissi (3): Et hoc ex eodem Sacro Textu conjicere auderem: habet enim in Hæbreo מרחפת: *Merahephet*, latine redditum a Divo Hieronimo, *fovebat more volucris calore animanti*: & ex Lib. Iob. Cap. 38., ibi,: *Quis conclusit ostiis mare, quando erumpebat quasi de vulva procedens: cum ponerem nubem vestimentum ejus, & caligine illud quasi pannis infantiæ obvolverem*; Quæ verba a Niceta sic habentur, *τὸ εμάιμασεν αντὶ οἶςρα ορμητικῶς*, sive *furiis quibusdam impellebatur*; & ex Chrisostomo ὅτε εμαιευτο h. e., *quando obstetricabatur*: Quibus sic positis dicam: Si aquæ velut ova calore fovebantur; a quo nam calor iste, nisi ab igne excitatus? Si nubes ab iisdem aquis exurgentes vestimentum erant aquarum; Caligo, qua obvolvebantur, ab igne certe impellebatur, tamquam a Furiis, ut Niceta loquitur; nec Terra aquis extricari melius, ac celerius poterat, quam ab ignis urentis vi, prout post Universale diluvium factum opinando diximus.

§. XXXIX. Accedit ad hæc, quod per verbum *Spiritus*, apud Græcos, & apud Latinos Scriptores non raro

(1) *Joh. M. Turr. Tract. 4. Sect. 2. Cap. 1. N. 56. & seqq.*

(2) *Super Genesi Loco Citato.*

(3) *Genes. Cap. 1.*

ro Ignis designatur: Sic apud Homerum (1)

Πνοιῇ, τειρόμενοι πολυμήτιος Ἡφαίστοιο,

Spiritu laborantes sapientis Vulcani.

Spiritum dixit Virgilius ignem alimentarem corporibus hærentem,

Spiritus intus alit . . . .

Igneus est illis vigor . . . . . (2)

quod juxta Platonis Systema dixit, qui ignem Mundi Machinæ inhærentem *Temperantiam ab Auctore Mundi factam* nuncupavit, ducta similitudine a Temperantia ferri candentis, quam vulgo dicimus *Tempra*, nempe cum candentem aquæ frigidæ immittimus, ut ignis in ipso intercludatur: Sic pari modo ignem cum Terra immixtum ab Auctore Mundi *Temperantiam* dictum crederem a Platone (3); quod cæteroquin disertis verbis Ovidius testatum reliquit: Postquam enim descripserat Materiæ confusionem in prima Mundi creatione

. . . . *Quia corpore in uno*

Frigida pugnabant calidis, humentia siccis, & alibi

. . . . *Mixta cum frigore flamma*; tum demum ignis alimentaris cum corporibus unionem describens *Temperiem* dixit:

Quippe ubi Temperiem sumpsere humorque caloqua (4).

Porro ubique Terrarum, si diligenter Montes, sive etiam Campi examinentur, antiquarum exustionum vestigia occurrunt undique, vel & in ipso Oceano, ut jam notavimus: Satis quippe esset super re ista consulere Excellentissimum, & eruditissimum Equitem Johannem Strange super Montibus columnaribus scribentem ad Cl. Virum Equitemque Pringle, vel omni laude Virum eximum Equitem Hamilton de Vulcanis differentem; sive mei de-

D vin-

(1) *Homer. Iliad. φ V. 355.*

(2) *Virg. Æneid. Lib. VI. V. 725.*

(3) *Plat. In Timeo Cap. 14.*

(4) *Ovid. Metam. Lib. 1. Cap. 13.*

vinctissimum D. Dominicum Tata, qui de Monte Vulture eruditissimam edidit dissertationem, sive etiam Abbatem Cirum Minervina, Virum præclarissimum, ut super re ista nihil ultra esset exitandum; at quod omnium sive rationum, sive conjectationum firmissimum est argumentum, ex eo evincitur, si sedulo Orbis Terrarum Vulcanos adhuc notos dinumeremus: Sic prætermissis Vulcanis diu extinctis, quos refert vir immortalis memoriæ de Turre, quique singuli dinumerantur (1); notissimi sunt in Europa ardentes Vulcani, nempe Mons Etna in Sicilia; Vesuvius in Campania; Hæcla in Islandia; Mons prope Apolloniam in Dalmatia; & Insulæ Vulcaniæ, ad Boream Siciliæ. In Africa, Spelunca dicta Beni-guazeval, in Regno Fezzano; Insula ignis, prope Caput Viride: & Picus de Tenerissa, seu Teida, in Insulis Canariis.

In Asia, Mons Albours, post Montem Taurum: Vulcanus Insulæ Ternate: Mons in una ex Insulis Mauritiis: Mons in Insula Soria: In Regione Japoniæ, & Insulis adjacentibus, & in Insulis Philippinis plures sunt ignivomi Montes: Mons non longe ab Urbe Panacura, in Insula Java: Mons Gounapi, in Insula Baude: Mons Balalvanus, in Insula Sumatra: Mons in nova Guinea, seu Terra Papous, ad ortum Molucarum, versus Terras australes; & Montes, ad ripam Orientalem Fluminis Tenisege, in Tingensibus, & prope Flumen Pesida, ultra Tingentes, qui ut referunt Moscovitæ, ignivomi sunt.

In America, in Montibus Peruanis, & Mexici plures ignivomi dinumerantur montes: Prope Urbem Proquipa, in Regno Pervano, Mons Sulphureus ardet: Mons in Valle Malahallo: Mons prope Carrapa: Montes Cotopaxi, & Pichinea: Mons in Provincia Nicavagua: Mons Popochampeche, & Mons Popocatepec, in Regione Mexica-

(1) *Turr. de Mont. Igniv. Sect. XI. §. 27.*

xicana: Montes Sulphurei in Insulis Guadalupa, Tercera, aliisque Insulis Acoris: & innumeri fere alii montes ignivomi, qui in jugo Montium Peruvianorum inveniuntur, dicti le Cordillere; Quos R. P. de Turre dinumeravit (1).

Cæterum si sedulo consideremus Phætontis fabellam male currum solis regentis, Montes correptos flammis, flumina, & Maria exaruisse. Tellurem querentem cum Jove ex tot adustionibus, de Orbis exitio; quod perbelle Ovidius prosequitur (2): Si Homerum describentem Vulcanum evomentem innumeros ignes (3); Si Saturni fabulam

. . . . . . *Tenebrosa in tartara missi* (4),

sive in Italiam, tot Vulcanis refertam; dicendum est, vere Historiam naturalem sub istis fabellis involutam contineri de igne, qui ubique terrarum, etiam in Mari, in Fontibus & Fluviis aliquando arsit, nempe ad aquas super terram universam disjectas arcendas, compescendas, deprimendasque. Et hic pro coronide addam, ab iisdem Vulcanis in fine Mundi ignem erupturum, ad Terræ Machinam consumendam; quidquid nonnulli Astronomi quorundam planetarum incursione eventurum judicaverint: Mundi quippe Machinam, Deo Optimo Maximo sic edicente, quæ principium habuit, finem & in combustione habituram necesse est:

Esse quoque in fatis reminiscitur affore tempus
Quo mare, quo Tellus, correptaque Regio Cæli
Ardeat, & mundi moles operosa laboret (5).

§. XXXIX. Et a diverticulo ut in viam redeamus: inter maceries illas Lacui adjacentes, Ego inveni lapidem

(1) *Tur. de Mont. Igniv. Sect. X. §. 23. ad 72.*
(2) *Ovid. Metam. Lib. 2.*
(3) *Hom. Iliad.*
(4) *Ovid. Met. Lib. 2. C. VI.*
(5) *Ovid. Metam. Lib. 2. Cap. 9.*

coloris fusci, graniti ad instar, cui conchilia inhæret, vere in lapidem versa, qui in meo Museulo asservatur: Lapis quippe iste congestio cretacea, & arenosa est, in lapidem conversa: Cæterum in Lacus planitie adjacente, & circa ejus latera, exiles cilintricæ laminæ gypseæ reperiuntur, ipsæque cristallizatæ, & pellucidæ inter scajolas certe numerandæ; quas Mattioli *Speculum Asini*, Plinius, *Lapides Speculares*, comunique vocabulo *Selenites* appellamus, quæ quidem per Loca adjacentia ad Lacus inter Septentrionem, & occidentem abundant, licet forma diversæ, & figura, veluti reliqui communes lapides, inæquales: pellucidæ sunt, & facile in exilissimas lamellas dividuntur, non secus ac talcus; varios colores suscipiunt, prout in prismate: cum aqua forti non fervescunt, nec aqua naturali solvuntur, aut oleum ipsas absorbet: in igne confestim calcinantur, & mirum in modum dealbescunt.

§. XL. Præter selenites, gypsum naturale, sive *Marmor Fugax* Linnei abundat ad Lacus inter maridiem, & Septemtrionem, ex quo Loca, ubi effoditur, vulgo dicitur *La Gessara*: varios colores dant gypsa, quæ in locis istis excavantur, album nempe, griseum, & viridem: alia aliis sunt duriora; effoditurque ibi gypsum micis Scajolæ intermixtum, quod reliquis mollius est: cum acidis aliquam fermentationem gypsum hoc producit, veluti si alabastri calx esset: at in calcem ad ignem redactum, cætera antecellit albedine, & cum acidis effervescit.

§. XLI. Prope Lacum, & in planitie ei adjacente, excavatur quoque Terra cretacea coloris flavi, quæ ad ignem applicata fit rubra; hanc *Macra* appellant vulgo: Hæc creta abundat etiam in vicino Nemore Frequentino, quod diximus *Migliano* appellitari: Macra, quæ circa Lacum excavatur, partes nitri in se certe habet, igni enim admota, postquam incaluerit, velut pulvis pirius,

cre-

crepitat, & in frustas abit: ipsa Pastores utuntur, ad proprias greges, certo signo obsignandas: At Ego licet ex rudi Figulo, urceolum efformandum curavi, & quod autumabam vere expertus sum, cretam istam Figulis potius esse utiliorem; urceolus enim præfatus, etsi rudis, ob rubrum tamen quem exibet colorem, elegans, & eximius est: Quod si Pictoribus possit inservire, vel si partes nativi cinabari creta isthæc habeat, id Medicis, sive Chimicis, quando his in locis, providior Natura eos excitabit, experiundum relinquimus.

§. XLII. Jam supra §. XV. notavimus, ex fontibus supereminentibus aquas in Lacum convenire, quorum ad tres ex mineralibus aquis jugiter scatent; & primus quidem ad Lacus occiduum latus ebullit, & proprie in Territorio Reverendi D. Xaverii Santoli, Æconomi mei amantissimi, licet aquæ ejus frigescant; parum habent bituminis, sed insecta enecant: in crustas abeunt, spumis cretaceis Vesuvianis simillimas, prout in loco admirantur: alter, & tertius ad Orientem Lacus excurrunt, & a quo distant passus centum: Horum aquæ sulphureæ sunt, & saporem dant non dissimilem ab aquis sulphureis scatentibus sub Monte *Echia* in Civitate, ideoque non secus ac illas salubres existimarem. In Locis circum circiter Lacum adjacentibus quamplurimæ concretiones sulphureæ, non sine bitumine contemplantur: ex quo loca ista ideo *Amsancta* dicta, *quasi undique Sancta*, Servius existimavit (1). Et re quidem vera, præter loca immediate Lacui contermina, ad latus occiduum Lacus, in medio viæ, quæ ducit ad vicinam Civitatem Jesualdi, in distantia unius milliarii, cum dimidio, eadem sulphuris, & bituminis strata admirantur, exiccata quidem tempore æstivo, at aquæ pluviæ supervenientes ibi ebulliunt, licet violentas evaporationes non emittant, nec graves Mephites exalent: Simillima sulphuris, & bituminis

(1) *Serv. in Virgil. Æneid. L. 7.*

nis aggregata conspiciuntur versus vicinum Oppidum Villæ Maniæ, ibique aquæ bulliunt etiam; distantque a Lacu per duo milliaria ad sud est: Et de quibus inferius.

§ XLIII. Instituti demum ratio expostulat, ut Lacus formam, latitudinem; nec non & superciliorum ei impositorum altitudinem, quin imo, & exactas de loco ad locum distantias dinumeremus: Super quibus paucis me expediam. Lacus forma, ut diximus figuræ ovalis est; ejus circumferentia est palmorum Neapolitanorum centum quinquaginta: latitudo ab oriente, ad occidentem, palmorum sex, & sexaginta; latitudo a meridie, in septemtrionem, palmorum quatraginta trium: Altitudo aquarum est palmorum quinque in Lacus medio; in ejus margine, quinque, aut sex digitorum inversorum; excepta nova voragine, ubi aquæ abundant usque ad altitudinem palmorum sexdecim; ejusque circumferentia, est palmorum viginti; ut supra notavimus §. 29. Planities adjacens Lacui, longa est palmis 265.; lata in sua medietate inter torrentem, & canalem, quibus includitur, palmis centum octuaginta quatuor; in ejus margine, & ad Torrentis ripam, palmis biscentum: Altius supercilium incipiendo ab ejus vertice ad Lacus marginem, distat a Lacu eodem palmis bis centum triginta duobus; reliqui colliculi, palmis sexaginta tribus: excepta proëminentia illa occidentali, quam diximus, vulgo appellitari *Caccabo*; quæ distat a Lacu palmis centum sexaginta octo; & Locus alter, quem diximus appellari *Fressole*, qui distat a Lacu palmis biscentum sexaginta quatuor; sicut & Locus Vorticosus, quem vulgo dicunt *Vado Mortale*, distat a Lacu palmis biscentum octuaginta septem; prout exacta adhibita dimentione, non semel, nec sine periculo, ipse & laudatus Æconomus, cum D. Johanne Baptista Santoli, Fratre meo germano, experti sumus.

LI-

LIBER II.

§. I.

EX modo enarratis, & ex iis, quæ ſequuntur conjicere auderem, Lacus noſtri craterem, maximam habere extenſionem, vel cum Veſuvio, in Campania communicare, ſive etiam cum Etna in Sicilia: Scio ab eruditis dubitatum, an Veſuvius communicet cum Sulphataria Puteulorum, quin imo & ab aliis omnino denegatum, etiam cum aquis termalibus. Ænariæ, ſive Iſclæ Inſulæ (1): At hæc mea opinatio cum eo uſque non procedat, ut Veſuvium communicare dicam cum America, ejuſque Urbe Lima, quod Baglivi aſſerere non dubitavit (2); ſuper re iſta Amici Lectores dijudicent, prout ipſis melius videbitur.

§. II. Jam diximus, nonnullos fontes circa Lacum aquis mineralibus ſcatere: concretiones ſulphureas per loca adjacentia commemoravimus, ipſaſque mephites exalantes, atque inſecta enecantes, quæ quidem loca dubio procul cum Lacu communicant.

§. III. Præterea ad Septemtrionem Lacus, in Nemore Frequentino, vulgo dicto *Migliano*, quod a Lacu diſtat uno milliario plus, minuſve; concretiones ſulphureæ abundant, ubi plurimis in locis aquæ ebulliunt, etſi frigeſcant, ipſarumque exalationes inſectis ad necem uſque ſunt infeſtæ; exiles talci partes ibi conſpiciuntur, nec ferrum deſideratur.

§. IV. Et ulterius progrediendo, ſeptemtrionem verſus, ad radices Montium *Trivici*, qui montes ex calculis litoralibus omnes ſunt, quos inter ſpolia conghiliarum, & oſtrearum inveniuntur, nec non & per ſtrata, terra nigra, ex ſulphure, & bitumine concreta, contemplatur ambu-

(1) *Joh. Maria de Turr. in Hiſt. Veſuv. Cap. 6.* §. 148.
(2) *Bagliv. Hiſt. Terræm.*

ambusta; & proprie in Terra Castri, quam vulgo dicunt *Castello della Baronia*; quæ sub ditione D. Nicolai Mariæ Caracciolo, Regis nostri admissionis intimæ Cubicularii, Sancti Viti Ducis Excellentissimi &c., Viri Nobilitate, Ingenio, omnique virtute insignis, & sub cura Illustrissimi D. Josephi Pasqualis Rogani; Præsulis ejus Optimi, moribus floret, & scientiis; in Terra inquam ista, in loco, ubi dicitur *Il Vallone*, aqua sulphurea scatet quoque: & in Territorio laudatæ Trivici, Scajolæ excavantur; quæ abundant in contermina ei Terra S. Agatæ; quæ distant a Lacu nostro M. P. VIII. Castrum scilicet; Trivicus X.; & S. Agata XV.

§. V. Ad occidentem vero: in Civitate, nunc dicta Mirabella, antiquitus vero *Aqua putrida*, ab aquis nempe sulphureis; non secus ac antiquissima Dicearchia, quæ postmodum fuit dicta Puteoli, ex *aggregatis sulphureis, ibi mire existentibus*, ut Strabo loquitur (1), & hunc sequutus Capacius (2); in Mirabella, inquam, & in loco, ubi dicitur *Li Pozzi* inter ruinas Civitatis Eculani, ex antiquo puteo, adhuc existenti, aqua hausta, a me degustata, sulphurea exurgit: de antiqua Eculano urbe, aliqua inferius adnotabimus; hic tantum dicam, ipsam occidentem versus a Lacu nostro distare M. P. X. plus, minusve; cujus ruinæ hinc, & inde in Via Appula Regia, quam *Viam Novam* dicimus, contemplantur.

§. VI. In Terra, vulgo dicta *Sancta Paulina*, quæ duobus milliariis distat a Civitate Montefusco (quæ nunc Provinciæ Principatus ulterioris caput est), & secus viam, quæ ducit ad Montemfuscum, in rupis radicibus, aggregata terræ nigerrima inspexi, quæ igni admota gravem sulphuris, & bituminis odorem emittebant: aggregata ista quandam habent similitudinem cum Terra bituminosa Siciliana, mihi a Viro Clarissimo D. Dominico Tata,

(1) *Strab. Lib. V.*
(2) *Capac. L. 2. Cap. 24.*

Tata, humanissime, ut ejus moris est, mutuata: distat autem Terra isthæc a Lacu nostro M. P. XVI. ad sud est.

§. VII. Nec desunt in toto *Territorio Beneventano* loci sulphure abundantes; id evincitur ex assiduitate motuum Terræ, quibus Civitas Beneventum non semel ruinas immodicas fuit experta; & signanter sub die quinta Junii A. D. 1688; tunc temporis in Valle Beneventana fluvius ardentis bituminis excurrere visus fuit, sive ignita lava, teste Magnati (1); quam a radicibus Vesuvii per meatus subterraneos ibi eructasse crederem, sive ab alia particulari accensione sequuta in contermina Campania, cujus campi, ex jugi, in qua erant conflagratione, *Flegraei* olim appellabantur (2).

§. VIII. Ad orientem Lacus, in Territorio Patriæ meæ, in loco demaniali Universitatis ejusdem, ubi dicitur *La Palombara*, & in latere orientali demanialis defensæ; fons aquæ salsæ excurrit, cujus aquæ salem comunem, cum partibus aluminosis decantatæ deponunt, distatque a Lacu, uno milliario, vel circa: & inter orientem, & Meridiem ad Est sud Est Montes Terræ *Guardiæ Lombardorum* extenduntur, ad quorum radices scatent aquæ Torrentis, vulgo dicti *Fredene*, ut in Fig. V. qui post varios flexus immittitur in flumen, vulgo dicto *Calore*, quod intelligas, de *Calore* Hirpinorum, ne confundatur cum *Calore* Lucaniæ; & ex præfata scaturigine, in Anno 1732., post terræmotum, per plures dies aquas rubras continuo emissas concives mei testantur, ipsasque sulfure redolentes. Et ulterius, in Territorio *Melfitano*, ad radices *Montechii*; sic locus appellitatur; aquæ minerales abundant; distat autem Civitas prædicta a Lacu nostro M. P. XV., & ultra: In Terra *Atellæ*, *Rapollæ*, ubique scatent aquæ minerales; Terra vulgo dicta *Barile*

E sita

(1) *Vinc. Magnat. Notizia Istor. de Tremuoti fol. 363.*

(2) *Strabo L. V. fol. mihi 443. Plin. L. 18. Cap. 12. Polyb. Lib. 3. Histor. Diodor. Sicul. Lib. 4. Histor.*

sita est, ubi *Mons Vultur*, qui ignivomus olim fuit, observante Viro Clarissimo D. Dominico Tata, qui eruditam dissertationem de Monte isto tipis mandavit in Anno 1778., quique concretiones sulphureas, talcus, antiquas lavas ignitas, selenites in loco abundantes, aquasque minerales in girum scatentes accurate dinumeravit (1).

§. IX. Inter Meridiem, & Occidentem Lacus ad sud ovest, in vicina Terra *Villæmaniæ* scatent aquæ minerales, quibus ad Balnea utuntur: distat Terra isthæc a Lacu nostro duobus milliariis: Aquæ istæ dubio procul a Lacu nostro originem ducunt; aliisque per subterraneos flexus, mineralibus, & dulcibus collectis aquis, quas in locis supereminentibus inesse diximus, multiplicantur: scatent autem ad radices colliculi abundantis stalagmitibus, productis ab aquis istis, ibi decurrentibus: Jam supra notavimus, aquas Lacus in crustas tofaceas, suapte natura abire: quod experientia diuturna comprobatur: Per loca enim, ubi aquæ istæ fluunt, tot diversæ concretionum istarum figuræ contemplandæ occurrunt, quot sunt aquarum fluentium motus diversi, sive undulationes. Vegetantia si diu aqua ista abluantur, lapidefiunt, quod per ambitum locorum istorum videre est: Et penes me asservatur lapis unus coagmentatus ex vepribus, rubis, paleisque, quem a majore consimili mole scindendum curavi; autumabam super vegetantibus illis aquas minerales crustam tantummodo induxisse, & in poros vegetabiles abiisse; at ipsos vere lapidefactos inveni.

Aquæ igitur Lacus, per meatus recipientes, ut diximus, aliæque in girum scatentes aquæ aliæ, in loca ista deportantur, unumque perennem constituunt fontem, interclusum in domo quadam rurali, ubi annis non multis ab hinc retroactis ad Balnea conveniebant: a domo ista per subterraneum nuper excavatum ductum, in unam grandiorem fluunt casam, prope Torrentem constructam, ipsam-

(1) *V. D. Dominic. Tata de Monte Vulture fol. 28. & seqq.*

ipſamque ſine tecto, ad hoc ut aquæ, ſub Jove aperto detentæ, ſalubriores reddantur: Caſa iſthæc per parietem intermedium appoſite diviſa, duos efformat Balneos, pro viris unum, pro mulieribus alterum: Ipſamque habes Fig. 1. N. V.: ibi æſtivo tempore, tamquam ad frequentem emporium, undique conveniunt valetudinarii, nec aquis ablui contenti, ipſas nonnulli ebibunt etiam: quæ ſi proſint, nec ne, Medici dijudicent: Ego quidem ab aquarum iſtarum potu adhorrerem, quippe quæ in ſtalactites, ut jam notavimus, abeunt. Cæterum aquæ iſtæ tepidæ ſunt; ſulphure ſapiunt, & bitumine: craſſum velum ejuſdem bituminis ſuper aquis innatat, quod in fontis alveo præcipue videre eſt: at quod viſu jucundum, ibi velum obductum, poſt triduum, aquæ in fundum deponunt, ipſæque in melius depurantur: idem evenit in novis iſtis Balneis, ſi per triduum aquæ ibi intercludantur; craſsæ enim bituminis, ſive etiam petrolei partes, immixtæ cum ſulphure, gipſo, alumine, aliiſque mineralibus coagmentationibus, inter ſe copulatæ, propria ſui gravitate, neceſſario fundum petant neceſſe eſt: quod evidenter convincitur, perpendendo novo ad Balneos aquarum nuper excavato ductu; qui continuo expurgari debet a ſtalactitibus iſtis, ad hoc, ut aquarum fluxus, ab ipſis non interrumpatur.

Igneam quoque lavam in locis iſtis aliquando excurriſſe apparet: & in Torrentis alveo, incipiendo a Lacu Mephitico, ipſius fruſtæ diſperſæ conſpiciuntur, quin imo & pori ignei, ſive pumices, Veſuvianis ſimillimi. Admiratu digna quoque ibi eſt, ad ripam Torrentis, Crypta ex ſtalactitibus efformata: in ipſam penetrari facile poteſt, at in ea diu immorari, nec quid jucundum, nec tutum omnino eſt: Stalectites enim illæ, ſic inæqualiter inter ſe diſpoſitæ contemplantur, ut facilem minitentur ruinam: In ipſam Ego introivi, quam conicam Cellulam inſpexi: autumabam, ut vulgo jactitant, po-

tuisse illam longius in girum discurrere, subterraneam ipsam credens cavernam, & olim habitatam; prout in Lacu Averno de Cimeriis commemorarunt historici; ut infra dicemus: at ipsa perlustrata, ad ejus partem occiduam, vix angustam rimam inspexi, quam penetrari homini difficillimum est: cæterum ipsam sedulo perpendens, id mecum statui, Cryptam ab aquis istis mineralibus efformatam, & ideo ex stalectitibus esse. Præterea in districtu ejusdem Terræ Villæmaniæ, marmorea fodina nuper reperta fuit, ipsaque Fisci nomine obsignata. Aquæ istæ, ut diximus, profluunt in Torrentem eundem, qua prope Lacum nostrum excurrens, eo usque ducitur ad Locum, vulgo dictum *Sierro del Lapillo*, qui jacet ad meridiem dictæ Terræ Villæmaniæ, ibique immiscentur cum flumine, seu potius torrente, vulgo dicto *Fredene*, ut in Fig. I. N. VII., ex quo in flumen dictum *Calore* Hirpinorum deportantur.

§. X. Porro in Terra, *Castri Francorum*, & in loco vulgo dicto *Isca Piana*, per cujus Valles flumen *Calore* excurrit, aquæ sulphureæ abundant, quibus valetudinarii bene, ut ajunt, utuntur: distat Terra isthæc inter meridiem, & occidentem, a Lacu nostro M. P. IX. plus, minusve.

§. XI. Nec multum a Terra ista distant Montes *Syrinates*, vulgo dicti *Monti Tremoli*, quin imo, & inter ipsos, mons prætaltus dicitur vulgo *Montagnone di Tremino*; sic forsan nuncupati, quia non raro, ex subterraneis accensionibus contremiscunt: Cæterum Montes isti miras cryptas, cavernasque in suis visceribus exibent, inter quas contemplatione digna est vorago illa, quam videmus, non multum dissitam a Terra Vulturariæ: ibi tempore hiemis aquæ pluviæ, nivesque, lacum prægrandem efformant, & talis certe excresceret, ut loca illa non hominibus, sed piscibus inservirent: At natura bene hominibus consulente, ad planitiei meridiem, & ad Montis supereminentis radices, inter saxa voraginem videmus,

mus, vi ignis forsan efformatam, quæ paulatim supervenientes absorbens aquas, in Montium ducit viscera, sic tempore æstivo totam planitiem relinquens refertam pratis, herbisque abundantem, ad cujuscumque generis pecus enutriendum aptissimam, & Vultariæ habitatoribus censu utilissimam: Quod si mihi quæstio moveatur, an vorago isthæc vi aquæ sæpe urgentis facta fuerit, non autem ignis; vel si montes isti alia de caussa dicti fuerint *Tremoli*, idque rationibus plausibilibus comprobabitur, ipsis & ego assentiar. Cæterum in cacumine Montium illorum, & per totum tractum ipsorum, non desunt lapides præseferentes antiquarum exustionum vestigia: ipsumque nomen *Vulturaria* sat evincit, loca ista aliquando igne fuisse agitata, ideoque *Vulturaria* dicta, non secus ac ventus urens *Vulturnus*, fatalis olim cede Romanorum ad Cannes (1); Flumen *Vulturnus* Campaniæ, & Mons *Vulturnus* Apuliæ; observante Cl. Viro D. Cyro Minervina (2); quem perperam risit auctor dissertationis, cui Titulus, *Del dialetto Napoletano* (3).

§. XII. Et denuo ad Lacum nostrum redeundo, aliquam de Colle nobis contermino, vulgo dicto *Montecchio* adnotare operæ prætium ducimus. Exurgit Collis iste ad Meridiem Lacus, a quo distat spatio unius milliarii, cum dimidio: usque ad Sæculum undecimum, ei superimneretat Civitas, vulgo dicta *Montecchio*, quam Robertus Guiscardus A. 1076. solo tenus æquavit (4). Ad ejus radices torrens vulgo dictus *Fredene* excurrit. In parte Septemtrionali, & juxta Torrentis ripam, sulphureas, limpidas, leves, & saluberrimas emittit aquas, quæ in alveulo, ubi surgunt, sedimen album, oleosum deponunt, quod, per filamina quædam, aquas inter innatat, quæ sul-

(1) *Liv. Hist. Lib. 22. Cap. 26.*

(2) *Cyr. Minervin. Etimologia del Monte Vulture 5.*

(3) *Sub incerto nomine editus Neapoli A. D. 1779.*

(4) *Tom. a Cost. Histor. Mont. Virg.; Fel. Rend. Vit. S. Guilelm. Vercel.*

ſulphure non minus, & petroleo abundant, verum etiam & ferro, prout ex lapidibus circum adjacentibus evincitur: pallidum enim rubrum colorem præſeferunt, atque attriti a magnate attrahuntur: Lue venerea affectis, mirum in modum, proſunt: Salſedine laborantes bene ipſis utuntur: Aſmaticis juvant etiam, aliiſque morbis laborantibus: per urinam digeruntur ſtatim, & aliquando per ſeceſſum. In ipſis depaſcuntur ranæ, & vivunt. Montis hujus partes exibet Fig. VI.

§. XIII. At quod in Loco mirandum eſt: juxta aquarum ſcaturiginem, exurgunt, ſupereminentque lapides duri, per ſtrata perpendiculariter diſpoſiti, quos inter carbones foſſiles inveniuntur: iſtorum non paucos collectos ad ignem admovi; qui confeſtim accenſi lucidiſſimam emiſerunt flammam, in carbones ignitos abierunt, & demum in cinerem nigro rubram: odorem acutum petrolei emittebant, non autem gravem ſulphuris, cùm bitumine, ut foſſiles carbones anglicani; quæ quidem aggregata, dum igne aduruntur, graveolentiam emittunt, & reſpirantibus nocent. Collem tunc in girum ſemel, atque iterum perluſtravi; & ad ejus latus occiduum, diſtans a ſtratis jam dictis, paſſus centum, & ultra, lapides oleo abundantes inveni, & proprie in loco, quem vulgo appellant *Il Vallone delle Caldare*: & ad latus orientale, in pari jam dicta diſtantia, ſtrata alia enarratis ſimillima inveni; licet hæc, dum igni admoventur, gravem dent bituminis odorem: ex quo mecum ſtatui, in collis iſtius viſceribus, feraciſſimam carbonum foſſilium mineram ineſſe oportere. Carbones iſti ad lamellas tenuiſſimas diſpoſiti excavantur, & ex iiſdem lapidibus, inter quos inhærent, efformatos, ipſi aperte teſtantur: plerique enim ipſorum in parte lapides adhuc ſunt, & in parte alia carbones; quod tribuendum cenſerem petroleo in monte abundante, quod lapides prædicti continuo ebibunt; ſive potius ſubterraneis accenſionibus, quibus oleum

leum a montis visceribus expressum, factum est, ut lapides prædicti calefacti susceperint, & adeo retinuerint, ut in tot pirites abierint, quod & in multis aliis mundi partibus evenire compertum est (1).

Fonticulus iste dubio procul cum Lacu Mefitico, aliquam habet comunicationem, & ex eo convincitur potissimum, nam, ut supra notavimus, cretæ alvei Lacus crassæ sunt, bitumine, sive etiam petroleo abundantes, ex quo fit, ut aquæ a Lacu haustæ, dum ad ignem, sive ad solem evapuraverint, cretaceum, crassum sedimen deponant, saponi haud dissimile, partibus oleosis gravidum; nam si cum oleo admisceantur, solvuntur statim; quod sedimen in fonticuli istius alveulo idem est; & licet aquæ Lacus puncentem in degustando saporem promoveant; id tribuendum est alumini, & acidis vitriolicis ibi abundantibus, quæ in aquis Fonticuli istius prorsus desiderantur.

§. XIV. Ignivomum aliquando Montem istum fuisse dijudicabam: quod coniiciebam, sedulo contemplatus tot lapides prægrandes ad ejus radices jacentes, fere in totum calcinatos; nec in Torrentis alveo deficiebant pori ignei, & lavæ olim ignitæ reliquiæ, quas sedulo colligebam, usque anxie inquirens etiam minima, quæ super ideis perceptis possent aliquali modo statuere; Porro fossiles, quos diximus, carbones perpendebam, num partus essent collis, vi ignis ex bitumine expressi, ac per lapidea strata sic dispositi, sive ex eodem bitumine, sic expresso, tot pirites efformati: contemplabam etiam tot saxa, & molis maximæ, hinc & inde ad Torrentis ripas jacentia, in partes divisa, atque inæqualiter ita disposita, ut præcipitem ruinam minitentur. Idem mihi suadebat colliculus alter, ad orientem respiciens Collem istum; *Serra* concives mei colliculum illum appellant: ibi per strata disposita effodiuntur lapides calcarii, & vitrescentes,

(1) *Turr. Tract. 3. Sect. 5. Cap. 1. De Bitum. Idem de Congret.*

tes, qui malleo concussi, faciliter abeunt in lamellas, ut plurimum inter se æquales, pari eodemque modo, prout lapides supereminentes aquis sulphureis, inter carbones fossiles, quos notavimus :. In effossione, nonnullæ occurrunt cryptæ, sive inter lapides istos rimæ tortuosæ, ex quibus apparet, lapides non esse inter se continuos, nec ab initio ibi enatos, sed ab alio loco evulsos, ibique, ex terræ, aut ignis motu sic inæqualiter dejectos, atque concumulatos ; ideoque ajebam, apposite locum dictum fuisse *Serra*, nempe quia a colle antedicto per vim scissum : non secus ac, locus in Territorio Campano, vulgo dictus *Vadiserra*, quem commemoratur Pratillus, alia quoque loca memoratus, quæ & *Serra* appellitantur (1). Idem mihi suadebat Terra contermina locis istis, *Taurella*, ex ditione Excellentissimi D. Josephi Caracciolo, Principis ejus Optimi, ubi antiquarum conflagrationum notissima exibentur contemplanda signa, ideoque *Taurella* nuncupata, observante D. Ciro Minervina (2); a qua ad sempremtr. non longe distant *Campi Taurasini*, ex Pirro Victoria Romanorum nobilissimi (3), & Ligurum coloniarum deductione, de quibus inferius (4), celeberrimi ; ita forsan ex antiquis exustionibus nuncupati.

§. XV. At post reiteratas per loca inquisitiones, omnis cessit hesitatio: dum enim collem istum exacte perlustrabam, in saxum haud spernendæ molis incidi, vulgo dictum *La Pietra di Peluso*. Elevatur Saxum istud in Collis visceribus, ad Meridiem Fontiouli antedicti, a quo distat passus XXXVI.; ad radices saxi istius antiquas igneas rimas observavi, saxumque ipsum, in girum, ut ita dicam affatum, atque combustum, cujus rimæ ad Fonticulum ducunt, ideoque; antedictis tunc collectis ideis, me-

(1) *Pratilli Via App. L. 2. C. 8. fol. 209.*
(2) *Cyr. Minerv. In Etimolog. Mont. Vultur. §. XVIII.*
(3) *Flor. Lib. 1. Cap. 18.: Oros. L. 4. C. 2.*
(4) *Liv. Lib. 40. Cap. 18. & 20.*

mecum certe ſtatui, ſaxum iſtud aliquando ad radices arſiſſe, deinde ob aquarum ſupervenientiam extinctum.

§. XVI. Nec reticendum eſt, quod nuper factum vidimus in ſaxo eodem: Die enim nona Menſis Aprilis A. 1781., hora diei Italica vigeſima prima, repente ad ejus radices, fragor non modicus, velut tonitruum, auditus eſt; dehinc ad ſaxi partem occiduam, terra exciſſa, ita ut quæ prius in Collem continuum deſinebat, in rupem præaltam abierit: arbores quercuum, & caſtanearum annoſæ, quæ in loco admirabantur, partim abſorptæ, inter quas nucis arborem firmiſſimam ego contemplabam, dum paulatim deſcendendo, in totum terra deglutiebatur; partim evulſæ, aliæque hinc, & inde inæqualiter diſperſæ, terraque ſciſſa in ſuis met viſceribus recondebatur ut in Fig. VI. N. IV.; qua quidem in actione ſpectatu erat digna, duravitque, uſque ad diem vigeſimam primam menſis ejuſdem: id repentinæ ſubterraneæ accenſioni tribuebam: quod ſi flammas exterius præruptas haud vidimus, ab aquis in loco, ut diximus, interjacentibus, factum dicerem, quarum vi inter Collis viſcera ſunt extinctæ; nec ſi fragorem præcedentem tribuere velimus præcipiti maceriarum illarum ſciſſuræ, ſubſiſteret: nam fragor ille, per duas horas antequam terra corrueret, auditus eſt; dehinc terra, a jugi collis altitudine ſciſſa, ad ſaxus radices præceps corruit, ubi in ſemip'ano ad præſens ſubſiſtit: ibi igitur autumavi, ignea accenſione, voraginem effotmatam, ex quo, cum baſis collis ſuperimpoſiti, conſumpta in partem deficeret, proprio pondere, præceps ibi neceſſario corruit, & terra ſic ſciſſa, arboreſque abſorptæ: licet non negaverim, alia id de cauſſa accidere potuiſſe: jam diximus, ad ſaxus radices contemplari aliquas cryptas, ſive rimas, ab igne dubio procul efformatas, ideoque credendum eſt, & alias in loco antiquas ſubterraneas cavernas ineſſe, quæ jamdudum vi ignis affatæ, poſtmodum aquæ, & temporis in-

 ju-

juria imminutæ corruere utique poterant, superimpositam molem subvertere, atque donec essent impletæ, ipsam in suis visceribus excipere.

§. XVII. Has præcipites ruinas in Monte Vesuvio non raro vi ignis evenire experti sumus, quod cæteroquin funestum ibi, & per Loca adjacentia semper est: moles enim, quæ præcipites in ejus perrumpunt viscera, dum in meatus spirantes incidunt, post fragores immodicos, igneas eruptiones, ut plurimum promovent, prout factum vidimus sub die octava Mensis Augusti, Anni 1779.; tunc enim temporis, & non multos ante dies, Montis cacumen jampridem interius ab igne corrosum, tandem anfractum præceps in Voraginem corruit, inciditque, ut ego opinor, in igneos spirantes meatus; ex quo ignis, flatusque spirantes sub ejus pondere interclusi, fragores violentos edebant continuo, donec materia ignis percrescens, meatus suos extricando, in aërem, velut ignitam columnam rejecit saxa, & ignem, & scorias, quæ ad Mare Adriaticum usque evolarunt, prout impetu spirantis tunc venti ducebantur; non dissimili quidem actione, quæ in Lacu nostro Mephitico visa fuit, in Anno 1732.; qui ut suos spirantes meatus detergeret, post fragores, jugesque immurmurationes, lapides spiracula impedientes, in aërem eructavit, ut supra §. 31. Lib. 1. jam notavimus; quod ad saxus radices minime evenit, ob tenuitatem partium ignitarum; sed per transendam hæc sint dicta; jam enim de Vesuviana illa eructione Viri Clarissimi differuere, inter quos Cl. Memoriæ Pater D. Johannes de Turre, & eruditissimus D. Dominicus Tata, quos vide.

§. XVII. Inter Lacum nostrum, huc usque enumerata Loca, & Vesuvium, aliquam communicationem esse, ut præmisi, contenderem; nisi velimus cum Pindaro, relato a Strabone (1) dijudicare: *quod omnis tractus, si a* Cu-

(1) *Strab. Geograph. L. V.*

Cumis incipias; usque in Siciliam ignitus est, & profundas quasdam in unum cöeuntes habet cavernas, in Græciam, & continentes terras exporrectas: Ideoque Ætna, & Liparenses Insulæ, & Puteulanus ager, & Neapolitanus, & Bajanus, & Pithecusæ talem habent, qualem cuncti scriptum reliquere, naturam: quibus locis, si mea me non fallit opinatio, Valles æque Anxanti cumulandas absurdum esse non dubitarem: Quinimo & hoc conjicerem ex jugi actione, in qua Valles nostras novimus, a Trojanis temporibus, ut mox dicemus, usque adhuc perdurantes; jam enim si secus esset, ex tot assiduis e xufflationibus, minera isthæc depauperari debuisset, & in suo, sic brevi restricta ambitu, tandem aliquando finiri: Ex quo dicendum est, necessario cum aliis mineralibus Locis, Mephitim Anxanti communicare, & vicissim per meatus subterraneos inter se enutriri: ac proinde Pindarum supra relatum vera nunciasse: nam præter quam quod id evinci posset ex adhuc sevientibus in Messana, & Magna Græcia Terræmotibus; quibus, dum ibi Urbes, & Oppida solo tenus æquantur; Loca Anxanti Vallibus contermina, non semel concussa audivimus, usque & ipsam Urbem Neapolim: idem aperte testatur Lacus ipse Mephiticus: Aquis enim præter solitum abundat: In medio colliculorum ei superimpositorum rimam alteram exufflantem efformavit, ex qua terra cretacea, bitumine intermixta, cum aqua nigerrima, in aërem eructatur: In Loco, quem diximus vulgo appellari *Caccabo*, nova & duo alia in fronte portendit foramina, velut in girum affata, mirum in modum evapurantia: Et in Loco, vulgo dicto *Le Fressole*, aquam, quam ibi supra notavimus ebullientem strepere, modo usque ad quintum Neapolitanum palmum, violenter in aërem ejicit: Quas immutationes, utpote omnino in Loco novas, apposite in Figura VII. incidi operæ prætium duximus.

§. XIX. At utcunque se res ista habeat, prius quam ad

ad alia gradiamur, dicam, Montem, de quo loquimur, forsan antiquitus *Montem Echium* fuisse nuncupatum; prout in Civitate Mons, quem vulgo appellamus *Pizzofalcone*, *Echia* dicebatur, ad cujus radices aquæ Minerales scatent: quique antiquitus arsit & ipse; quidquid in contrarium edixerit Martorelli contra Lasenam, Capacium, & Marandam, scribentes: *latentem in eo monte ignem, velut in tota hora inesse*; & Urbem Monti superimpositam, quam deletam notavimus a Guiscardo, appellitatam fuisse *Echiam*, sive potius *Eclam*, non dissimili denominatione ignivomi Montis, *Ecla* nuncupati, ad insulam *Tulæ*, *in Islandia*, qui ad radices ignes emittit, prout Mons noster emittebat olim: Cur vero diceretur *Echia*, sive *Ecla*, etimologiam exquirent alii a græco, sive a fenicio idiomate, non ego; terret enim me eruditus, sed nimis plagosus Vetrani, qui in suo Prodromo Væsuviano, nec Jacobo Martorelli, Viro Clarissimo, & præceptori suo, pepercit.

Et si in rebus vetustis aliquid verosimile opinari fas est: autumarem celeberrimam Hirpinorum Urbem *Æclanum*, a Monte jam dicto, denominationem sortitam fuisse; vel ipsam Monti nomen mutuasse, quippe qui, non improbabili conjectura, sub Æclanensium ditione fuerat, quod ex lapide insequenti evinci potest.

D. PATER. SENATORIS. M.
POPPIVS. GAL. MARCELLI
NVS. SPLENDIDVS. EQVES. R. P. N. P.
PRON. P. ABN. CVR. CIVITATIVM.
COMPLVRIVM. PRINCPS. COL. AECLANENS.
PATRONVS. COMPS. FRATVENTINOR. NERETINOR.
SIBI. ET. EPPIAE. FIRMAE. VXORI. KARISSIMAE.
ET. TETAEO. MARCELLINO. NEPOTI.
VIVVS. Ↄ FECIT.

Lapis iste observatur in vicina Civitate S. Angeli Lombar-

bardorum, in angulo dextro prospectus exterioris Palatii Principalis: Crediderunt nonnulli Palatium hoc, Poppii istius sepulcrum fuisse; id ex lapide relato conjicientes, sed perperam: Palatium enim istud, licet magnificæ, recentis tamen structuræ est: nec lapides sepulcrales, vel cujuscunque alterius generis, quod sciam, in angulo sepulcri conlocabantur, sed ejus in medio, sive in fastigio; Idcirco dicendum est, palatium istud fuisse opus Longobardorum, sub quorum ditione Civitas illa olim fuerat; & probabiliter ipsorum Castrum, pro ut in loco eminenti constructum, ex quo usque ad præsens appellatur *Il Castello*. Castrum hoc Placidus Imperiali, Princeps ejusdem Civitatis Excellentissimus, aliis, ad latus occiduum, excitatis ædificiis, in augustiorem palatii formam redegit. Lapis igitur, de quo loquimur, dicendum est, quod ab antiqua jam deleta Urbe *Ecla* fuit transportatus, ibique cum aliis quadris lapidibus, ad firmissimum construendum Castrum, accomodatus: quod ex eo utique evincitur, nam cum inter maceries antiquæ jam dictæ Urbis *Ecla* inquirerem, si quid notatu dignum invenirem, ad ejus Orientem inveni lapidem alium sepulcralem, ab eodem Poppio, Juniæ cuidam Fortunatæ positum, ejus certe Concubinæ; ipsam enim in lapide, sibi *amantissimam* dicit, nec uxorem, aut filiam, vel Nurum, sive neptem aut Libertam appellat; cujus verba sunt sequentia

D. M.
POPPIVS. MARCELLINVS.
IVNIAE. FORTVNATAE. SIBI.
AMANTISSIMAE. F.

Lapidem hunc, me suadente, Placidus idem Imperiali, Princeps sapientissimus, in prædictum sui Palatium transportandum curavit: in eodem igitur loco, ubi lapidem istum ego inveni, credendum est, quod Poppii sepulcrum

fue-

fuerit erectum: At utcunque sese res ista habeat, certum est ex adducto lapide, Poppium Marcellinum fuisse Principem Coloniæ Æclanensis, ac proinde in loco, ex ditione Coloniæ ejusdem, sibi vivum sepulcrum excitasse, & apposite prope Montem, de quo loquimur, qui ut cæteri Vulcani relligione pari colebatur.

§. XX. Hanc inscriptionem refert Scipio Bellabona Historicus, & Civis Abellinensis, sed mendose transcriptam, & pessime, non dicam illustratam, sed ab ipso penitus deturpatam: Et ut alia prætermittam; notissimas siglas D. M. primi versus, quæ *Diis. Manibus*. sonant, primam legit *Decii*, alteram *Marcus*; ibique somniatur *Decii Senatoris* factam mentionem, de quo in lapide verbum nullum: impertinentes interpunctiones addit alibi; & in quinto versu, ubi legitur *Coloniæ Æclanensis*, legit *Alcianensis*, novam sic effingens Coloniam, quæ nunquam fuit in Orbe. Lapidem hunc, Ego exacte perlustravi, ibique Coloniæ Æclanensis, literis cubitalibus, legitur: de somniato *Decio* a Bellabona, nullà occurrit mentio, & talis quippe est, qualem supra retulimus. Legendum igitur est DIIS. MANIBVS. in siglis D. M. primi versus; & in quinto versu COLONIÆ. AECLANENSIS; cujus Princeps fuit *Poppius Marcellinus*, sive Coloniæ illius Consul, aut Senatus Princeps, sed vere inter Optimates primum tenens locum (1): & re quidem vera, quod Poppius iste vir fuerit clarissimus, ex eodem lapide aperte colligitur; Curator quippe fuit Civitatum complurium, sive ipsarum legislator (2), nec non & Patronus Compsæ, Urbis Hirpinorum celeberrimæ (3), sicut & Fratuentinorum, & Neretinorum Populorum, quorum Plinius meminit (4).

At

(1) *Carol. Sigon. Lib. 1. fol. m. 433.*
(2) *Carol. Sigon. Lib. 1. Cap. 4. f. 666.*
(3) *Paul. Merul. Lib. 4. Part. 2. &c.*
(4) *Plin. Lib. 3. Cap. 2.*

At cujus familiæ *Poppius* iste fuerit, in ſtatuendo, diu exitavi: Sejugendo in primis literas PP., legebam *Publium Oppium*: memineram enim *Publii illius Oppii*, relati a Grutero (1), cujus inſcriptionem perbelle illuſtravit Eruditiſſimus Epiſcopus Johannes de Vita (2): Verum enimvero cum gens *Oppia* fuerit plebeja, & ex Tribu Tarentina (3); *Poppius* autem noſter in lapide inſcribatur ex Tribu *Galba*, de gente *Pupia* excogitabam, ad quam *Poppium* referre nec audebam, nam licet recte V, legi poterat immutata in litera O, geminatæ, tamen PP. id mihi diſſuadebant: idcirco ad gentem *Poppæam* referendum eſſe cenſui, quæ Conſularis fuit; ac proinde crederem *Poppium* iſtum fuiſſe Patrem illius *Marcellini*, qui Senator fuit & Conſul cum *Lucio Marcio Philippo* A. V. C. 698. (4), de quo Cicero ad Lentulum (5); ſicut & Conjugem ejus *Eppiam Firmam* illam forſan fuiſſe, quam idem Cicero in ſuis Philippicis *Ippiam* appellat (6). Cur vero ad Tribum Galbam, non autem Galeriam Gentem illam retulerim, id ex lapide eodem conjeci: Tribus enim Galeria inter Tribus ruſticas venerat; Galba vero inter Nobiles (7); At Poppius noſter ſplendidus Eques Romanus in lapide inſcribitur, Paterque Senatoris ſalutatur, ideoque ad Tribum Galbam potius referendum exiſtimavi.

§. XXI. Sed quoniam de Inſcriptionibus occurrit ſermo, non erit abs re, nonnullos lapides in locis iſtis repertos hic afferre, prius quam ad alia veniamus. In eadem Civitate Æchia, lapidem inſequentem inveni, qui penes me aſſervatur.

D.M.

(1) *Grater. Pag. 987. Num. 9.*
(2) *De Vita Inſcript. P. L.*
(3) *Waillant. in Numm. Famil.*
(4) *Jauſon. Faſt. Conſul.*
(5) *Cic. Epiſt. Famil. L. 1.*
(6) *Cic. Philipp. 3.*
(7) *Carol. Sig. de Colon.*

D. M.
CAESIAE. IVCVNDAE.
L. FIRMANVS. C. B. P.

Et *Cæſiam* iſtam ex Romana *Cxſiorum* Familia fuiſſe autumarem: Gens *Cæſia* Plebeja fuit; ſiquidem *M. Cæſius* Prætor, de quo loquitur Cicero (1), Tribunus Plebis fuit A. V. C. 671. *Lucii Cxſii* denarium Waillantius refert, atque, ut ſui moris eſt erudite interpretatur; ſed aliqua ejus illuſtrationi adderem Ego: *Caput Apollinis laureatum dorſo tenus, ſagittam dextra vibraturus, in area AP. junctis literis; in averſa L. CAESI. duæ Figuræ ſedentes fere nudæ, cum pelle, ambæ ſiniſtra haſtam, ſiniſterior cani intermedio ablanditur, hinc LA., illinc RE., junctis pariter literis, in vertice Caput Vulcani, pone quod forceps*: Hæc habet Waillantius: At ſi nummus ab ipſo relatus attente conſideretur; Figuræ partis averſæ, ſiniſtrorſum fugiunt, non autem ſedent, nec pelle veſtiuntur, ſed veſtem ſuccinctam habent, ad fugam ut ſint expeditiores, canis intermedius ipſas comitatur, & caput Vulcani dextrorſum ſtat; prout attente conſiderati ſumus in nummo argenteo, qui in meo Muſeulo aſſervatur: Iſtis igitur ex ſimbulis conjicerem, ideo in Nummo Caput Vulcani effictum, ut gentis *Cxſix* origo indicaretur, a Monte nempe iſto ignivomo, ſic in Capite Vulcani, cum attributis deſignato: Figuræ autem illæ ſeminudæ fugientes, gentem *Cæſiam* Romam verſum abeuntem portendunt, Urbe forſan *Echia* ab eructionibus igneis Vulcani iſtius ſubverſa: nec alienus eſſem ab opinando, ideo haſtas in Figurarum manibus accomodatas, ut oſtenderent Gentem *Cæſiam*, ab Hirpinis, ſive a Samnitibus originem duxiſſe, haſta enim notiſſima fuit Samnitium armatura, *Saunia* ab Græcis nuncupata (2): Cur autem Gens

(1) *Cic. in Verrem.*
(2) *Lipſ. in Poliorcetic. 1. de Machin.*

Gens ista dicta fuerit *Cæsia*, si a *Cæsiis oculis*, ut tenet Waillantius, sive a *Venere Cæsia*, aut *Minerva Cæsia* (1), quas ritu peculiari colebant, pro certo rem statuere, quis ne præsumpserit? Et licet adductæ in nummo Literæ inter se copulatæ LA. RE., ad Lares referat Waillantius, attamen credi quoque potest, in ipsis expressum cognomen Lare, quod Gentis Cæsiæ forsan fuit peculiare, ut in Gente Accoleja, illud Lariscolus ec. (2). Cæterum an Lucius Firmanus, Vir Cæsiæ istius, ille Lucius Equitius Firmanus fuerit, qui a Lucio Apulejo proponebatur Populo, ut Tribunum eligerent, licet pro certo affirmare non audeam, illius tamen fata perpendens, ipsum forsan fuisse asserere non dubitarem.

Lucius Apulejus, ut Firmanum ad Plebis Tribunatum eveheret, cum homo novus, & ex incerta esset Tribu, ipsum commendabat Plebi, tamquam filium Caji Sempronii Gracchi; nominabatque eum non Firmanum; sed Lucium Equitium Graccum; Stabat Apulejus pro Firmano, quem noverat Virum seditiosum, & Nobilibus infensissimum, ac proinde aptissimum judicabat, cui Tribunatus Pl. concrederetur, ad Leges Agrarias præcipue promovendas, tuendasque: At fraude detecta, Q. Cæcilius Metellus Numidicus, tunc temporis Censor, nec inter Cives Romanos Firmanum censeri passus est (3). Ex quo conjicerem, vere Firmanum Civem Romanum non fuisse, sed Montis Echiæ oriundum, ac proinde Hirpinum: Et licet natus forsan Romæ, ibique a suis obscuri nominis Parentibus educatus, atque cum Cæsia maritatus; enecato tandem Apulejo, ejus fautore, a Rabirio (4), necnon & Cæcilio Metello ab exilio revocato; Ipse cum uxore

G Ga-

(1) *Cic. de divinat.: & Idem Lib. 1. De Natur. Deor.*
(2) *Waillant. In Numm. Famil.*
(3) *Histor. Universal. Volum. 5. Part. 1. Cap. 9. Fol. 193.*
(4) *L. Flor. In Liv. Decad. Lib. 69.*

Cæsia, in Echiam Civitatem istam aufugit, ubi mortuam tumulavit, Titulum posuit.

§ XXII. Ab his quoque locis debuit in vicinam S. Angeli Lombardorum Civitatem, transferri Vasca illa Sepulcralis, quæ ibi admiratur, ad aquas fontis excipiendas nunc accomodata, vel dicam potius deturpata: ex marmore albo est, longa palmis octo, lata quatuor, habetque in fronte hinc, & inde duos genios alatos cum facibus, sequentem inscriptionem in corona sustinentes.

D. M.
P. COI. RVFINO.
QVI. VIXIT. ANNIS.
LVIII. M. VII. D.
XV. SP. VI. IDVS.
OCT. P. DATIANO.
ET. CIPIANO. M.
CON.

Publicum hunc Cornelium autumabam illum fuisse, qui A. V. C. 573. cum M. Bæbio, Ligures jam subactos, ex S. C. traduxerunt in Tauraninorum agrum, qui publicus erat Populi Romani in Samnitibus, ut Livius testatur (1): quin imo mecum statuebam, agrum a Livio designatum, non solum in Terra nunc dicta Taurasium esse (cujus campi Romanorum ex Pyrri victoria calebres sunt (2)), verum etiam & in locis nobis conterminis, nempe in Terra nunc dicta Taurella, quæ in Hirpinis & ipsa est, qui & Samnites erant, & dicebantur, ut supra notavimus: Sola enim Taurasium excipere haud poterat quatraginta millium Ligurum capita libera, quot tunc temporis ibi deducta dicuntur, & alia septem millium sub Consuli-

(1) *Liv. Hist. L. 40. C. 18.*
(2) *Plutarc. in Silla: Flor. L. 1. Cap. 1. 6.: Frontin. L. 4. stratag. Cap. 1.: Oros. L. 4. C. 2.: Zoner. Annal. Volum. 2.*

ſulibus Poſtumio, & Fulvio A. V. 574. (1): In Tauraſio igitur, in Taurella diſpertita, & ulterius per loca adjacentia; & ſignanter Ego crederem in Terra Leonum nunc dicta, quæ forſan Ligurum dicebatur, uſque ad Compſam, Urbem Hirpinorum celeberrimam: Sane in Locis iſtis antiquorum ædificiorum veſtigia non raro inveniuntur: cryptæ ſcilicet firmiſſimæ, aquarum ducti plumbei, & lapidei, ſepulcra, & auguſta ducum faſtigia: Sic in campis latiſſimis inter Terras Leonum, & Taurellæ, trophæum nobiliſſimum videmus erectum Marco Paccio Marcello, & proprie ubi ad præſens Monaſterium divi Guilelmi ſitum eſt, & inter ejus clauſtra, cujus inſcriptio hæc habet

M. PACCIO. G. F. GAL.
MARCELLO. PRIMI-
PILARI. LEGIONIS. IV.
SCYTICAE.

Jam Marcus iſte Paccius Marcellus ex Tribu Galeria, ſive Galba functus fuerat officio Centurionis, qui & Primipilus dicebatur, ideoque in lapide Primipilaris dicitur (2): An ſi Pater fuerit Paccii Stratonis, cujus fit mentio apud Reineſium? (3); quidquid de Ovio Paccio Samnite ſomniaverint alii reticendum.

In Taurella ſepulcrum pulcherrimum nuper repertum inſequenti inſcriptione decoratur,

D. M.
C. BLASSIVS. C. F.
GAL. H. S. E.
P. BLASSIVS. C. F.
C. M. Q. N.
BLASSIS. VIVIS. F. F.

G 2 quam

(1) *Liv. L. 40. Cap. 20.*
(2) *Carol. Sigon. de Antiq. Jur. Provinc. Lib. 2.*
(3) *Reinn. Claſ. XVII. Singul. ab Incert. Inſcript. LXXXIX.*

quam ego sic Legerem: *Cajus. Blassius. Cai. Filius. Galerius. Hic. Sepultus* vel *Situs. Est Publius. Blassius. Cai. Filius. Cum. Marco. Quinto. Nepote. Blassiis. Vivis. Sibi. Et. Suis. Fecerunt.*

Et aliam inscriptionem in eadem Taurella habemus insequentem.

D. M.
M. TREBIVS. M. F.
MAXIMVS.

& de qua inferius aliqua dicemus; prætermissis & aliis sepulcaribus Lapidibus: porro nummi antiqui continuo effodiuntur in campis istis, nec non & achates, & corniolæ incisæ ad usum annulorum, inter quæ, unum Ego Sardachatem nobilissimum, ab agro Ferentino acquisivi, multifariis coloribus distinctum; hic Deum Bonum Eventum insculptum exibet, dextra elata, cistum cum fructibus sustinet, sinistra demissa urceolum, velut irrigaturus arborem, eum pone nascentem ex ara, quam habet ad pedes: opus certe Sculptore optimo elaboratum: hunc adamantibus circumdatum annulo aureo, ad Fratris mei usum accomodavi; sicut & Hiacintum insignem, portendentem Armeniam; sedet enim super montibus novem, capite galeato, veste reticulata, faretram habens ad humeros, dextra spiculum, sinistra arcum sustinet, velut sagittas vibratura: Has gemmas, inquam, in campis Leonum, & proprie in agro Ferentino passim inveniunt villici; signa quidem certissima, quod Viri haud spernendæ conditionis, loca ista incoluerunt.

Porro non longe distat a locis istis Terra Montalla nobilissima; ubi castrum etsi dirutum, certe amplissimum, & fabricæ antiquissimæ, contemplatur: nec desunt in vicina Terra Balneoli, vulgo dicta Bagnulo, & Bagnuoli quæ olim forsan dicebatur Batulum (1), venerandæ anti-

ti-

(1) *Virgil. 7. Georg.*

tiquitatis monumenta: In Civitate Nusci, præter castrum firmissimum, lapides sepulcrales:, busti virorum, cum variis militaribus attributis abundant: ibi locus conterminus, habens diruta ædificia, dicitur Acarnania: In campis Leonum adhuc parietes cernuntur antiquæ deletæ Urbis, quam Oppidum dicunt: ibi quoque fuit Civitas Ferentinum, licet modo nomine excepto, quod adhuc retinet, aratro, & vomere ad fruges expetendas agitetur: Cæterum id mihi ex eodem Livio suadebam: Nam sedulo inquirens quisnam, & ubi ager ille erat, quem Romani publicum in Samnitibus possidebant: ex textu eodem colligebam, agrum fuisse *Taurasinorum*, prout in uno Liviano Codice habetur; at alii habent *Tauraninorum*, & alii in *Monte Tauraninorum* (1). Ego quidem Taurasinis sui antiqui nominis gloriam contendere haud in mente habeo; sed nec Taurellæ gloriam imminuere æquum est; quippe si ager Samniticus a Romanis possessus in monte Tauraninorum erat; cui dubium, quod de Monte Echia, Taurellæ, ut diximus, contermino, Livius fuit locutus, quem Montem Viri fortissimi usque ad Robertum Guiscardum incoluerunt; Monti huic Taurella ad occidentem est contermina, inter orientem, & meridiem copulantur Leonum Campi, Ferentini, Nuscain, Oppidani, & ulterius ad Compsam usque extenduntur planities ad fruges uberrimæ, aquisque abundantes, & silvis; ac proinde hominum usibus bene optimeque dispositi: Præterea memineram vere Ferentinum urbem a Romanis possessam: ipsa enim post Romuleam direptam, A. V. C. 457. a Consulib. Q. Fabio Maximo Rulliano, & a P. Decio Mure captam (2) & rursum in A. 460., Ipsa a suis

(1) *Vid. Liv, Opera Edita Patavii A. 1759. Cum Supplem. I. B. L. Crevier. L. 40. C. 18.*

(2) *Liv. Lib.* 10. *Cap.* 11.

iuis habitatoribus deserta, Consulem L. Postumium Mugilianum potitum, ex eodem Livio colligimus (1). Praeterea Compsam a Trebio in manibus Annibalis traditam (2), Q. Fabius Consul A. V. 538. vi cepit, ac proinde jure belli in potestatem Populi Romani venerat (3), ejusque ager ibi a Livio describitur, quod sit in Samnio, quem non raro cum Hirpinis contundit; forsan ut unam eandemque esse gentem indicaret. Et denique id colligebam perpendens verba nonnullorum Auctorum describentium Romanorum ex Pyrro victoriam, relatam in Campis Taurasinis: Campos enim istos esse *apud Lucaniam*, ibique partam de Rege Victoriam scribunt; scilicet in Locis Lucaniae finitimis (4): prout revera erant Hirpini, & signanter Taurella, Ferentinum, & Campsa. Scio Josephum Antoninum, Lucaniam illustrantem, omnino bellum Pyrreum campis Turasiii denegasse, ipsumque contendere sequutum in campis Acheruntinis (5), eo nisum argumento, quod Forentum, dictum a Frontino Fatuentum, longe distat a Taurasio, & a Benevento, ac proinde incredibile esse dicit, castra Pyrri locata per octoginta milliaria dissita ab Acheruntia, ubi ut dixi somniatur Antoninus cum Pyrro Romanos certasse, ibique Pyrrum victum, atque saucium fugisse; & hoc ductus argumento Historicum Samnii Ciarlantem Antoninus ridet, aliosque Frontinum exponentes decerpit: At Lucano Scriptori parcendum, dum facta celebriora in Lucania eventa, rationibus non improbabilibus certat: Caeterum relictis opinationibus, ut jam notavi, bellum quo Pyrrus fuit a Romanis victus, fugatusque, vere in cam-

(1) *Liv. Lib. X. Cap.* 24.
(2) *Liv. L.* 23. *Cap.* 1.
(3) *Liv. L.* 24. *C.* 10.
(4) *Oros. L.* 4. *C.* 2. : *Flor. L.* 1. *C.* 18.
(5) *Joseph. Antonini Lucania Part.* 1. *Discurs. IX. fol.* 47. *ad* 53.

campis Taurasinorum, sequutum affirmo, nempe in Campis, incipiendo a Taurasio, per Taurellam, Agrum Ferentinum, sive Leonum, & Oppidanorum, quod ex eo etiam evincerem, nam ad partem Occiduam Urbis Ferentinæ, & non longe a Monasterio divi Guilelmi Vercellensis, in planitie non modica, Locus adhuc vulgo appellitatur *Il Campo*: Et hoc pacto, si bellum factum fuit in Taurasio, & legere velimus in Frontino, quod Romani potiti fuerint castris Regis prope Ferentum; dicam prope Urbem Ferentinum, quæ decem vel circa milliariis distat a Taurasio; vel si malimus legere Fatuentum, dicerem urbem Hirpinorum, quæ hodie dicitur Frequentum indicatam, quæ quatuor milliariis distat a Taurasio, & ejus campis; Præterea Judit Antoninus perpendens verbum Ferentum, Fatuentum, sive Beneventum; ut legunt Ciarlante, Scriverius, & Boncarsius; at in quo Liviano, Orosiano, Frontiniano, Miscellano, Floriano Codice campos, de quibus loquimur, invenerit scriptos Acheruntinos, pro Arusinis, sive Taurasinis, ut omnes habent editiones, præter suam opinationem, verbum facit nullum: Et o utinam & Textus aliquis Campos Acheruntinos, prope Ferentum, aut Fatuentum haberet: tunc enim pro campis nostris Anxantinis contenderem & Ego, nam Lacum nostrum Mephiticum sub Acherontis auspiciis quoque fuisse, Majores nostri inepte crediderunt; quin imo & ipsorum stultitiam Villici nostri ad præsens, licet ore tenus, imitantur tamen: dum enim ad Lacum accedunt, ipsum versus exclamant *Alza Caronte*: quod certe acceperunt a Majoribus, qui Acherontem Inferorum portitorem venerabantur, ac proinde, cum Lacum nostrum Mephiticum Januam Inferorum crederent, ibi ejus portitorem Acherontem clamabant, ut altius mephiticas undas extolleret, inferiasque pro Manibus suorum exciperet.

Con-

Contenderem idcirco cum Antonino, pro campis Acherontinis, Campos nostros Anxantinos designatos, qui Ferentinam Urbem habent conterminam inter Meridiem, & Orientem, & Fatuentum, sive Frequentum inter Septemtrionem, & Occidentem: quod cum genus esset divinandi potius, non autem vetustatis a latebris veritatem involutam eruendi; standum omnino auctoritati Frontini, Flori, Orosiii, aliorumque Scriptorum, Antonino certe antiquiorum, censerem: Idcirco ut præmisi, ex supra relatis animadversionibus suspicabam, inter Taurasium, Taurellam, Ferentinum, & Oppidum, usque ad Compsam, quarum agri, ut notavimus, erant sub ditione Romanorum, Lugures fuisse dispertitos: Et in campis istis victum fuisse Pyrrum, qui campi vere prope Lucaniam sunt, quin imo Compsam in Lucania a Ptolomæo describitur (1). Harum in medio, nempe inter Ferentinum, & Taurellam stat Mons noster, sive Civitas Echia, ubi diximus Cornelium tumulatum: autumabam igitur post peractum Romæ triumphum de Liguris istis; ad res conficiendas, Cornelium in hæc loca reversum periisse, ibique VI. idus Octobris sepultum.

Verum enim vero, melius re perpensa, secus statuendum censui de Viro, cujus mentio fit in lapide: Et re quidem vera Cornelius Ligurum triumphator, & deductor in loca suprarelata, fuit P. Cornelius Cethegus (2): at lapis, de quo scribimus, positus fuit Publio Cornelio Rufino; idcirco Ipsum crederem fuisse P. Cornelium Rufinum, atavum L. Cornelii Sillæ Dictatoris, cujus Plutarcus meminit (3). Is Consul Romæ fuit A. V. 464. (4) cum

(1) *Ptolom. Europ. Tab. 6. fol. m.* 44.
(2) *Liv. Lib.* 40. *C.* 18.*: Valer. Max. Lib.* 1. *Cap.* 12.
(3) *Plutarch, in Vit. Sillæ.*
(4) *Janson. Fast. Consul.*

cum Manio Curio Dentato, & Consul iterum A. 477. cum C. Junio Bruto Bubulco Crotonem obsedit, atque expugnavit (1); Anno V. C. 476. triunphavit de Lucania, & de Brutiis, ut ex Tabulis Capitolinis Zonara refert, licet Goltzius Collegæ ejus Bubulco triumphum tribuat (2): sed certe: *contra Samnites* – Cornelius Rufinus, & ejus collega Bubulcus -- *missi*, *ingentibus præliis eos confecere*: *ita ruinas ipsas Urbium diruentes*, *ut hodie Samnium in ipso Samnio requiratur*, *nec inveniri facile possit*: ut loquitur Historicus, cui Titulus Miscellæ (3). Magno in honore Romæ fuit Cornelius Rufinus, & ejus Familia: At comprehensus possidere supra decem libras argenti concavi, quod Lege Censoria Civi Romano erat interdictum, ejectus fuit ab Ordine Senatorio, in cujus albo erat (4). Ex quo crederem, quod vir Clarissimus injuriam sibi illatam, iniquo animo ferens, aut eadem Censoria Lege edicente, exul ab Urbe secessit in Loca ista, jamdudum sibi nota, ibique mortuum, atque tumulatum.

De *P. Datiano*, & *Cipiano* sequitur mentio in lapide, qui credi possent Consules, ex literis subsequentibus, CON., at illos in Fastis Consularibus non habemus, excepto Datiano, qui Consul fuit A. V. C. IIII. (5); ideoque legendum puto, Publico Datiano, & Cipiano LOCVM. MONVMENTI. CONCEDENTIBVS, quod mihi literæ ipsæ suadent, sive insequens monogramma, quod ut ibi jacet, transcripsi, nempe $\overset{c}{\text{M}}$; certe non aliter legendum quam LOCVM. idque ex eo tum mihi potissimum statui, quia Consulibus, literis interpunctatis scribitur COSS., non autem CON., prout in lapide habemus (6).

H Hanc

(1) *Front. Stratag. L. 3. Cap. 6.*
(2) *Goltz. Fast. Consul. Part. 1.*
(3) *Miscell. fol. 9. L. E.*
(4) *Plautarch. in Vit. Syllæ.*
(5) *Janson. Fast. Consul.*
(6) *Vide Inst. Lapid. Zaccariæ Edit. a Monaldini.*

Hanc Inscriptionem refert Orlandus, in suo de Urbibus Italiæ Opere, mihi humanissime mutuato ab Excellentissimo D. Julio Imperiale, Faggiani Principe Optimo, S. Angeli Lombardorum Principis Filio, quique mei præsidium, & dulce decus est; at in relato Codice male transcriptam ipsam inveni: nam in primo versu Orlandus legit COR., ubi COL., in quarto versu literas S. P. sic habet sejunctas, at in lapide simul cohærent, nempe SP.: id est sepulti & in ultimo versu scribit D. AELIANO. ET. CIRINO. COSS.; quos non solum Consules nunquam fuisse habemus ex Fastis, exceptis Papirio Æliano, & Æmilio Æliano (1); verum nec & in lapide de illis verbum ullum; ubi, ut dixi CON. legitur, non autem COSS.: sed Viro Clarissimo parcendum; scripsit enim in fide minus accurati relatoris, ex cujus testimonio, Mephitim Anxanti, novo prorsus vocabulo, Ipse appellat *La Mofetta d' Arganto*: Arcem Longobardorum firmissimam dicit Palatium Principale Civitatis ejusdem, & quidem recte, sed Poppii sepulcralem lapidem nec memoratur; sive quod ei Relator ipsum reticuerit, sive potius quia male transcriptum viderit, apposite rejecerit (2).

XXIII. Et ad Lacum Mephiticum redeuntes, jam supra notavimus, maceries sepulcrorum in ejus planitie contineri, ibique cum ab acidis mineralibus lapides omnino sint exæsi, nullam adhuc superstitem Inscriptionem inveni; at per loca adjacentia, circa ejus ambitum, nonnullæ perlegendæ occurrunt; duas ad parietes Divæ Felicitatis Martiris inveni: Ædicula isthæc distat a Lacu, ad est sud est, passus circiter centum: Inscriptiones autem sunt insequentes.

D. M.

(1) *Janson. in Fast. Coss.*
(2) *Orland. de Urbib. L. A. in S. Angelo Lombardi.*

D. M.
AELIAE. CRESCENTIANAE.
CORNELIVS. RESTVTVS.
· COYVGI. B. M. P.

Menſio fit in lapide de notiſſimis Æliorum, & Corneliorum Romanis Familiis: at id tantum in Iſcriptione notatum velim, quod ſcilicet Litera illa Y. ultimi verſus, valet pro N. & I.: quod & in alio lapide in eodem loco reperto, modo eodem uſurpatum inveni.

D. M.
IVLIE. FELICISSIME.: Sic
VETTIVS. QVINQVEN
NVS. COYVGI. B. M.

In ejuſdem Ædiculæ parietibus inſequentem, & aliam inveni inſcriptionem.

D. M.
C. SPEDI. FELICIS
SPEDIA. MAXIMINA.
PATRONO. B. M. F.

Fruſtas alterius inſcripti lapidis inferius referam; Cujuſdam Ebinii modo inſcriptionem edam, quin imo reſtituam

. . . . . IVS. SEVERVS.
CONSERVATORI. SVO.
EBINIO. BENEMERENTI. F.

Lapis, qui ſupraſcriptam portendebat inſcriptionem, erat Baſis, cui inererat buſtum lapideum relati Ebinii; at fundi ruſticus dominus in partes anfractum, ad ſui ruralem conſtruendam domum tranſtulit: Ego autem cum denuo de lapide eodem inquirerem, ipſo dolens frauda-

 tus,

tus, bustum illud lapideum, licet temporis injuria exæsum, mecum trasportandum curavi, & ne de ipso memoria deperiret, titulum restitutum in lucem edidi.

§. XXIV. Nonnullos & alios reticemus lapides familiares, nihil enim in ipsis notatu quod præcipue dignum sit, invenio. Referam tamen tegulas quasdam cretaceas sepulcrales inscriptas, quasque in Tabula IV. prout sunt, signatas habes, ipsasque numeribus dispertitas; sic Numero I. mentio fit Henecratis Augusti Liberti; Numero II. Apnecratis Augusti Liberti; Numero III. Caji Ejonii Maximi; Numero IV. Lucii Balbi, bis in Tegula eodem nomine & prænomine repetito. Numero V. & VI. Tegulam aliam græce inscriptam habes sic x9Y, x9Y; quam Ego legerem *κρυβεις*, hoc est Absconditus, sive sepultus; vel potius *κρυΨις*, h. e. Occultatio, sive locus sepulcri: Quod si mavis legere cum litera κ, non autem κ (sed κ quidem est), literis inversis legerem Υρκ, sive Υρκη, h. e. Vas fictile, quasi ibi vasa fictilia construerentur; quippe locus ubi tegula fuit reperta, cretaceus est, non longe dissitus a Lacu, ubi tegularum infractarum frusta abundant, ac proinde crederem, Tegulam istam fuisse Notam, seu Tesseram Officinæ Tegulariæ, sive Vasium fictilium, ibi existentis. In Numero VII. frustum Vasis fictilis habes, ubi inscriptum Cneus. Antestius Eros. Et in Numero VIII. habes & alterum, ubi literis inter se junctis legitur, ut opinor Clehomenes. Quinti. Filius. Præter quæ in principio Tabulæ insculptum habes fundum Vasis, cum effigie Viri galeati, & literis DAM. RLLI., quas legerem *Damnium Relligiosum*, sive Vas illud sacrificulum, seu pateram, quæ supponebatur Victimæ ad sanguinem excipiendum, dum mactabatur; de quo cecinit Poëta:

Supponunt alii cultros, tepidumque cruorem
Suscipiunt pateris (1) . . . .

Jam

(1) *Virgil. VI. Æneid. Vers.* 247.

Jam enim patera isthæc damnium quoque dicebatur (1).

Præterea nonnulli Annuli obsignatorii ænei, in Locis istis reperti eduntur, & literis iisdem inversis in eadem tabula habes; quos hic ordine eodem numerico singuli exponuntur. Sic numero IX. Socrates; N. X. Marcus Ulpius Larcus; N. XI. Quintus Ofilius Epaphrodites; N. XII. Quintus Florius. Chresimius; N. XIII. Vitus. Blassius; N. XIV. explicarem Municipium Populi. Romani; N. XV. Cneus. Tiginius. Quietus; N. XVI. Valerius. Apilianus; N. XVII. Marcus. Sicilus. Cajus. Cicerrius; N. XVIII. Cajus. Decius. Fisci. Frumentarius, sive Cajus. Decius. Fabii. Filius., & N. XIX. IESV. NAZARENO. DEO., qui quidem omnes penes me, in meo Museulo, asservantur.

Cur autem in locis istis tot Romanæ Familiæ incoluerint, de quibus, sive in Lapidibus, sive in signis antedictis mentio occurrit: illarum licet nonnullæ credi debeant Samniticæ; quippe Cæsiorum, Spediorum, Crescentiorum, & Socraticorum eruditissimus Episcopus de Vita familias, in suo Tesauro Antiquitatum Beneventi diserte meminit (2); sicut & Ofiliam Campanam familiam fuisse, ex Livio colligimus (3); id factum dicam, sive in Coloniarum diversis deductionibus, sive post factam agrorum inter Cives divisionem, quin imo coniicere ex hoc auderem, post captam per diversas familias Locorum possessionem, Locis ipsis ex Familiis iisdem, antiqua deleta denominatione, nomen peculiare inditum; Sic quam vulgo Terram nobis conterminam dicunt *Villamaina*, forsan credi potest, quod olim dicebatur *Villa mania*, a Manio Curio Dentato Consule, qui forsan ipsam cepit, & *Villam Maniam* dixit, deleto nomine Formulani, ut prius appellabatur; Civitas nunc dicta *Mons Maranus*, credidit Vir non vulgaris eruditionis, quod olim

(1) *Joseph. Laurent. pag.* 258.
(2) *De Vita Antiquit. Benevent.*
(3) *Liv. Lib.* 9. *Cap.* 7.

olim dicebatur *Mons Marianus*: (1) Et ego dicerem a gente *Maria*, quæ Locum poſſidebat, ſive quia Loci habitatores pro Mario, contra Siilam ſteterint. Habemus & Locum in Territorio Guardiæ Lombardorum, quem dicunt La *Pietra Anfrania*: An ſi locus ille fuerit aliquando a gente Afrania poſſeſſus? Et locus alter in Territorio nobis contermino S. Angeli Lombardorum dicitur *Manlii Picus*, & inter montes Picus quidem eſt; dicerem illum a Gente Manlia poſſeſſum. Porro, in finitima Lucania, Villam habemus *Lucullianam*, quæ vulgo dicitur *Lo Cogliano*; forſan a Lucullo ita dictam; habemus & Civitatem *Murum*, ita dictam vel quia poſſeſſam, aut ſubactam a Conſule P. *Decio Mure*, & in Hirpinis Oppidum Lo *Coſſano*, dicerem dictam a gente *Coſſa*; Oppidum *Cluſianum*, vulgo *Chiuſano*, a gente Cluſia; Civitatem nunc appellatam *Arianum*, quæ prius dicebatur *Equotuticus*, ita dictam a gente *Arria*; Oppidum *Lapium*, a gente *Apiliana*, cujus annulum obſignatorium ſupra retulimus; Vicum vulgo appellatum *Dente cano*, forſan a Dentato Conſule, cujus, in loco illo, cantata fuit victoria; ut cæteras prætermittam; qui quidem in rebus vetuſtis conjiciendi modus plauſibilior mihi videtur, quam ſuper Locorum etimologiis perpetuas texere nenias; apud Græcos ſcilicet, vel apud Fenices talem, vel alteram denominationem exquirere, quod etſi aliquando improbandum non ſit; de omnibus tamen ſic judicare, & operoſa, & incerta res eſt. Quantas & quales inquiſitiones non videmus factas ab eruditis cur Civitas ſub Monte Veſuvio dicatur *Summa*; multa quidem opinarunt, & ſcripſerunt: at ſi ſatisfecerint publico, nec ne, eruditus judicet Vetrani, qui eos cum Flacco ridet (2). Et ſane dum ex rebus ſimplicibus conjiciendi modus exibetur,

(1) *Eleuter. Albergon. in Connex. Evangel. Quadrageſ. & Pſalm.*
(2) *Vide Vetran. in Prodrom. Veſuvian. Cap. 1.*

tur, abstinendum omnino est ab opinationibus, etsi eruditionibus refertis, atque abundantibus: Et profecto, *Summam* conjicerem Ego dictam, quasi *Terminum*, sive Finem inter agrum Nolanum, & Neapolitanum, juxta divisionem a Q. Fabio Labeone factam, ex S C. Anno V. C. DLXX. (1); ea ductus potissimum ratione, quia fines ducebantur inter cætera, *ex summis Montium jugis*, ut loquitur Flaccus relatus a Sigonio (2): Ideoque ipsam crederem dictam Summam, & mons ejus Mons Summanus, sive mons terminalis (3); Licet non negaverim nonnullorum Locorum denominationes, necessario expetendas, vel ex effectibus naturalibus Locorum ipsorum præcipuis, vel ex factis historicis, quorum eventus Majores nostri, indita denominatione, memoriæ posterum apposite commendarunt, quod perspicuum quidem est.

§. XXV. Et ulterius progredientes; jam diximus §. 2. Libri 1., duas vias ducere ad Metitim, Appiam scilicet, & Domitiam quas delineatas habes Tab. II. N. XI. & XII.: Viarum istarum omnes Rerum Romanarum Scriptores, nec non antiqui, & recentes Geographi meminerunt: extatque Itinerarium Antonini, in quibus continuationes, & milliaria de loco ad locum describuntur: Novissime vero Vir Cl. Canonicus Pratilli accuratam de Via Appia edidit descriptionem, licet nonnulla, animadversione digna, Jesualdus in ejus opere carpserit, quod cæteroquin omnibus Scriptoribus rerum antiquarum necessario evenire debere fatendum est: At quidquid Jesualdus edixerit, certe Pratillus, omni qua potuit industria, de Via Appia sermocinatus est: Hanc describens a Quinto decimo (Urbe Æclano ab Ipso credita), per Castra Fontis Rosæ, & Jesualdi, prope Frequentum, ducentem ad Romuleam, solam Itinerariorum sequitur auctoritatem, nec ullum præ oculis habuit

(1) *Cic. de Offic. Lib. 1.: Val. Max. Lib. III.*

(2) *Carol. Sigon. de Rep. Coloniar. Cap. IV.*

(3) *Vid. Carol. Franchi. diss. pro Civit. Neap. Cum Aversanos;*

buit lapidem, five aliud monumentum ad rem firmandam: Tres ego lapides edam de Via Appia fignanter ftatuentes, nuper repertos, quique penes me affervantur.

§. XXVI. In Civitate Frequenti nonnullæ adhuc extant Infcriptiones, & fignanter in parietibus antiquæ Ecclefiæ S. Marciani; ipfæque partim anfractæ, & partim in illius parietibus cunfepultæ, quarum literæ quædam contemplandæ vix exibentur, non autem legendæ; una tantum excepta quæ hæc habet

. . . . . BOVIVS. N.
ET. M. L. HILARUS.
MAC. AVG.
VIAM. STRAVIT
LONG. P. LVII.
D. D.

& altera in Platea Civitatis ejufdem, & ipfa quoque collifa, tantumque legitur

ANTISTYVS.
ISOCRYSVS
ARCHITECT.

Has appofite Ego retuli, quia prima, ut præfertur, Magiftrum Auguftalem meminit Bovium, ipfumque Viam fternentem; & altera Architectum ædificiorum forfan, vel etiam viarum; relicta fepulcrali infcriptione, quæ in latere dextro habetur Portæ Catedralis ejufdem, quia nihil in ipfa novum, aut ad rem faciens, de qua differimus inveni: Nec infcriptiones relatas a Pratillo in Civitate præfata, a CLAVDIO. OFFELLIO. pofitam MERCVRIO; & alteram CEPIDIVM. NICERIVM (1). memorantem, invenire potui etfi de illis diligenter inquifivif-
fem;

(1) *Pratill. de Via App. L. 4. Cap. 4.*

sem : Porro in parietibus antedictæ Ecclesiæ Divi Marciani nonnulli observantur lapides numeris tantummodo distincti, certe Viarum distantias portendentes, & ad Viam Appiam, sive etiam Domitiam spectantes, ut inferius dicemus: At insignem insequentem Lapidem, mihi comunicatum a R. D. Carmelo Pascucci, Canonico Primicerio Catedralis ejusdem, quem ipse in ejus domo vidi, semel, atque iterum legi, atque in lucem edere operæ prætium existimavi.

C. TREBIVS. C. F.
CAI. NEPOS. IVR.
IVR. D. O.
SI. N. I. T. A. BI. F. C. P.
N. A.
QVA. F. S. A.
D. Q. I. OVAT.
P. T.

Et priusquam de subjecto inscriptionis, & illustrationis ejus dicam; ipsam ita in suis interpunctionibus legerem: *Cajus*. *Trebius*. *Cai*. *Filius*. *Cai*. *Nepos*. *Juridici*. *Juridicundo*. *Signum*. sive *Simulacrum*. *Novum*. *In*. *Templo*. *Anubi*. *Fecit*. *Cum*. *Pecunia*. *Numerata*. *Quæ*. *Fuit*. *Sibi*. *Adsignata*, sive *Adjudicata*. *Dante*. *Quæstore*. *In*. *Ovatione*. *Posuit*: *Titulum*. Ipsam eruditiores melius legant: Dum Ego de subjecto illustrationis ejus dicam: Insigne, Lapis iste, Familiæ Trebiorum est Monumentum; quippe ex quo rescimus Cajum Jureconsultum præclarissimum, dictum in lapide *Juridicum Juridicundo*, ex Familia Trebiorum fuisse. Caji usque adhuc prænomen innotuit tantum; at Nomen ejus peni-

 tus

tus ignorabatur, & Familia (1):

Floruit Cajus *Pii Antonini*, *sive Hadriani temporibus*, ut scribit Cujacius (2); *Sub Hadriano*, *& Marco*, *nempe Aurelio*, ut ait Vinnius (3); *Hadriano*, *atque Antonino Pio juniore*, ex Cyrilli sententia (4). Autumavit Cujacius, Cajum fuisse ex Familia Cassiorum: *nisi & hic quoque*, verba sunt Cujacii, *ex Cassiorum familia fuit* (5); Sed cur ita judicaverit caussam adducit nullam. De Trebiorum igitur familia fuisse Cajum, ex relato lapide conjici potest. Cur autem Tribonianus, Caji commentaria memorans, ipsum dicat *Cajum nostrum* (6); *ob benevolentiæ significationem*, ait Vinnius (7); *quia eo auctore præcipue usus sit*, inquit Cujacius (8). At Ego opinarem, Tribonianum, licet natione græcum, auctore Procopio, (9) oriundum forsan fuisse ab Urbe, & a gente Trebia, a qua dictus fuit Trebonianus; pari modo, quo a Claudia gente Claudianus, ab Ælia, Ælianus &c. (10). Tribonianus igitur, ut generis sui originem a Cajo Trebio indigitaret, *Cajum nostrum*, peculiari affectionis vocabulo dicit: Cæterum an gens Romanorum Trebia, oriunda fuerit a Trebio Compsano cive, quem Livius meminit (11), pro certo statuere non audeo; licet non improbabiliter id autumari possit.

§. XXVII.

(1) *Zaccariæ. Edent. Monaldin. Instit. Lapid. p. 65. L. 2. C. 1. §. 1.*

(2) *Cujac. in Proœm. Instit. Justinian. §. VI.*

(3) *Vinn. in Proœm. Instit. Justinian. §. VI.*

(4) *Joseph. Pascalis Cyrillus sup. Inst. Justinian. in princ. Histor. Jur. Rom. §. Celebriores.*

(5) *Cujac. in loco ut supra.*

(6) *Tribonian. in Proœm. Instit. Justinian. §. 6., & Leg. 4. Tit. 18. §. 5., & in Orat. ad Antecess.*

(7) *Vinn. Ibid. ut sup.*

(8) *Cujac. ibid.*

(9) *Procop. Lib. 1. de Bell. Pers. Cap. 24.*

(10) *Wailsant. in gente Claudia fol. 284.*

(11) *Liv. Lib. 23. Cap. 1.*

§. XXVII. Sed e diverticulo ut in Viam vere redeamus; jam diximus Canonicum Pratilli nullum antiquum lapidem edidisse, describentem Viam Appiam a Quinto decimo ad Romuleam, quam vulgo nunc dicunt *Bisaccia*: Ego Cippum nobilissimum edam, qui penes me asservatur, nuper repertum in Territorio Patriæ meæ, in loco ubi dicitur *Costa Diana*, qui parum distat a Mephitico Lacu ad orientem; ibique non longe Via Neapolitana, seu Domitia, jungitur cum Via Beneventana, seu Appia, quam vulgo nunc dicunt la *Strada*: Cippus autem, prout præfertur videre est.

ᶜLᴐI CI | NIOΓ F. F.

M. FOLVIVS. M. F. FLAC.
C. SEMPRONIVS. T. F. GRAC.
C. ΓΑΓERIVS. C. F. CARB.
III. VIR. E. A. I. A.

Quatuor Romanarum perillustrium Familiarum, in Cippo mentio occurrit, Liciniæ, Fulviæ, Sompron iæ, & Papiriæ.

Et gentem Liciniam plebejam fuisse, sed claram, & Consularem; rerum Romanarum Scriptores nos edocent: ipsamque diversis cognominibus distinctam, nempe *Sura*, *Crassa*, *Luculla*, *Macra*, *Murena*, *Nerva*, *Stolone* (1).

Gentem Fulviam a Tusculo oriundam, plebejam quidem, sed multis auctam honoribus Cicero testatur (2): In tres familias cognominibus discretas, ipsa divisa est; Nam *Pœtini*, & *Nobiliores* primam; *Centumali* secundam;

(1) *Waillant in Numm. Famil.: Luciliuf. Ant. Auguftin.*
(2) *Cic. Philippic.* 3.

da'a; & tertiam obtinent *Flacci*, de quibus mentio in lapide fit.

Sempronia gens fuit Patricia, postea ad plebem traducta, Plebeja facta. Ex diversis cognominibus, diversas quoque familias agnoscimus; *Atratinam* nempe, *Blæsam*, *Longam*, *Sopham*, *Tuditanam*, & *Graccam*, de qua hic dicemus (1).

Gens Papiria altera fuit Patricia, licet minorum gentium, ut Cicero ad Pætum loquitur (2) (quos nempe post Romulum in Senatum Tarquinius Priscus adlegerat (3)), quæ Papisia dicebatur; cujus cognomina *Mugillanum*, *Crassum*, *Cursorem*, & *Massonem* idem Cicero ibidem meminit: Altera fuit Plebeja, & ex ejusdem Ciceronis judicio contemnenda, cujus cognomina scimus fuisse *Turdum*, & *Carbonem*, de qua in proposito Cippo inscriptio legitur.

Graccorum historiam, inter Romanarum rerum scriptores, vix est qui reticeat: hic tantummodo ad Cippum relatum pertinentia attingam. Et Tiberius quidem Graccus Filius Tiberii, Viri Consularis, & Corneliæ, Scipionis Africani Filiæ, Tribunus fuit Patribus infensus, ob fœdus Numantinum dissolutum (4); is cum legem Liciniam renovandam populo retulisset, adversus voluntatem Senatus, & ordinis Equestri, ne quis ex Agro publico plusquam decem jugera possideret, quod Plebiscito sancitum fuit; seipsum, Cajum Graccum, fratrem germanum, & Appium Claudium, socerum suum, Triumviros agri dividundi eligendos curavit, totamque Italiam pro caussa divisionis hujusmodi, integra æstate peragrarunt (5). At Tiberio a Publio Nasica interempto, conjurantibus simul Publio Saturea, & Rubrio Collegis, sive Rufo, ut scri-

(1) *Plin. Plutarch. Cic.*
(2) *Cic. Ep. Famil. L. 9. Ep. 21.*
(3) *Liv. L. 35.*
(4) *Flor. in Liv. Dec. 14. Lib. 58.*
(5) *Plutarch. in Gracc.*

ſcribit Plutarchus (1); Populus, in ejus Triumviratus locum, ſuffecit Publium Licinium Craſſum (2), de quo in capite Cippi fit mentio, ut mox dicemus.

At quoniam Publius Licinius ibi non appellatur Triumvir, & de Appio Claudio reticetur omnino; de Lapidis genuina antiquitate, haud perperam dubitabam: verum enim vero, cum de Iſtorum Triumviratu, ex Floro liquido conſtet: *Seditiones a Triumviris Fulvio Flacco, Cajo Graeco, & Cajo Carbone de agro dividundo creatis excitata* (3), quos & Triumviros vere fuiſſe Plutarcus meminit (4); idcirco autumarem, Appio Claudio vita functo, gravis enim tunc erat annis, quippe qui jampridem Conſul fuerat cum Cajo Metello, & dum Triumvir fuit creatus, Princeps erat Senatus (5); & Craſſo ad Conſulatum evecto (6); Marcum Fulvium virum Conſularem (7), & Papirium Carbonem, olim qui Plebis fuerat Tribunus (8), ipſis ſubſtitutos; utroſque Patribus infenſos, qui pro Plebe & pro Lege Sempronia, ad ſcelera uſque contendebant: Hi enim Scipionem Africanum, Publii Æmilii Filium, qui Patrum tuebatur partes, propinato per Semproniam, uxorem ejus, veneno, enecarunt (9); finitimos Italiæ populos ad defectionem concitarunt, ipſoſque tandem, Fulvio edicente, Civitate donarunt (10).

Cajus igitur Sempronius Graccus, Fratre Tiberio in-

(1) *Idem in Gracc.: Hiſt. Univerſ. Vol.* 4. *Fol.* 5040.
(2) *Flor. Epit. Liv. L.* 59. *Fol. mihi* 356.
(3) *Flor. ibid.*
(4) *Plutarc. in Gracc.*
(5) *Hiſt. Univerſ. Vol.* 4. *fol.* 5051.
(6) *Hiſt. Univerſ. Vol.* 4. *fol.* 5095.
(7) *Eod. Vol.* 4. *fol.* 5019.
(8) *Eod. vol.* 4. *fol.* 5096.
(9) *Cic. Ep. Famil. L.* 2. *Ep.* 2.: *Appian. de Bello. Civil. Lib.* 1.: *Plutharc. in Romul. & in Grac.*
(10) *Hiſt. Univerſ. Vol.* 4. *Fol.* 5110.

interempto, omisso foro, se in otium dedit, Patrum certe potentiam veritus; sive ut Illis invidiam Plebis accumularet: at vitam privatam agenti, omnesque Magistratus sedulo repudianti, scribit Cicero (cui credat Judæus apella non ego), Tiberium Fratrem in somnis visum dixisse: *Quid tardas Cai? nulla est fuga, sed ambobus unam vitam, & unam mortem pro Populo Romano certantibus fata statuerunt* (1). Ex quibus verbis commotus, in Forum rediit, & pro rostris quendam Vectium, sui amicissimum acerrime defendit: deinde Quæstor creatus, lubens, cum Lelio Aurelio Oreste Consule, in Sardiniam navigavit: Postmodum, Matre Cornelia reluctante, & post varios casus, Tribunus Plebis electus, Legem Liciniam tuendam enixe suscepit, aliaque permulta peregit, & illud præcipue circa viarum procurationem diligentissime se præbuit, tum utilitatis caussa, tum etiam ornatus, ut ait Plutarchus: *Rectis quidem regionibus vias deduxit ..... diverso præterea viarum spatio, singulis milliariis columnas lapideas, spatii signa præferentes constituit: Alios insuper lapides parum inter se distantes, ex utraque viarum parte disposuit, ut ex illis faciliter, & sine saltu in equis esset ascensus* (2). Ob hæc etsi Populo gratus: tandem secundi Tribunatus officio functus; tertio, Collegis ejus suffragia occultantibus, non fuit Tribunus confirmatus: quin imo cum Opimius Consul nonnullas Cai Leges abrogandas suscepisset, eodem die, quo de abrogatione ipsarum erat relaturus; Cajus, incitantibus amicis, & Marco Fulvio Flacco signanter, & Ipse, & Fulvius, contracta moltitudine, Consuli nova molienti, restituerunt: Imber eo die certamen suspendit; postridie vero certatum est: Fulvius, & duo ejus filii occisi; primus una cum Patre in balneo, quo se receperant, & natu minor alter, qui a Consule in carcere detinebatur, miserrime jugulatus

(1) *Cic. relat. a Plutbarc. in Grac.*
(2) *Plutarc. in Gracc.*

tus; *Cajus autem*, scribit Plutarchus, *in Templum Dianæ se retulit, manusque sibi ipsi afferre cum vellet, a Licinio, & Pomponio, fidissimis Familiaribus suis, prohibetur: Hi namque præsentes gladium ademerunt, & ad fugam cohortati sunt ....; Reliqui autem cuncti ipsum deseruerant . . . . Fugientem Cajum adversarii prosequuti, cum juxta pontem ligneum jam assequerentur; Familiares duo, quos supra memoravi, illum procedere, ac maturare fugam jubent; ipsi vero in ponte ipso, ruentibus adversariis se objicientes, non prius quemquam transire permiserunt, quam ipsi pugnantes occisi sunt. Cum Cajo servus unus aufugerat Philocrates: At cum universi certatim eum ad fugam hortarentur, nemo tamen auxilium præstaret, nec petenti equum quisquam concederet, & jam adversarii adessent, præripit ille se in Sacrum Deorum Nemus, ibique occiditur per manus Philocratis, qui primo dominum; deinde se peremit . . . . Caput Gracchi tradunt abscissum primo ab alio, deinde ab amico quodam Opimii, Septimulejo nominis per vim ablatum: Nam promissum erat in principio pugnæ, ut qui Caji, & Fulvii Capita referret, æquum auri pondus ex publico acciperet: Relatum est a Septimulejo pilo transfixum; stateræ deinde impositum, librarum decem, & septem, ac dimidio pondus traxit, Septimulejo improbe machinato, nam detracto cerebro, plumbum infuderat: Qui vero Fulvii caput retulerunt (erant namque ex tenuioribus,) nihil omnino reportarunt. Corpora Caji, & Fulvii in Tiberim projecta, bonaque eorum publicata* (1).

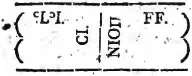
Licinius itaque inter certandum occubuit: Fulvius in Balneo obtruncatus, & Cajus Graccus a Servo enecatus. Nec Carbonis dispar fuit exitus, teste Tullio: *Cajus, accusante Lucio Crasso, cantaridas sumpsisse dicitur: Is & Tribunus Plebis seditiosus, & Publio Africano vim attulisse existimatus* (2), *habuitque hic Fratres Cn. Carbo-*

(1) *Plutarc. in Gracc.*

(2) *Cic. L. 2. Ep. ad Famil. Ep. 21.*

bonem, *qui a Pompejo occisus*; *Marcum Carbonem*, *qui accusante Publio Flacco*, *fur magnus a Sicilia condemnatus est* (1): O vere mobilium turba Quiritium (2).

An iste Licinius ille fuerit, de quo in capite Cippi sit mentio, pro certo asserere non audeo: At oppinando dicerem, & Vettium Quinquennum §. 21. supra relatum, & de quo inferius alia subnectemus, illum fuisse, cujus caussam Graccus defenderat, ipsoque, ejus amicissimo usum, pro operibus publicis; parique modo, & Licinio, qui usque ad necem pro Gracco stetit; nisi ex dictis superius colligere malis, Licinium de quo in Cippo, illum fuisse, qui Triumvir Agris dividundis, post Tiberii necem, fuit suffectus; postea ad Consulatum evectus, una cum Triumviris M. Fulvio, C. Gracco, & C. Papirio, vias procuravit; ideoque literas in Capite Cippi legerem.

Pubio Licinio Crasso, *sive Consule Procurante Fecerunt*. Scio literas numerales quoque esse siglas illas, seu spatii signa præferentes, ut supra cum Plutharco notavimus, ideoque legendas, prout Notæ Numerales sunt; nempe cLↄI. Mille Passus LI.; viam metiendo a Neapoli ad Loca, ubbi Cippus positus fuit: dixi a Neapoli, nam ad viam Domitiam pertinere autumarem, quam debuit Graccus rectis regionibus deducere, & columnis Milliariis exornare: quippe via a Neapoli, per Nolam, Abellinum, Candidam, Locossanum, Villam Maniam, usque ad Patriam meam, absque saltibus difficilibus, rectis regionibus duci poterat; quam licet interfecet flumen Hirpino-rum

(1) *Idem ibid.*
(2) *Horat. Odar. Lib.* 1. *Od. I.*

rum *Calor*, juxta Locoffanum; ibi adhuc extat pons firmiſſimus, certe antiquitus conſtructus, ut per ſe cernentibus præfertur: Et ſive ad viam Domitiam, ſive ad Appiam referatur Columna iſthæc; literæ in ejus capite ita ſunt copulatæ, ut Milliaria ſimul; & ſub cujus Procuratione fuerit poſita demonſtrant.

§. XXVIII. Parum diſſita a loco, ubi ſupra relata Columna Milliaria ſita erat, fuit reperta & alia, & proprie in loco ex ditione Frequenti, ubi dicitur vulgo *le Sterpaje*; hæc quoque penes me aſſervatur, habetque tantum in vertice nomen Vettii ſic:

Hæc certe Viam Appiam indigitabat, ibi enim poſitam vidimus, ubi habemus Viam, quæ vulgo dicitur *La Strada Beneventana*: In Locis iſtis jungebantur Via Domitia, & Via Appia; Ex hoc lapide conjicerem non ſolum Viam Domitiam a Cajo exornatam, atque munitam; verum etiam, & Appiam ulterius a Capua, & a Benevento deductam, quod & ex ſupra relatis Plutharchi verbis evincitur, *Rectis quidem regionibus Vias deduxit* (1); quibus in operibus Vettio uſus fuit, quem diximus ſibi amiciſſimum, & forſan illum fuiſſe, a C. Gracco defenſum, cujus agnomen *Quinquennum* ex Lapide §. 21. hujus libri reſcimus. Cæterum Vettia, ſive Vectia Familia a Sabinis oriunda, poſtmodum inter Romanas adſcita, præclaris Reipublicæ honoribus fuit decorata (2); ac proinde Vettiorum lapides frequentiſſimi (3).

K §. XXIX.

(1) *Plutharc. in Grac.*
(2) *Waillant. Num. Famil.*: *Cic. in Orat. pro Flac.*
(3) *Reineſ. Pag. 93.*: 450.: 480.: 688.: 851. *&c. &c.*

§. XXIX. Porro in antedicta Divæ Felicitis Ædicula, lapidis frusta inscripta collegi, unam certe eandemque inscriptionem, quæ continebant; lapis enim idem est, & caracteres inter se sunt similes: in majoris molis frusto, hæc habentur

P MINATIVS
SILVINVS
..... TVLAC
..... IDΛΛ .....

& in altero æque colliso, in parte ejus superiori, hæc habentur

VLLI I/I
M. ALLIV
C

Jam Marcum Allium credi debet fuisse de gente Allia, quæ dicta fuit Ailia, & postmodum Ælia (1); sicut & Publius Minatius de gente Minatia, de quibus erudite Waillantius (2). An vero Minatius hic fuerit ille Civis Æclanensis, Vellei Paterculi Atavus, qui *cum Silla Dictatore, legione in Hirpinis collecta Compsam cepit, Erculaneum, & Pompejanum destruxit* (3); & an si in hoc lapide de tali expeditione loquatur, sub iudice lis erit, donec relati lapidis partes reliquæ inveniantur.

§. XXX. Ego tantum subnecterem, Roccam S Felicis, Patriam meam, ibi olim fuisse ædificatam, ubi ad præsens præfata Divæ Felicitatis Ædicula veneratur, dictamque tunc temporis Æclanum, quæ Hirpinorum Urbs

(1) *Waillant. in Fam. Aelia.*
(2) *Waill. in Famil Minatia.*
(3) *Frontin. de Colon. P. 126.: Appian. L. 1. de Bell. Civil. P. 643.*

Urbs fuit celeberrima (1), extantque ejus magnificentiæ etiam nunc disjecta, per loca ista, fastigia; & signanter pavimentum antiqui Balnei; & locus vulgo appellitatur *Bagno*; ibi fons aquæ dulcis, cujus ductus arte perpolita firmiter constructus, etiam nunc admiratur: & Fons ipse vulgo dicitur *Fontana del Bagno*. Cryptæ artefactæ excavantur ibi, & per loca circumjacentia, antiquæ Urbis cloacæ, sive aquarum conservæ. Nuper in ambitu eodem effossam contemplavimus partem viæ constructam, minutis inter se contextis lapidibus, calcareis, dicam potius lapillis, modo eodem, quo dicimus *alla Musaica*; & locus ille vulgo dicitur *la Stradella*; quam credidi fuisse pavimentum magnifici alicujus ædificii, quia in loco eodem lapides scalpti continuo excavantur, certe ad ædificia olim accomodati; nec in girum, ædificiorum continuata vestigia desiderantur, sive inter rudera parietes consumpti: Loca quædam etiam nunc retinent pristinas Sacrorum Templorum, sive Nemorum denominationes: Sic ubi Feronia inepte colebatur, dicitur nunc la *Ferrera*, ibique consumpta mænia adhuc contemplantur: Ubi Lucum Dianæ, modo dicunt vulgo *Costa Diana*: nec procul a loco isto, plumbei aquæducti excavati: Præterea id mihi suadent adducti superius lapides, & signa tot illustrium Familiarum, necnon, & tegulæ sepulcrales: quin imo, dum hæc scribebam effossus fuit lapis, in quo insculpta admiratur Aquila, alis expansis, signum certissimum Coloniæ Romanorum, at collisus lapis est, & absque ulla inscriptione: Porro ex Cicerone rescimus, Ipsum Mephitim Anxanti vidisse: *ut & Anxanti in Hirpinis, & Plutonia in Asia, quæ vidimus* (2): At ipsam vidit, dum Brundusium perrexit: in hac expeditione per

K 2 Pom-

(1) *Ciarlant. Histor. Samnii Lib. 1. Cap. 21.: Pratill. Via. App. Lib. 4. Cap. 4.*

(2) *Cic. de Divinat. Lib. 1.*

Pompejanum affirmat Attico, se *Æclanum* venturum (1) dicendum igitur est, Ciceronem, quoniam per *Pompejanum* venit, quæ in via Domitia, sive Nolana erat, viam Domitiam tunc excurrisse, non autem Appiam; quæ per Capuam, & Beneventum ducebat Brundusium; & in qua viam contendunt Cosmographi, Æclanum fuisse, quæ ibi nunquam fuit, ut mox dicemus: Accedit ad hæc, quod *Æclanensis Civitatis* a nobis designatus locus, omnibus Hirpinorum Locis amænissimus est; quippe planitiem non modicam habet; medius inter Vias Appiam, & Domitiam, totam prospiciens Vallem Beneventanam, & juges colliculos Abellinum usque, habens ad meridiem prospectum Montium Montellæ, Acerni, & Syrini; ad occasum Montis Matris Magnæ, quem nos merito *Montem Virginis* nuncupamus: Aër ejus temperatus, & saluberrimus: Nam etsi in Locis juxta Lacum immediate aër sit respirantibus, ad necem usque infestus, in certa tamen distantia, prout in Loco de quo loquimur, salubris est, & præcipue vertigine laborantibus (2). Autumarem igitur, quod armis Romanorum deleta Æclano, sive potius a Terræmotibus disjecta, qui superfuere Cives super Pico lapideo firmissimo, arce constructa, quam habes Fig. IV. N. I., ipsam in girum, inter orientem, & meridiem, suas domos ædificarunt, ut in ead. Fig. N. II.: nisi malimus potius judicare, hanc Urbis Æclani olim arcem fuisse, quod evincerem ex Loci adhuc perdurante denominatione: vulgo enim *La Rocca* appellitatur; & re quidem vera Roccæ antiquæ, sive Arcis mirabilis, adhuc consumpta mænia, & Turris molis non spernendæ perdurant: Arcem hanc Franciscus Regalis restituit collapsam, ut ex lapide in aditu jam dictæ Turris colligitur, qui hæc habet. FRAN-

(1) *Cic. ad Attic. Lib. 16. Ep. 2.*

(2) *Leonard. de Capua in Tract. de Mephit.*: *Pratill. Via App. L. 4. Cap. 4. fol. 461.*

FRANCISCUS. BARO. RE
GALIS. REFECIT. A. 1603.

Cæterum Arcem iſtam celebrem reddidit Enricus, Friderici II. Imperatoris filius, qui A. D. 1236 in ipſa fuit, Patre imperante, detentus (1); quidquid de Terra, vulgo dicta *Santo Fele*, in Lucania, ſuper re iſta Antonini ſomniaverit (2), rejiciendum.

§.XXXI. Scio Cluerium, *Æclanum* credidiſſe, Civitatem *Frequentum* (3); ipſumque ſoquutum Camillum Peregrinum (4); quibus adverſatus Holſtenius, Ipſam credit fuiſſe juxta Civitatem Mirabellam (5), & cum Holſtenio Patres Benedictini a S. Mauro (6), & noviſſime, Pratillus (7); & Weſſellingius (8). At Auctores præfati, ut ſuam quiſque tueretur ſententiam, antiqua Itineraria mendis ſcatere edixerunt: ac proinde ipſa corrigentes, certas de Locis ad Loca ſtatuerunt diſtantias; quæ cæteroquin aliter in Itinerariis deſcriptæ inveniuntur: ſic laudatus Wiſſellingius Antonini Itinerarium commentans ſcribit:

A. Benevento Hydruntum M. P. CLV.
Eclano M. P. XV. (9)

ſed in adnotationibus ſubdit Sura: *Æclano M. P. XV.....* *Reliqua Exemplaria hoc itinere Eclano* M. P. XXV. *habent* (10). Pari eodemque modo Itinerarium hoc mendoſum di-

(1) *Vid. Murator. Annal. Ital. An.* 1236.: *Riccard. de S. Germ. in Chron.*
(2) *Joſeph. Antonin.*
(3) *Cluer. Ital. Antiq.*
(4) *Peregr. diſſ.* 2. *de ducat. Benevent.*
(5) *Holſten. in Ital. Ant. Cluer. p.* 273.
(6) *Vid. Pratill. fol.* 455. *in Via App.*
(7) *Id. Pratill. ibid.*
(8) *Wiſſell. Itiner. Antonin. p.* 120.
(9) *Wiſſelling. p.* 120.
(10) *Ibid. Sura.*

dicit Pratillus, ac proinde & ipse scribit M. P. XV., sic ad suas firmandas sententias Itineraria contorquentes (1).

§. XXXII. At ut inter præfatos scriptores, super antiquis Itinerariorum Exemplaribus quæstio finiatur, necesse est, ut *Eculanum*, ab *Eclano Urbe* distinguatur. Quippe de *Eculano Urbe* mentio occurrit apud Ptolomæum: *Hirpinorum Urbes sunt Eculanum, Abellinum* (2), ibi Ἀχυλανον; Et apud Appianum: *Sulla Eculanum oppugnare cepit* (3); Cives *Eculanenses* meminit Plinius (4): præterea idem Pratillus refert lapidem, ubi.. R. P. ECVLANEN. (5); At lapis a nobis supra §. XVII. relatus habet: COL. AECLANENSIS.; &: COL. AECLANENSIS: lapis alter refertur a Grutero (6); *Æclanum* Cicero meninit (7); ut reliquos prætermittam. Idcirco dicendum est, diversam fuisse *Urbem Eculanum* ab *Urbe Æclano*; ac proinde Urbem *Æclanum* fuisse olim, quæ nunc *Rocca S. Felicis*, Patria mea, nuncupatur, quæ vere distat a Benevento M. P. XXV., ut supra §. III. Libri I. notavimus; & *Eculanum* fuisse eam, quæ ab Holstenio prope Mirabellam indigitatur, quæque a Benevento distat M. P. XV.; ex quo *Quintodecimum* ipsam recte appellitarunt (8). Ideoque dicendum: si legas in Itenariis,

ECVLANO. M. P. XV.

dic, *Quintodecimum* prope Mirabellam, designatam; si legas,

ECLANO M. P. XXV.

dic indicatam *Æclanum*, Patriam meam, ubi Via Domitia, cum Via Appia jungebantur. Quod si infirma aliquibus videantur adducta argumenta ad evincendum de Ur-

(1) *Pratill. Via App. Lib.* 4. *Cap.* 4. *fol.* 454.
(2) *Ptolom. Lib.* 3. *Tab.* 6.
(3) *Appian. Lib.* 1. *de Bello Civil.*
(4) *Plin. Lib.* 3. *Cap.* 11.
(5) *Pratill. fol.* 455. *Via App.*
(6) *Gruter. fol.* 446.
(7) *Cic. ad Attic. sup. cit.*
(8) *Pratill. Via App.*

Urbis *Æclanensis* antiquo situ; velim meminerint, quod si Samnium in ipso Samnio requiritur, nec inveniri possit, ut loquitur Historicus, cui Titulus Miscellæ, supra a nobis relatus, quid mirum, si de *Æclano* Urbe disputetur.

LIBER III.

§. I.

AB antedictis observationibus, qualescunque illæ sint, expediti, instituti ratio postulat, ut de Religioso cultu Mephiti insano Deo olim tributo, aliqua, ut præmisi, subnectam. Et Mephitim Deam, sive Deum inepte creditum fuisse, ex Templis in ejus honorem erectis, & superstitioso cultu ei præstito, luculenter evincitur; *quod cæteroquin vitioso more effectum*, Cicero, etsi gentilis, testatur (1): Majores enim nostri non solum bonos, quos sibi effinxerunt, Deos coluere, sed etiam quos malos & esse, & posse Hominibus mala inferre crediderunt: *Sicut prosperis Diis*; verba sunt Servii; *ut juvent, ita adversis, ne obsint sacrificandum est*; (2) quem ritum Cicero ridens ajebat: *Qui tantus error fuit, ut perniciosis etiam rebus, non modo nomen Deorum tribueretur, sed etiam Sacra constituerentur: Febris enim Fanum in Palatio, & Orbonæ ad ædem Larum, & aram Malæ Fortunæ Exquiliis consecratam videmus* (3).

Et re quidem vera jam supra monuimus, Vulcanos, Charoneasque Scrobes, portas Inferi ab Etnicis creditas; ideoque ut Deos infernales sibi propritios redderent, Loca istiusmodi, tanquam sancta coluere, ibique præcipue inferias Manibus dabant.

§.II. Et ex hoc intelligi potest, cur antiqui Christiani per-

(1) *Cic. ad Tuscul. Lib. 1. Cap. 13.*
(2) *Serv. sup. Æneid. Virgil Lib. 4. Vers. 58.*
(3) *Cic. de Natur. Deor. Lib. 3. Cap. 25.*

pertinaciter tenuerint, Vulcanos vere cum inferis communicare; quod eo usque processit, ut Sanctissimi interipsos, & eruditissimi viri, cum desperarent, posse dimovere ab hac credulitate vulgum signanter priscorum fidelium, & ipsi, quasi eandem opinionem adoptassent simulantes, credulitatem illorum in usum meliorem converterunt: Sic Sanctus Pionius, Sanctus Patritius, Sanctus Philippus Eracleensis Martires, ignem Vulcanorum *divinum*, *ac Dei Ministrum* dixere, *ipsumque cum inferni igne sociari* (1); non secus ac jampridem nonnulli Christiani responderunt Etnicis quibusdam, quærentibus ab ipsis, quo pacto tam vehemens, tantusque ignis a Vesuvio potuisset erumpi sub Tito Vespasiano, ut circumpositam regionem, cum Urbibus deleverit; responderunt inquam: *ex gehenna diabolo, & ejus Angelis, nec non peccatoribus, & impiis hominibus præparata, illum* (ignem) *scaturivisse, ad peccantium correctionem, & pœnitentiam* (2): His accedit Tertullianus, qui Vulcanos appellat: *Inferni quædam fumariola* (3), quibus expressionibus, dicendum est, usos fuisse Viros istos, morum sanctitate, & doctrina fulcentes, ut a visilibus Vulcanorum effectibus, invisibilem gehennam, ejusque cruciatus melius credentes intelligerent, juxta illud Apostoli: *Invisibilia Dei, per ea, quæ facta sunt, intellecta perspiciuntur* (4): ideoque ad intensiorem Infernalis ignis vim indicandam, Tertullianus Vulcanorum ignes dixit *Inferni fumariola*; nec aliter Vir Clarissimus ibi debet intelligi; alioquin de tot Vulcanis extinctis, vel debuisset judicare, portas Inferni ibi clausas, aut quam aliam causam excogitare potuisset, non invenio.

§. III. Scio Theologos non vulgares, ut Eminentissimus Baronius animadvertit, vere asseruisse, Etnam, Vesuvium, Vulcanos notissimos, ora Inferni esse, at idem Baronius

(1) *Vide Vetran. In Prodrom. Vesuv. Cap. 4.*
(2) *In Codic. Græco Vatican. Bibliotec. 790. fol. 98.*
(3) *Tertullian. de Pænit.*
(4) *Ad Rom. 1. Cap. 20.*

nius ipsis non assentitur, subnectens, Vulcanos in Orbe Terrarum tales esse, ut pro aliquali similitudine possint Inferorum igni comparari: *ad peccantium scilicet correctionem, & pœnitentiam*, ut prisci supra relati Christiani Etnicis inquirentibus responderunt.

§. IV. Quibus adderem, quod Ecclesiæ Patres, ut possent paulatim ad Fidem conversos a Patriis superstitionibus deterrere, nonnulla, quæ Fidem Catholicam non aversabantur, blandiori explicatione adhibita, tolerantes, sustinuere. Sic divus Augustinus in Libro de Civitate Dei ostendit, omnia regi divina gubernatione, & voluntate; *quam si quis Fatum dixerit*, ait, *non erraverit*: melius enim duxit Sanctus Doctor Ecclesiæ, de rei substantia Christianos instituere, quam super Vocabulo inanem quæstionem movere: ubi vero Doctor idem Egregius depræhendit, quod suis adhuc temporibus, nonnulli Christiani nefandis superstitionibus, demones venerabantur, illos & reprehendit acriter, & ad resipiscendum instruit: *Putant pravi homines*; ajebat D. Augustinus; *quod hoc demones præstant, quos adorant:... timendum est, ne irati noceant, nisi Ille* (Deus) *permittit: Ipsi habent semper voluntatem nocendi; nec si rogentur demones desinunt nocere velle, hoc enim malevolentiæ illorum proprium est: Ergo quid facies, eos colendo, nisi ut Illum offendas, Quo offenso, in illorum potestatem daberis: & qui nihil tibi possunt facere, Illo placato, faciunt quidquid volunt, Illo irato* (1): Satius igitur fuit SS. Ecclesiæ Patribus, suadere Christianis, haud dandas esse superstitiosas Manibus inferias, Infernum adesse ipsos edocere, & in Fide confirmare; parum facientes disquirere, Vulcani cum Inferno communicent, nec ne; quod sane difficillimum erat; nihil enim tam antiquius Majores nostri in sua Religione habuere, quam suos quemque habere Manes, cultumque ipsis debere in Locis præsertim, ubi cum Inferis comunionem esse falso

 cre-

(1) *D. August. Sup. Psalm 126.*

credebant, quales erant Vulcani, sive Loca omnia sulphurea pestiferas exalationes. evomentia, quod ex Homero colligitur (1); quem imitatus Virgilius, de Lacu Averno cantabat

Unum oro, quando hic Inferni janua Regis
Dicitur . . . . (2)

et de Ætna

Adceleremus, ait, Cyclopum educta caminis
Mœnia conspicio, atque adverso fornice portas (3)

et in Lacu nostro Erimnym conditam ajebat

. . . . . . *queis condita Eriminys* . . . . (4);

Quæ perniciosa, & anilis credulitas eo usque processit, ut etiam a Diis loca hujusmodi venerata somniarent; Hos enim *per Paludem Stygiam* jurare consuevisse inepte crediderunt (5).

§. V. Mephitim igitur Deum, sive Deam Infernalem malam, Majores nostri crediderunt, non alia certe de caussa, id sibi suadentes, nisi quia suis exalationibus animantes necabat; ipsamque crediderunt Junonem fuisse, *quam aërem esse constat*, Servius ait (6): Et ad rem facit Priscianus; scribit enim: *Itaque constitutum est Numen, quod averteret nocuos alitus*; (7) Idem auctor vocem Mephitis, credit ductam ex Græca voce μεσιτη; at Scaliger relatus a Ludovico Cerda, ipsam credit vocem Etruscam, a Syris acceptam, quæ significat gravitatem, aut exalationem, sive flatum spiritus (8); cui adsentiendum censeo: Juno enim recte exprimitur per flatum spiritus, sive aërem; *Aër, ut Stoici disputant, inter-*

(1) *Homer. Odiss. Lib.* 10., & 11.
(2) *Virgil. Æneid. Lib. 6. Vers.* 106.
(3) *Idem. iaid. Vers.* 220.
(4) *Idem Lib. Æneid.* 7. *Vers.* 570.
(5) *Ovid. Metamor. Lib.* 2.
(6) *Serv. super Æneid. Lib.* 7.
(7) *Prisc. in Verb. Mephitis*
(8) *Ludov. Cerda sup. Virgil. Æneid.* 7.

interjectus inter mare, & cælum; ait Cicero; *Junonis nomine consecratur, quæ est Soror, & Conjux Jovis* (1). Porro Juno Vulcani Mater fingebatur, ideoque Charoneis istis præsidere, atque Montibus ignivomis credebatur: Hinc Junonem ajentem legimus;

Flectere si nequeo superos, Acheronta movebo (2)

quo sensu crederem, Junonem dictam Stygiam, atque ideo cum forcipe, Vulcani notissimo simbulo, dextra tenentem depictam (3). Et ex hoc evincitur, cur in Lapide Beneventano, relato ab Illustrissimo de Vita, Juno *Veridica* dicatur (4). Scimus enim in Lacu Averno Oraculum Mortuorum veneratum fuisse; sicut & in Lacu nostro Mephitico, ut mox dicemus: ac proinde cum Mephitis, Aëris gravitas, idem sonent, ac Juno, idcirco ex Oraculis in Locis istiusmodi susceptis, fuit *Juno*, & *Stygia*, & *Veridica* salutata.

§. VI. At utcunque se res ista habeat, certum est in honorem Mephitis, fuisse ab Etnicis Templa excitata: Sic & Mephitis prope Lacum, de quo loquimur ædes habuit sacras: *In Hirpinis Anxanti ad Mephitis Ædem* (scribit Plinius) *Locum, quem qui intravere moriuntur* (5). In Lacu Averno *Ædes divinas* fuisse memoratur Strabo (6); In Timpria, Cariæ Vico, *Caronium Specu Sacrum*, pestiferas exalationes emittens, Idem meminit (7); In Acarara Vico, inter Nixam, & Tralles, Junonis, & Plutonis *Delubrum*, necnon & *Antrum Caronium*, *natura sua admirabile*, ab eodem Strabone didicimus (8); ut cætera prætermittam. Sed quoniam Mephitim, seu Junonem aëri infecto præsidere, ut diximus,

L 2 cre-

(1) *Cic. de Nat. Deor. Lib.* 2.
(2) *Virgil. Æneid.* 7. *V.* 312.
(3) *Simulacr. de' Dei.*
(4) *De Vita Antiquitat. Benev. p.* 64.
(5) *Plin. Hist. Nat. Lib.* 2. *Cap.* 93.
(6) *Stab. Lib.* 5.
(7) *Strab. Lib.* 14.
(8) *Idem Lib. eod.* 14.

credebant Majores; Florentissimæ Orbis Terrarum Civitates, ad aërem noxium averrucandum, fetenti huic, ridiculoque Numini, Templa, Sacerdotesque dedicarunt: Sic Cremona, Vespasiani temporibus, incensa: *Cum omnia Sacra, Profanaque in igne consedissent, solum Mephitis Templum stetit ante mœnia, Loco, seu Numine defensum:* ut Tacitus scribit (1).

§. VII. Jam diximus in Lacu Averno Majores nostros Ædes sacras venerasse, auctore inter cæteros Strabone, qui ibi Oracula Homerica, sive Mortuorum testatur excepta, at fraude Sacerdotum a Rege quodam detecta, sive, ut idem Strabo loquitur, cum illi nequaquam successisset Oraculi fides, *Cimerios deletos*; sic enim appellabantur homines habitantes ibi, in subterraneis cavernis; & *Ædem ipsam divinam in alium translatam locum permanere* (2). At quoniam Regis istius nomen reticetur, nec Locus, ubi Ædes illa divina fuerit translata designatur; hic opinando dicerem, subterraneis accensionibus Ædificia deleta, Cimeriosque, ibi habitantes in subterraneis, & inter se communicantes oppressos, ut Ephorus a Strobone relatus ait (3); quæ omnia in Rege eos opprimente crederem designata; Oraculum Mortuorum translatum in Ædes Mephitis Anxanti; sive tunc temporis Lacum Anxanti exurgisse, cum in Lacu Averno Ædes ejus Sacræ ruinas passæ fuerunt, quæ quidem accidere debuerunt plerosque ante Urbis conditæ annos, jam enim Trojanos adversata Juno, Furias infernales in illorum ruinam excitaverat, ut Homerus (4), & hunc sequutus Virgilius fabulantur (5); & in Lacu nostro Mephitico Erimnym conditam idem Virgilius subjungit (6): Por-

(1) *Tacit. Histor. Lib. 3. Cap. 33.*
(2) *Strab. Lib. 6.*
(3) *Idem Lib. eod.*
(4) *Homer. Iliad. φ &c.*
(5) *Virgil. Æneid. 7. Vers. 312.*
(6) *Idem Æneid. 7. Vers. 570.*

Porro idem conjici potest ex eodem Poæta describente, Regem Latinum oracula in Lacu nostro Mephitico expetentem —

At Rex sollicitus monstris, oracula Fauni
Fatidici genitoris adit, lucosque sub alta
Consulit albunea, nemorum quæ maxima sacro
Fonte sonat, sævumque exalat opaca Mephitim (1).

Scio Cl. P. La Rue, de Silva Albunea credidisse Pëtam fuisse loquutum, quæ Tiburim prope est, ubi Lacus excurrit aquarum sulphurearum, ad Anienem confluentium, quique vulgo dicitur *La Solfataja*: item Lactantius subdit, Silvam istam dictam Albuneam, ab Albunea Sibilla Tiburtina: Super altura Montis Tiburis ostendunt alii Silvam istam fuisse (2); quam Horatius etiam memoratur

Nec me Larissæ perculsit campus Opimæ
Quam domus Albuneæ resonantis
Et preceps Anio, & Tiburis Lucus, & uda
Mobilibus pomaria rivis (3):

At Lacum nostrum Mephiticum in supra relatis versibus a Virgilio designatum contenderem: Jam enim exploratum est, vocabula *Albuneam*; *Leucoteam*; *Mephitim*; *Junonem*, indiscriminatim fuisse usurpata, ad indicandum Deum, sive Deam aëri præsidentem, quod Servius testatur; quo pacto Lacum nostrum Albuneam dictum quoque, Mephitim, Junonem, & Leucoteam fateri posse, quis dubitabit? Porro si Topographiam perpendamus, de Lacu nostro Poëtam scripsisse, statuendum est: Ait enim, quod *Albunea sonat maximo Nemorum sacro fonte*: At supra monuimus, quod Lacus noster nemoribus cingitur; juges edit fragores; sævamque exalat Mephi-

(1) *Idem Æneid. 7. V.* 81.
(2) *Vid. Ambrog. Sup. Virgil. Æneid.* 7.
(3) *Horat. Lib.* 1. *Od.* 7.
(4) *Serv. super Æneid. Lib.* 7.

phitim, infestam hominibus ad necem usque, necatque suis alitibus volucres continuo, quod & in Lacu Averno aliquando accidisse, *indigenarum rumor erat*, ait Strabo (1).

Subdit inde Poëta, quod Locus, de quo scribebat frequentabatur ab Italis, & ab Oenotriis,

Hinc Italæ gentes, omnisque Oenotria Tellus
In dubiis responsa petit . . . . (2)

& inferius ait, quod famâ orta super Fauni responso, ferebatur per Urbes Ausonias:

Hæc responsa Patris Fauni, monitusque silenti
Nocte datos, non Ipse suo premit ore Latinus;
Sed circum late volitans jam fama per Urbes
Ausonias tulerat (3):

Ex quibus verbis conjicerem, Oraculum fuisse datum in Ausonia, circa cujus Urbes fama volitans percrescebat: Scimus enim, hanc florentissimam Europæ partem, quam nunc Italiam dicimus, varios fines, variasque denominationes, pro temporum, & Incolentium variate, sortitam fuisse (4). At hic antiquam Italiam Poëta memorans, Illam secernit ab antiquis *Oenotria*, & *Ausonia*: Quippe sub nomine gentium Italarum: *Italæ gentes*: Latinos, & Etruscos populos designavit, quos antiqua Italia complectebatur (5); sub nomine Oenotriorum: *Omnisque Oenotria tellus*: designavit Populos habitantes a freto Siculo, usque ad Sinum Tarentinum & Possidoniatem (6); Et sub nomine Ausonum: *Per Urbes Ausonias*: gentem Hirpinam, sive Samniticam indicavit, qui antiquitus Medii, inter Italos, & Oenotrios, incoluerunt eam

(1) *Strab. Lib.* 5.
(2) *Æneid.* 7. *Vers.* 85. *&c.*
(3) *Idem ibid.*
(4) *Vid. Ptolom. Lib.* 7.: *Strab.*: *Alicarn. Leandr. Albert. &c.*
(5) *Strab. L.* v.
(6) *Strab. L.* 5.

eam regionem, quam dicimus Campaniam, montesque ei conterminos (1). Ut igitur Oraculum æque posset a gentibus sic designatis frequentari in dubiis, debuit certe venerari in loco, qui commodus omnibus esset, & quidem nullus alius Lacu nostro commodior, utpote qui in medio populorum illorum erat, ut idem Poëta inferius cecinit --

Est Locus Italiæ in medio, sub montibus altis,
Nobilis, & fama multis memoratus in oris
Anxanti valles . . . . (2)

Nec alia de caussa *Nobilem*, *& multis in oris memoratum* crederem, nisi ob Oracula, quæ ibi dabantur: Hac igitur, fabulatur Virgilius, venisse Regem Latinum, expetente oracula Fauni Genitoris; cujus responsum, etsi Ipse reticuerit, (sic exponerem Virgilium edicentem *non ipse premit suo ore Latinus*; quasi nullum de accepto responso Ipse, suo ore expresserit, licet hæc alii aliter explicent (3)) fama tamen dati responsi, circum adjacentes Urbes Ausonias volitans ferebatur, nempe per Urbes Samniticas: Cur autem Samnites dicerentur Auxones, sive Ausones, multi multa dicunt; quibus Ego adderem ita dictos ab Audacia, juxta illud Horatii: *Audax Japeti genus omnia perpeti* (4): & vere Audaces fuerunt Samnites, ut ea, quæ de ipsis extant Historiarum fragmenta testantur.

§. VIII. Sed quod ad rem, de qua loquimur facit, non spernendum crederem, id quoque conjici posse ex nummis æreis, & argenteis, qui continuo effodiuntur, signanter in alveo Torrentis, quem diximus juxta Lacum Mephiticum, tortum excurrere; Frequentiores quidem sunt Nummi ærei Romani, cum solito Jani bicipitis tipo, in parte una; & in altera, Navis pars dimidia: nec desunt quadran-

(1) *Idem Strab. ibid.*
(2) *Æneid. Lib. 7. Vers.*
(3) *Ambrog. super Æneid 7.*
(4) *Horat. Lib. 1. Od. 3.*

drantes ænei, & trientes, quin imo & æs librale in meo Museo habeo, in loco eodem repertum; de quorum nummorum varietate, & præstantia tam erudite nuper scripsit Eminentissimus Zelada (1), quem consule: præterea antiquarum Italicarum Urbium nummos non paucos ex locis istis adeptus sum Ego: nempe Cumæ, Nolæ, Neapolis, Tarenti, Turii, Veliæ, Cauloniæ, Teani Appuli, Telesiæ, Locrorum, aliarumque Italicarum Urbium; ibique frequentiores sunt Nummuli argentei, quorum centum & ultra habeo in meo Museulo: Caput unius ex Furiis portendunt omnes, in parte una, & Leonem sinistrorsum fugientem in parte altera: nonnulli exibent Leenam, bucca aperta fugientem, sub cujus pedibus serpentem, pari modo fugientem, absque ulla inscriptione; inter quos, in uno exibetur Leo sinistrorsum fugiens, inversus respiciens Vulcani pileum, insculptum in superiori parte nummi; quos incidi curavimus in Tab. IV. N. XX., & XXI. Hos crederem nummos peculares Loci, quos Sacerdotes excipiebant, atque offerebant Charonti, pro Manium inferiis; quos Græci dicebant Δανακης, sive *quadrantes* (2); licet melius nummulos istos, *sestertiis* æquipararem. Hos igitur peculiares Loci fuisse crederem ex simbulis, quæ portendunt: nam in capite Furiæ designatur Lacus Mephiticus, qui Inferorum porta credebatur, & Furiarum domicilium: In Leone, & Serpente fugientibus, effectus Loci naturalis indigitatur, qui suis alitibus animantes enecat, ut diximus; quin imo ex Leone fugiente, qui inversus respicit Vulcani pileum, ut Tab. IV. N. XX., dijudicarem aliquando ignitas lavas, Lacum Mephiticum eructasse, ut supra notavimus; ac proinde Ipsum Leo, & Serpens aufugiunt: Nec indifferenter crederem Furiam signatam in nummo, interfectis labiis, ut præfertur; sed Me-

(1) *Eminentiss. Card. Zelada Ad Eminentiss. Cardinal. Archinto.*
(2) *Virgil. Æneid. 6. Vers. 298. Juvenal. Lib. 3. Vers. 267.*

Mephiticam ipſam Voraginem, in medio tot Mineralium concretionum exurgentem, indicatam autumarem. At ſi tempus, & otium habuero, de Muſeuli mei nummis, aliqua ſcribere mecum ſtatui; & Deo dante perficiam.

§. IX. Certum igitur eſt, inter Deos malos, ſive Infernales, Mephitim, Leucoteam, ſive Junonem adnumeratam fuiſſe, utpote quæ credebatur aëri infecto præſidere: Quo autem ritu colebatur; Servius ait, quod in Lacu noſtro *victimæ non mactabantur, ſed ad Lacum applicatæ ſuffocabantur, & hoc erat genus litationis* (1): At Ego crederem, quod pro diverſitate votorum, diverſis ritibus utebantur. Illud tamen certum eſt, quod in Locis iſtiuſmodi noctu ſacra fiebant, qui quidem ritus ſervabatur in Sacrificiis Plutonis, Furiarum, ſive etiam earum Matris Noctis: Sic Uliſſes Cumæ ſacrificaturus, dum ibi apud Cimerios adhuc ſtabat Oraculum, ait Homerus,

Δύσετο τ' ἠέλιος, σκιόωντό τε πᾶσαι ἀγυιαί

Occidit autem ſol, obſcuranturque omnes vici (2):

& Æneas in Loco eodem facturus ſacra, ſcribit Virgilius;

Tum Stigio Regi nocturnas incoat aras (3):

& reſponſum Latino Regi datum nocturno tempore;

Hæc reſponſa Patris Fauni, monituſque ſilenti
Nocte datos . . . . (4).

§. X. At Victimæ ibi etiam mactabantur, ſuperſtitioſis certis adhibitis ceremoniis. Excavabatur a Sacrificante foſſa cubitalis in girum, ſive ἔνθα καὶ ἔνθα, inde, & inde, ait Homerus (5): circa eam fundebantur libamina, primo mulſum, ſecundo vinum, & tertio aqua; dehinc miſcebatur mola alba, adhibitiſque cum votis, certis precibus, oves nigræ mactabantur juxta foſſam, ut ſanguis

M eam

(1) *Serv. Æneid.* 7.
(2) *Homer. Odyſſ.* Λ. *Verſ.* 12.
(3) *Virg. Æneid. Lib.* 6. *Verſ.* 251.
(4) *Idem Æneid. Lib.* 7. *Verſ.* 102.
(5) *Homer. Iliad.* φ *Verſ.* 25.

eam intus flueret, quem animæ mortuorum libare credebantur; & tum demum deglubebantur, & Diis Infernalibus comburebantur, vota precantes, facientesque (1). His addit Virgilius & ritus alios, nempe quod constituebantur in loco Sacrificii, Juvenci nigra habentes terga, iis Sacerdos fronti immergebant vinum, & carpens, media inter cornua, summas setas, ignibus imponebat sacris, voce vocans Hecatem, sive Lunam hisce in Sacrificiis; nam Hecaten credebant, Lunam esse Cœlo, Dianam in Silvis, & Proserpinam in Inferno; alii adstantes supponebant cultros; (quique Cultrarii appellabantur (2)), & alii suscipiebant cruorem in pateris, alio nomine *damniis* nuncupatis, ut supra notavimus; Atri velleris agnæ cervix abscindebatur, quod Ulissem fecisse Homerus; & Æneam Virgilius testantur: Hæc quidem immolabatur Matri Eumenidum, sive Nocti; quam credebant Matrem Furiarum, & Terræ Sororem; & Vacca sterilis immolabatur Proserpinæ; Tum demum in honorem Plutonis, solida viscera Taurorum imponebant flammis, oleum infundentes ardentibus extis; ritus, quos noctu Æneam servasse Poëta fabulatur: His enim sic expletis, sequitur:

Ecce autem primi sub limina solis & Ortus,
Sub pedibus mugire solum . . . . (3)

§. XI. Matri igitur Furiarum Nocti, & Terræ ejus sorori, sive etiam Caroneis Terrarum scrobibus, per noctem, atri velleris oves immolabantur; quod & eruditus Ambroggi jam animadverterat — *Dove vuole avvertirsi, che facendosi Sacrificii agli Dei infernali, tutto è fosco, e nero, e spira orrore* (4). Ideoque ritus eosdem in Lacu nostro Mephitico invaluisse dicendum est. Et licet usque adhuc nulla, quod sciam, ad Sacra pertinens inscriptio sit reperta; extat

(1) *Idem Odyss.* Λ. *Vers.* 14. *& seqq.*
(2) *Sueton. in Vit. Caligul. Cap.* 32.
(3) *Virgil. Æneid. Lib.* 6. *Vers.* 241., *& seqq.*
(4) *Ambrog. Æneid. Virg. Lib. eod. Not.* 3.

extat tamen prope Lacum, lapis quatratus, quatuor palmorum Neapolitanorum hinc inde lata, cui in medio circularis cavitas, hunc vulgo dicunt *la fonte*; at Ego crederem fossam fuisse artefactam sic, ut ab Homero describitur, excavatam ἔνθα ϗ ἔνθα, hoc est in girum (1), nam in girum explicarem, per illud ἔνθα, ϗ ἔνθα intellexisse Homerum: describens enim anguillas laborantes, spiritu ignis, inter vortices, ἔνθα, ϗ ἔνθα laborare scribebat (2); ubi perspicuum est, laborantes inter vortices, in girum agitari: In ipsa igitur reliquus victimarum cruor excipiebatur, quem postea suscipientes pateris, super adstantes, ad emundationem, aspergebant, quod in Taurobulio factum, ineptas has ceremonias describentes testantur (3). Duo simulacra ænea nuper juxta Lacum Mephiticum fuerunt reperta, quæ penes me asservantur: exæsa quidem sunt, & rudis fabricæ: ipsa crederem portendere duos Sacerdotes, & unum quidem *Popam*; veste enim brevi superius indutum est, succinctum ad brachia; eodem modo, quo Calligula a Suetonio describitur (4); a medietate corporis, limo angusto, ad pedes usque, quos nudos habet, cooperitur; sinulum succinctum portat, ubi literæ exæsæ conspiciuntur, prout in ejus Icone, Tabula I. videre est, & quam apposite incidi curavimus, tum ut *Popæ* vestes innotescerent, & tum etiam, ut in Mephitis Sacrificiis *Popam* interfuisse intelligatur: alterum, acidis sulphureis consumptum, nudum est, tantummodo habitu lato, veluti casula, usque ad corporis medietatem coopertum: sed utraque simulacra prædicta manibus elatis conspiciuntur, tamquam si quid Numini pestifero offerrent; quibus alludit Poëta:

. . . . *Huc dona Sacerdos*,
Cum tulit . . . . (5)

(1) *Homer. Odyss.* Λ. *Vers.* 25.
(2) *Idem Iliad.* φ *Vers.* 354.
(3) *Illustris. de Vita Antiquit. Benev. Dissert.* 2. *fol.* 87. *& seqq.*
(4) *Suet. in Vita Caligul.*
(5) *Virgil. Æneid.* 7. 86.

Vota igitur Diis Infernalibus dum in Locis istis fiebant, Victimæ non solum applicatæ ad Lacum suffocabantur, sed mactabantur quoque, & signanter dum Oracula suscipiebantur; pellibus enim mactatarum Ovium incumbebant, ut somnia exciperent, sive responsa acciperent; quem insanum ritum Regem Latinum sequutum, idem Virgilius fabulatur:

Hic & tum Pater ipse petens responsa Latinus,
Centum lanigeras mactabat rite bidentis
Atque earum effultus tergo, stratisque jacebat
Velleribus . . . . . (1)

§. XII. Præterea quotannis, & certis statutis diebus crederem solemnia celebrata in honorem Mephitis; & tunc servatum ritum suffocandi Victimam, ad Lacum applicatam, indicatum a Servio; eedem certe, parique more, quo in Acharaca factum, legimus: *Acharicis solemnia quotannis fiunt,* ait Strabo . . . . . *Tunc enim juvenes, & ephebi ex gymnasio nudi, & uncti taurum quemdam festinanter in antrum ducunt: qui dimissus paulum progreditur, postea mortuus ad terram cadit* (2); quin imo autumarem in loca ista ægros olim profectos, ad curas captandas, prout in prædicta Acharaca, ductu Sacerdotum fiebat; idque conjicerem ex Loco, immediate Lacui contermino, quem *Vicoli* vulgo dicunt, ut supra notavimus, & quem apposite in Mephitis Figura II. designare N. 9. curavimus: Idem enim Strabo ait: *Tradunt ægrotos, qui horum deorum curis vacant, eo* (nempe in Acharaca) *projicisci, atque in VICO, SPECUI VICINO, apud Sacrorum peritos immorari* (3); dicerem igitur, hic quoque ægros, in *Viculis*, apud Sacrorum peritos, immoraŕse; quod cæteroquin conjici quoque potest; ex frequentia virorum, & mulierum, quotannis venientium ad Villæmaniæ balneos,

(1) *Virg. Æneid. Lib. 7. Verſ. 92. &c.*
(2) *Strab. Lib. 14.*
(3) *Idem Ibid.*

neos, qui ex Lacus Mephitici aquis, ut diximus, non procul componuntur; & quod hi, pro sua quisque affecta valetudine, a mineralibus aquis, & earum effectibus expetunt, illi a Diis Infernalibus, & superstitiosis Sacerdotum cantionibus exoptabant.

§. XIII. Quo autem anni tempore, vel etiam quo die in honorem Charoneæ istius, Sacra fierent, statuere auderem, tempore æstivo, & Mense Julii percurrente: idque conjicerem ex eo quia, cum noctu sacrificari debuisset, id in hieme difficillimum erat in locis istis, sat nive rigidis; ideoque tempore æstivo sacra facta dicerem; & Mense Julii si dixerim; id quidem credidi, evinci, non nimis audacter posse, ex Festo, quod in Loco eodem quotannis celebratur, die nona, & decima Julii, in honorem septem Fratrum Martirum, Divæ Felicitatis Filiorum, cui jam diximus Ædiculam dicatam in Loco venerari: Tunc temporis quippe, tamquam ad frequentissimum emporium, ex omni fere Regni parte, ibi confluit multitudo, immoraturque in Loco, juxta Sacras Ædes prædictas, per noctem integram, & sub Jove frigido, a primis vesperis diei noni Mensis Julii, usque ad Meridiem subsequentis diei decimi: Idcirco autumarem, quod Majores nostri, in fide Catolica a Divo Felice, Presbytero tunc Nolano, modo inter Divos relato, & Patriæ meæ Patrono Inclito; ut constans traditio est; Mephitico insano cultu abdicato, & forsan Templo ejus subverso; in honorem septem Fratrum Martirum, & Divæ Felicitatis, Matris Eorum, Ædes Sacras excitarunt; ibique, qui prius ad Mephitim fiebant Sacrilegi congressus, Sacros deinde in honorem Martirum fieri statuerunt; Quem morem & priscos Christianos in aliis Mundi locis servasse, sat nos Historiæ docent.

§. XIV. Diximus, auctore Plinio, supra relato, Ædes divinas Mephitim Anxanti habuisse; quod certum, & exploratum quidem est: ad Lacus enim meridiem, ejus ruinæ,

quæ

quæ prius erant in totum sepultæ, nunc in partem contemplantur: sedulo enim cum per loca inquisivissem, si quæ ædificiorum vestigia possent recognosci; lapidem quatratum, & in girum effossum, de quo diximus, perpendens; nec non & Locum descriptum a Plinio, juxta Mephitis ædes, ajente, *quem qui intravere moriuntur* (1); qui, ut notavimus, tortus, ut in Fig. II. N. 6. Torrentis est vortex, diciturque vulgo *Vado Mortale*; item & terram super vertice isto immediate adjacentem, inæqualiter dispositam, velut tot Monticulos efformantem, contemplatus; ipsam in partem effodiendam curavi: vereque, ut opinaveram, antiquorum parietum relliquiæ apparuerunt; quas Templi istius esse, mecum Viri eruditi, qui Lacum Mephiticum inviserunt, unanimiter statuerunt; inter quos Abbas Fortis, & Eques Klarche.

§. XV. Restat denique, ut de certo Vallium Anxati situ dicatur, de quibus Poëta cecinit,

Est Locus Italiæ in medio, sub montibus altis
Nobilis, & fama multis memoratus in Oris,
Anxanti Valles (2):

& de quibus sermocinati sumus.

Jam diximus, quamplurimos, clarique nominis Scriptores Valles istas commemorasse: Nonnullorum auctoritates, prout res expostulabat, retulimus: Sed quoniam de Vallium situ non omnes conveniunt, quid super re ista sit statuendum, demonstrabimus.

Petrus Valeriani, Altus Manutius, Franciscus Floridus, Lodovicus a Cerda, Flavius Blondus, & Leander Alberti crediderunt, per Valles Anxanti, designatum a Poæta Lacum Velinum, in Sabinia (3), sed perperam; ut dicemus.

Do-

(1) *Plin. sup. relat.* §. 29.
(2) *Virgil. Æneid.* 7.
(3) *Fl. Blond. Verb. Velinus Amnis: Leand. Albert. pag. mihi* 100.: *Vid. Pratill. Via App. IV. Cap. IV. fol.* 460.

Donatus relatus a Servio de Vallibus a Poæta descriptis hæc habet : *Lucaniæ esse qui describitur Lacus , circa Fluvium qui dicitur Calor* (1).

Barthius Claudianum commentans : *Anxantus , Lucaniæ Lacus , cujus halitus volucres necat* (2) : idemque sentit Vibius Sequester (3).

Nuperrime tandem Rodolfinus Venuti dissertationem edidit, super situ Vallium Anxanti, quam insertam habemus in Tertia Parte Virgilii , tipis Romæ dati in A. 1765. , cum Versione Cl. Viri Patris Antonii Ambroggi Florentini : Contendit laudatus Venuti , Valles Anxanti , a Virgilio designatas, in Territorio Sabino esse, & proprie in Loco parum dissito a Terra , vulgo dicta *Poggio Catino* , quæ possidetur a Romana perillustri Familia Marchionum Olciatorum ; commemoraturque Locum ibi dictum *Valli Sante* , quem circum antiquorum ædificiorum ruinæ admirantur , & parum dissitus a Loco eodem ait, quod excurrit tortuosus Torrens, cujus aquæ , cum fragore non modico immittuntur in cavernam , ibi in duro Saxo naturaliter efformatam : Locum, subdit, mediterraneum esse, vel ideo *Nobilem* a Poæta dictum , ex antiquis scilicet ædificiis Urbis Casperiæ, quam ibi olim fuisse credit; *& fama Notum* , nempe ob cladem Romanorum, ibi a Gallis receptam ; quæ omnia , etsi erudite conscripta , atque excogitata ; nihil tamen habent comune cum nostris *Anxanti Vallibus* , a Poæta designatis.

§. XVI. At Servius hæc habet : *Hunc Locum Italiæ Umbilicum Cosmographi dicunt : Est autem in latere Campaniæ, & Apuliæ , ubi Hirpini sunt , & habet aquas sulphureas , ideo graviores , quia ambiuntur silvis : Ideo autem aditus ibi dicitur Inferorum , quod gravis odor juxta accedentes necat* (4). Et

(1) *Serv. Æneid. 7.*
(2) *Barth. in Claudian. de Rapt. Proserp. Lib. 2. Vers.* 348.
(3) *Vib. Seq. de. Lac.*
(4) *Serv. sup. Æneid. Lib. 7.*

Et Cluerius: *Porro ſupra Taurasium, ſub Fricento Oppido, eſt dirus Anxantus Lacus, Ciceroni, Plinio, & Claudiano memoratus; dicitur adcolis Mufiti* (1): quos ſequuntur Leonardus de Capua (2); Canonicus Pratillus (3); laudatus Pater Ambroggi (4) & Facciolatus in Verbo Anſanctus, etſi dicat Frequentinas eſſe Valles, quæ in diſtrictu Roccæ S. Felicis, Patriæ meæ, vere ſunt, ut diximus: His igitur libenter adſtipulamur, ſequentibus ducti rationibus.

Cicero enim ſupra relatus, diſertis verbis, Anxantum fatetur eſſe in Hirpinis -- *Quid enim non videmus, quam diverſa ſunt Terrarum genera, ex quibus mortifera quædam pars eſt, ut & Anxanti in Hirpinis, & Plutonia in Aſia, quæ vidimus*; (5) Et Anxanti Valles certe vidit Cicero, dum Brunduſium ad Pompeum perrexit, ut ſupra diximus.

Et Plinius ſupra memoratus, ædes Mephitis Anxanti in Hirpinis deſignat -- *Item in Hirpinis Anxanti, ad Mephitis ædes* (6).

Ex Ciceronis igitur, & Plinii firmiſſimis auctoritatibus, *Valles Anxanti* in Hirpinis eſſe colligitur. Cur autem ſupra relati Auctores a Plinio, & Cicerone receſſerint, nullam aliam invenio cauſſam, niſi quod Poæta, in medio Italiæ, Loca iſta deſcripſerit: Adducunt enim Varronis auctoritatem, medium Italiæ ſtatuentis in Lacu Velino -- *In eo autem Lacu* (ait Blondus) *Italiæ umbilicum eſſe, Marcum Varronem ſcripſiſſe refert Plinius*, (7) idenque ſentit Leander Alberti, auctoritatem Blondi tranſcri-

(1) *Cluer. Ital. Antiq. Lib.* 4.
(2) *Leonard. de Cap. de Mephit.*
(3) *Pratill. Via App. Lib. IV. Cap. IV.*
(4) *Ambrogg. in Æneid. Vigil. Lib.* 7.
(5) *Cic. de divinat. Lib.* 1.
(6) *Plin. Hiſt. Natur. Lib.* 2. *Cap.* 63.
(7) *Fl. Blond. in Umbria Verbo Velinus Amnis.*

ſcribens (1) ; quos eodem ex argumento ſequuti ſunt & reliqui, ſed perperam.

Scribebat namque Virgilius de antiqua Italia, cujus fines extendebantur a Mari ſupero, uſque ad Mare inferum, ſive a Tirreno, ad Adriaticum, vel ut loquitur Roſacius, ſuper Ptolomæi Coſmographia, a *Neptuno ad Tarentum* (2); in quorum medio Hirpini venerant – *Et hunc medium Italiæ Coſmographi dicunt*, ait Servius ſupra relatus; niſi velimus dicere cum Pratillo, tempore Auguſti Italiam ſtricte ſumptam, tales fines habuiſſe, ut Hirpini, ejus in medio eſſent (3).

Quod vero Donatus, Barthius, Silius Italicus, Mephitim Anxanti in Lucania eſſe dixerint, ut ſupra notavimus; id quidem edixerunt, confundentes Flumen, vulgo dictum *Calore*, quod in Lucania excurrit, cum flumine *Calore* Hirpinorum, ubi vere, ut ſupra diximus, poſt varios flexus, aquæ Mephiticæ deportantur (4).

§.XVII. Cur autem Valles iſtas Anxanti dixerint; Servius, ut ſupra notavimus, ait: *quaſi circum circiter Sanctas* (5): nempe Diis Infernalibus in girum ſacras; quod veroſimile quidem eſt; nam ſupra jam diximus, præter Lacum Mephiticum, in Vallibus iſtis, & per loca contermina, aggregata Sulphurea abundare; ideoque ſicut Lacus tamquam porta Inferi, ſic & reliquæ congeſtiones illæ Sulphureæ, ſpiracula Ditis ſævi ſancte, & relligioſe colebantur; niſi mavis legere *piracula* Ditis, ut Servius animadvertit, cum antiquis Codicibus Virgilianis; *quæ dicta ſunt ἀπὸ τ̃ περάτων*, hoc eſt *a finibus Inferorum* (6): at Ego crederem, lapides pyrites, ſive aggregata ipſa ſulphu-

(1) *Leand. Albert. in Umbria Fol. M.* 100.

(2) *Joh. Roſac. Tab. 9. Europ. Pag. 61.*

(3) *Pratill. Lib. IV. Via App. Cap. IV. Vide Sigonium de Antiq. Jur. Ital.*

(4) *Vide ſupra §.*

(5) *Serv. Æneid. 7.*

(6) *Serv. ſupra Æneid. 7.*

rea, a Poæta indicatos, *piracula* ab Ipso nuncupatos &c. Quibus hic opinando subnecterem, ideo dictas *Anxanti Valles* istas, ad effectum scilicet naturalem Locorum indicandum; nempe quia anxantes reddunt viventes, qui ibi incidunt, & suffocatos occidunt, ut supra notavimus (1). Quod si ætimologiam Servii melius approbes, ei adde, vel ideo circum circiter Sancta dicta loca ista, nempe ob Sepulcrorum frequentiam, quæ ibi passim effodiuntur.

§. XVIII. *Valles* igitur *Anxanti*, & ipsarum *Lacus Mephiticus*, quem habes Fig. II. Num. 1., sitæ sunt in districtu Roccæ S. Felicis, quam habes Fig. V.; Eas utrinque urget latus Nemoris, vulgo dicto *Migliano*; Fig. II. Num. 8.; & Nemoris laudatæ Roccæ, vulgò dicti *Le Macchie delle Mefiti*; Fig. II. Num. 7.; In Lacu miratu digna est rima exufflans, Fig. II. N. 2.; & nova Vorago; Fig. II. Num. 19.; Item prope Lacum ad occidentem, Locus vulgo dictus Caccabo; eadem Fig. N. 3.; & locus alter inter Orientem, & Meridiem vulgo dictus *Le Fressole*. Figura eadem, Num. 4.; nec non & novæ immutationes ad præsens in Loco factæ; ut Fig. VI. N. 1. 2. & 3.: Tortus Torrens Lacum circum excurrit: Fig. II. Num. 5.; in cujus alveo Locus vorticosus, dictus vulgo *Vado Mortale*: ead. Fig. II. Num. 6.; & Locus alter vulgo dictus *Vicoli*: Fig. II. Num. 9.; Nec parum dissiti sunt Balnei *Villamaniæ* Fig. II., Num. 10.; Duæ ad Valles istas ducebant viæ; *Appia* scilicet; ead. Fig. II. N. 16.; & Via *Domitia*; eadem Fig. II., Num. 17.; Selenites in loco abundant, & gypsum ibi effoditur; Fig. ead. Num. 18.: In locis istis Deo, sive Deæ Mephiti Sacræ fuerunt ædes, quarum vestigia, per me effossa nunc contemplantur: Locus quidem nobilis, & fama multis in oris memoratus, ut dixi, ob Oracula mortuorum: Ejus Lacus, quem nunc Mephitim loci accolæ, ut ait Cluerius, appellant, fragosum,

(1) *Vid. supra §. XX. Lib. 1.*

ſum, ex jugi ebullitione, dat ſonitum: & in girum tot Ditis ſævi piracula monſtrantur: Portæ Inferorum inepte olim cræditæ, ubi Erimnym conditam perbelle, ut ſui moris eſt, Poæta cecinit, Æneidum Libro ſeptimo, non ſemel per nos in hoc, qualecunque ſit, opere repetito:

Eſt Locus Italiæ in medio, ſub Montibus altis,
Nobilis, & fama multis memoratus in oris,
ANXANTI. VALLES, denſis hunc frondibus atrum
Urget utrinque latus Nemoris, medioque fragoſus
Dat ſonitum Saxis, & torto vortice Torrens.
Hic Specus orrendum, & Sævi piracula Ditis
Monſtrantur, ruptoque ingens Archeronte Vorago
Peſtiferas aperit fauces: queis condita Erimnys
Inviſum. Numen, Cælum, Terramque levabat.

§. XIX. Quæ quidem omnia, ut potui, illuſtrando, & Patriæ decori, in ejus vetuſtate veneranda conſulere, & Amicis bonis ſatisfacere, ut præmiſi, in mente habui: Quod ſi benigne Qui legitis has meas lucubrationes excipiatis; eritis mihi magnus Apollo, & huc uſque enarrata pro munere reddam; Viro inclito Nicolao Capaſſo mecum vobis edicente;

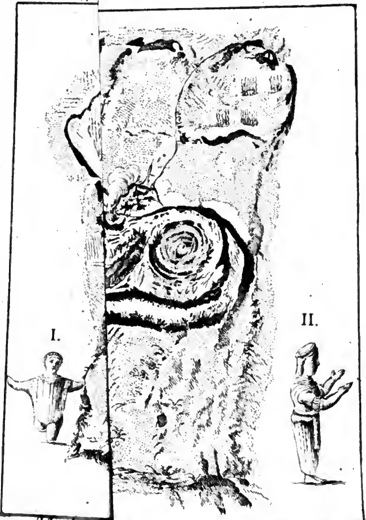
Munere pro Magno tenuis datur hoſtias Divis:
Muneribus veſtris, ſint mea dicta ſatis:

ſin ſecus: caveat, rectus, & albus ſit, ſi qui forſan me loripidem, aut Etiopem dixerit, ne & ipſe a cæteris rideatur.

Quoniam non sine mendis opusculum nostrum editum cognovimus; inverso abstinentes calamo, ne lituris editio deturpetur, §. XVIII, tamquam Corollarium apposite subneximus, in quo exactæ Locorum citationes habentur; reliqua vero errata, hic correcta apposuimus. Idcoque legas.

Pagina VI. maximum . . .	ubi maxinum
P. 6. Fig. II. N. 20. . . .	ubi habetur N. 3.
P. ead. Tab. VI.	ubi Tab. II.
P. 8. N. 3.	ubi N. 5.
P. ead. N. 9.	ubi N. 6.
P. 14. sedulo	ubi ledulo.
P. 25. Calorq.	ubi caloqua.
P. 33. Fig. III.	ubi Fig. V.
P. 36. qui	ubi qua.
P. ead. Fig. II. N. 11. . . .	ubi Fig. I. N. II.
P. 41. Fig. III. N. 5. . . .	ubi Fig. VI. N. IV.
P. 43. Fig. VI.	ubi Fig. VII.
P. 49. Literas	ubi Literæ &c.
P. 50. Publium	ubi Publicum.
P. 52. Montella	ubi Montalla
P. 57. Publio	ubi Publico.
P. 60. χ	ubi x
P. ead. Yρχ	ubi Yρx
P. ead. Yρχn	ubi Yρxn
P. 63. N. 16. & 17.	ubi XI., & XII.
P. 70. multitudini	ubi moltitudini.
P. 72. Publio	ubi Pubio.
P. 76. via	ubi viam.
P. ead. Fig. V. N. 2. . . .	ubi Fig. IV. N. I.
P. ead. N. 1.	ubi N. II.
P. 80. processit	ubi precessit.
P. 83. Acaraca	ubi Acarara.
P. 85. perpendamus	ubi perpendanus.
P. 87. expetentem	ubi expetente
P. 91. latus	ubi lata.

FIGURA

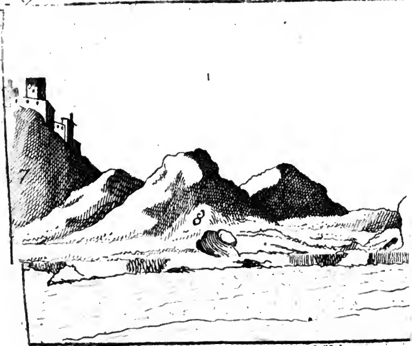
2. Meaius R

3. Caccabo

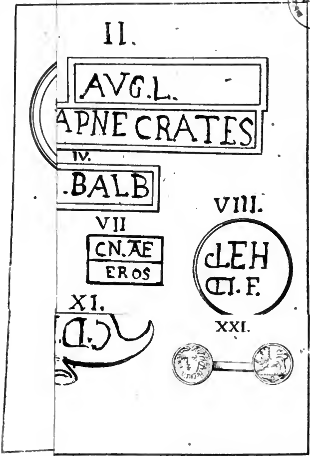
6. Vortex Tortus sive Vado M

1. Lacus Mephiticus — *4. Fressole*
2. Meatus Recipiens et exufflans — *5. Torrens*
3. Caccabo — *6. Vortex Tortus sive Vado M*

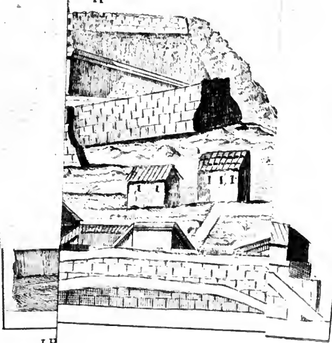

1. Mons Echius
2. Saxu vulgo La Pietra di Pelus
3. Fons aquæ Sulphureæ

Filip. de Grado incise

Fig. V.

I.F
II.(

FIGURA.VI

Doc. 4m